

LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

- Raj Rozália–Nagy István: Magyar búcsúsok a vajdasági kegyhelyeken
Borús Rózsa: Topolya község népének búcsújáró szokásai
Silling István: A kupuszinaiai első szentföldi zarándoklata
Kónya Sándor: A csókai búcsújárók énekei
Palatinus Aranka: A muzslyai szentbúcsú és a település lakóinak
búcsújáró szokásai
Krizbai Hajnalka: A verseci kegyhely
Törköly István: Régi szajáni búcsújárók és búcsúk
Csorba Béla: „Ne hallgassatok a sátánok szavára . . .”
Nagy Abonyi Ágnes: A felsőhegyi búcsújárók emlékei
Balla Ferenc: A bezdáni nép búcsújáró hagyományaiból
Kovács Endre: Doroszlai szentbúcsúsok
Boris Masić: Az apatiniak búcsújárása
Slavnić Károly: A csonoplyai szentkút
Kovačev Ninkov Olga: A vajdasági mézeskalácsos-mesterség
szakrális vonatkozásai
Beszédes Valéria: Regionális és lokális búcsújáró helyek
a Vajdaságban

1–2

1999

LÉTÜNK

TÁRSADALOM, TUDOMÁNY, KULTÚRA

XXIX. évfolyam, 1999. 1–2. szám

FORUM KÖNYVKIADÓ, ÚJVIDÉK

KIADJA A FORUM KÖNYVKIADÓ

Fő- és felelős szerkesztő:

Dr. Várady Tibor

E számot szerkesztette:

Beszédes Valéria mgr. és Bordás Győző mgr.

Kéziratgondozás:

Buzás Márta

Korrektor:

Čekić Ida

Kottagrafika:

Dévai Irén és Varga Judit

Folyóiratunk támogatói: Nyílt Társadalomért Alap – Jugoszlávia, a Szerb
Köztársaság Művelődési Minisztériuma, Illyés Közalapítvány, Budapest

TARTALOM

Beszédes Valéria:	Bevezető 5
Raj Rozália–Nagy István:	Magyar búcsúsok a vajdasági kegyhelyeken 7
Borús Rózsa:	Topolya község népének búcsújáró szokásai 13
Silling István:	A kupuszinaiak első szentföldi zarándoklata 18
Kónya Sándor:	A csókai búcsújárók énekei 24
Palatinus Aranka:	A muzslyai szentbúcsú és a település lakóinak búcsújáró szokásai 71
Krizbai Hajnalka:	A verseci kegyhely 81
Törköly István:	Régi szajáni búcsújárók és búcsúk 83
Csorba Béla:	„Ne hallgassatok a sátánok szavára . . .” 88
Nagy Abonyi Ágnes:	A felsőhegyi búcsújárók emlékei 93
Balla Ferenc:	A bezdáni nép búcsújáró hagyományából 98
Kovács Endre:	Doroszlai szentbúcsúsok 111
Boris Masić:	Az apatiniak búcsújárása 116
Slavnić Károly:	A csonoplyai szentkút 119
Kovačev Ninkov Olga:	A vajdasági mézeskalácsos-mesterség szakrális vonatkozásai 122
Beszédes Valéria:	Regionális és lokális búcsújáró helyek a Vajda- ságban 136

BEVEZETŐ

„A búcsújárás a vallásos népeletnek egyik legjellegzetesebb megnyilatkozása, a katolikus népnek legmélyebb közösségi élménye, amely Bácskában is bizonyos ünnepélyes keretek, a megszentelt hagyományok között zajlik le.” Bálint Sándor 1943-ban a Kalangyában megjelent tanulmányának bevezető sorait idéztük tematikus számunk bevezetőjeként. Hiszen ez a tanulmány volt az első olyan összefoglaló, amely az etnográfia módszerével vizsgálta a bácskai kegyhelyeket.

A vajdasági búcsújáró helyek egyháztörténeti és néprajzi vonatkozásaival már foglalkozott a szaktudomány. A hazai és külföldi kutatók elsősorban a doroszlói kegyhelyről értekeztek: Bárh János, Bánszky Mária, Kovács Endre és Raj Rózsa, Csorba Béla pedig a temeriniek tekijai búcsújárásáról írt összefoglalót. A többi, az egyházmegye által is elismert kegyhelyről, annak magyar vonatkozásairól nem szól a szaktudomány.

Bálint Sándor és Barna Gábor a magyar búcsújárást feldolgozó monográfiájában például a nagybecskereki püspökség területén álló búcsújáró helyekről nem találunk adatokat. Egyszerűen azért nem, mert a verseci és töröktopolyai szenthelyekről érdemben még senki sem írt. Az előbbihez, a Passauai Szűzanya filiációjához a dél-bánáti katolikusok zarándokoltak ezrével, a testi-lelki megújulás reményében. Az utóbbi pedig a lourdes-i jelenések hatására jött létre. 1856-ban a töröktopolyai Szűzanya hiteles történetét német nyelven verses ponyva hirdette, a hagyomány szerint ugyanezt lefordították magyarra is, de Berecz Sándor tanító 1934-ben már nem tekintette ezt a szöveget megbízható forrásnak.

Az itteni nép szereti a búcsúkat. Korábban tömegesen zarándokoltak a közismert regionális búcsújáró helyekre. A hatvanas évektől pedig a vallásos turizmus is beindult ezen a vidéken. A vajdasági magyarok az elsők között zarándokoltak el Medugorjéba, még tolmácsoltak is a magyarországi zarándokcsoportoknak. Faluhelyen még manapság is a templomi búcsú a legnagyobb ünnep. Erre hazamennek azok is – ha maradt otthon közeli barátjuk, hozzátartozójuk –, akik a jobb megélhetés reményében Szabadkára, Zentára, Újvidékre költöztek. Így volt ez már a múlt század közepén is. Az úgynevezett Ormos-gyűjteményben – melyben kérdőív alapján a bécsi udvar a legfontosabb

népesedési és néprajzi adatokat gyűjtette össze a múlt század ötvenes éveiben az akkori szerb Vajdaság településeiről a jegyzőkkel – a bajmoki kérdező biztos a templomi búcsút tartotta a legfontosabb népszokásnak, s erről számol be részletesen.

Adós maradt hazai kutatásunk az itteni búcsúvezetők, szent emberek tevékenységének a feltárásával. Nem írtuk még össze csodatevő kegyképeinket, tudományos feldolgozására még csak nem is gondolt senki sem. Pedig a bácskai és bánáti katolikus templomokban őrzik a czestochowai, einsiedelni, passau-i, máriacelli stb. madonnák hazai filiációit. Az apokrif kegyhelyekről szóló legendák, mert ilyenek is voltak bőven vidékünkön, összegyűjtése is fontos feladata lenne folklór-kutatásunknak. Arról is keveset tudunk, hogy egy-egy település hívei voltaképpen hova jártak búcsúba. Tettek-e különbséget a zarándok, szent és templomi búcsú között. Senki sem foglalkozott a búcsúsénekekkel, a délvidéki parasztság ének- és imarendjével.

Hálás témát választott tehát a Kis Lajos Néprajzi Társaság, amikor 1998-ban a búcsújárás néprajzát vitatta meg hagyományos őszi vándorgyűlésén. A színhely ezúttal a legdélibb vajdasági kegyhely városa, Versec volt. Házigazdánk a helyi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület és Gyuris plébános úr volt. A szíves látásért itt is köszönetet mondunk. A kétnapos konferencia természetesen nem adhatott feleletet a búcsújárás valamennyi kérdésére. Viszont az előadások, melyeket tematikus számunkban közzéteszünk, betekintést adnak a délvidéki magyarság búcsújáró szokásának gazdagságába.

BESZÉDES Valéria

MAGYAR BÚCSÚSOK A VAJDASÁGI KEGYHELYEKEN

Jádi Ferenc–Tüskés Gábor Egy hasznosi paraszttasszony látomásai című írásának az Előzetes megjegyzések fejezetében a következőket olvashatjuk: *„Bár a néprajztudomány hagyományos önértelmezése szerint »nem azt vizsgálja, ami az ember mélyén, jellemében van, hanem azt, ami abból jön fel, ami megvalósul, ami megformálódik«, a pszichiátria pedig elsősorban éppen az emberben rejlő dolgokra figyel, a néprajz és a pszichiátria módszereinek együttes alkalmazására a nemzetközi kutatás évtizedes tapasztalatai után újabban már a magyar szakirodalomban is több példával találkozunk.”*

Bár az ilyen jellegű kutatás utal a kor kutatójának szemléletére, a téma kutatásában való elmélyülésére, ugyanakkor a néprajztudomány mai álláspontját véve alapul, mely szerint a tárgyi és szellemi kultúra éles határral nem választható szét, hanem a hagyományos népi élet teljes egészében érdemes a szemléletre és tanulmányozásra, akkor azt ismerve, a körülményeket, mint befolyásoló, vagy meghatározó külső elemeket szem előtt tartva, felismerhető a búcsújárás ideje, módja, indítéka is a kor emberének életében, mint annak tartozéka egy bizonyos réteg számára, ill. általánosságban pedig mint jelenség.

Mint korábban, a ma emberét is foglalkoztatja egy-egy kegyhely létrejöttének körülménye.

Az egyház is sok esetben tartózkodó álláspontot képvisel a csodák, látomások, jelenségek, magánkinyilatkozások esetében, mégis úgy tartja, *„hogy az ilyenfajta jelenségek talán a természetes vallásosság megnyilvánulásai”*.

Mária-jelenésekről napjainkban is hallhatunk vidékünkön is. A közelmúltbeli (1990) töröktopoljai jelenések szemtanúi ma is élő személyek. Gyűjtőutaink során többen is elmondták, hogy a medugorjei zarándokutak egyikén „kegyes volt a Szűz, és megmutatkozott”.

Itt jegyezzük meg, hogy a kelet- és nyugat-európai feljegyzett katolikus területek jelenésein túl, a dél-szerbiai pravoszláv területekről is számolnak be hasonló eseményekről, újabb kegyhelyek létrejöttéről napjainkban.

Tehát kérdés, hogy a pszichiátria és a néprajztudomány módszereinek együttes alkalmazása szükséges-e, várt eredményt tud-e adni a megválaszolatlan kérdésekre e témakörben a néprajztudomány számára.

A kutatás fentebb vázolt jellegéről, okáról, céljáról, még inkább eredményeiről töprengve, e munka egyik szerzője, az 1950-es évek végéről, a doroszlói szentkútra érkező zarándoksereget idézi maga elé, amint elvonul nagyszülei szentkút utcai háza előtt, és egy emberként, áhítattal zengi a „... *köszönteni jöttünk a szép Szűz Máriát* ...” Aztán azokat a tekijai, máriagyüdi, almási zarándokutakat, melyeket nagyanyja szoknyájába kapaszkodva a több ezer ember forgatagában úgy élt meg, hogy a hagyományokhoz való kötődés meghatározója lett későbbi életének.

Néhány évtized eltelte után, az 1990-es évektől a Nagy Istvánnal közösen végzett néprajzgyűjtő munkánk kezdetétől, foglalkozunk már a népi vallásosság kutatásával is. Tekintettel arra, hogy a témában eddig két videofilmünk, egy kiadványunk és több publikációnk jelent meg, az alábbiakban csupán röviden szólunk az általunk kutatott, az itt élő magyarság számára legjelentősebb kegyhelyekről legutóbb készült audiovizuális és írott munkánk tartalmáról. Alapszempontként a kegyhely, a kegyhelyi búcsú és a búcsújárás népies jellegének kutatását tűztük ki célul, a vidék magyarsága múltbéli, ill. mai jelenlétének összehasonlításával. Foglalkozunk azonban valamennyi kegyhely eredetével, történetével, sajátosságával és jelenével. A Nyugat-Bácskában az egykori Mosztonga mocsaras folyócska mentén több helyi jellegű kegyhely is létezik. Ez alkalommal e témakört nem érintjük.

A Vajdaság területén napjainkban is létező öt kegyhely, melyeknek eredete ugyan különböző korokra tehető, a katolikus magyarság vallásos életében igen jelentős. Annál is inkább, mert egykori búcsújáró területük a két világháború és a napjainkban is dúló események során, a határváltoztatások alkalmával leszűkült.

Míg egykor a bánsági katolikus magyarság a közelében lévő kegyhelyek látogatásán túl (Töröktopolya, Versec) különös tisztelettel járt el Radnára is, a Bácska sokezres magyar búcsúsa Doroszlón kívül Tekijára, Máriagyüdre, Hajósra, Almásra, Szegedre járt leginkább.

Az említett kegyhelyek eredetének körülményeihez általában csodás eseményről szóló legenda/legendák kötődnek, és ismertek ma is, legtöbb esetben a Szűz megjelenésével, Istennél való közbenjárásával, oltalmával, gyógyító-csodatevő jóságával kapcsolatban. Így él a nép tudatában a doroszlói, a tekijai, a töröktopolyai és a sándori kegyhely. A feltevések szerint a verseci zarándokhelyen a hegyi Szent Kereszt-kápolna megépítésének indítóoka, a Nagybecskereki Egyházmegye püspökségének kötelékéhez tartozó, Szent Gellért püspök és vértanú tiszteletére szentelt templomban elhelyezett Krisztus szent keresztjének ereklyéje.

Napjainkban vidékünk búcsújáró helyeinek látogatottságára jellemző, hogy a zarándokok tömegét az egyszerű nép képezi, tehát inkább ezen réteg vallásgyakorlási formája. A kegyhelyek látogatása alkalmával a mély vallási meggyőződésből elzarándokló hívek emlékezetében az esemény egésze, mint a zavartalan áhítat alkalma marad általában. A búcsúk népies jellegét, spontán alakulását, változásait is ez a tömeg határozza meg.

Egykor a szervezett búcsújárás egy közösségen belül a búcsúvezető személyéhez kötődött, és 1992-ben Bácsstopolyán Bakai Erzsi néni vezette a csoportot. Kézzel írott és nyomtatvány jellegű énekeskönyveiket az utód búcsúvezetőre hagyományozták általában. Napjainkban a szervezést az egyház vállalja

fel. Általában buszokkal érkeznek a zarándokok a kegyhelyekre papjuk vezetésével. Utazásuk imával-énekekkel telik. A kupuszinai híveknek, amíg Doroszlóra érkeznek, egy rózsafüzért van idejük elmondani, a faluba érve a kegyhelyig énekelnek. A moholi Danyi László atya az 1990-es inséges évek kezdetén először szervezte meg a hagyományos, gyalogszerrel történő zarándokutat. Vezetésével azóta is így járnak Doroszlóra hívei.

A kegyhelyen való éjszakázás a búcsú előestéjén Doroszlón és Tekiján a hagyományokhoz híven mindmáig megmaradt. A szabadkai szentkútra viszont ez korábban nem volt jellemző, csak a közelmúltban vált szokássá. Ezeken a helyeken a búcsú napján általában püspöki szentmisével zárul az ünnep. Versec és Töröktopolya esetében a körülményekből adódóan, a kellemetlenségek elkerülése érdekében, az éjszakázásokat beszüntették, a búcsúk egynaposra szűkültek. Így a búcsú napján már nyoma sincs az előző napi zarándokseregnek, és csak igen kevesen jelennek meg a szentmisén is.

Az esti gyertyás körmenet megjelenésének ideje és szokása is változó. Mára valamennyi kegyhelyen az egyház szervezésében az előrelátott program keretében történik. Sokan ezt tartják a búcsú legmeghittebb részének, és ha többet nem is időznek a kegyhelyen, ezt az alkalmat megragadják, hogy részesedjenek az áhítatban. Míg az egykori búcsúk alkalmával az éjszakázások csendes ájtatossággal teltek, addig napjainkban, pl. Doroszlón, az esti gyertyás körmenet után az előrelátott program szerint késő éjszakába nyúló szertartások: szentsegítmádás, szentmise zajlik, vagy vallási jellegű előadásokat tartanak, ill. video-film-vetítést szerveznek.

A magyar zarándokok általában ugyanazon imákat mondják, énekeket zenig kegyhelyeinken. Az adott kegyhelytől függően, a szokáshoz és az előrelátott programhoz igazodva választják meg énekeik-imáik sorrendjét (pl. beköszöntő, búcsúzó, keresztút stb.). Az éjszaka szabad óráiban a fiatalok (Kupuszina), kortárs zenével kísérik éneküket. Az idősebbek régi, kedves Mária-énekeket idéznek fel. Jelen korunk hangulatát tükrözik a nemzet megmentéséért szóló énekek.

Az ősegyházba visszanyúló offerálás hagyománya az adományozás különböző formáiban nyilvánul meg napjainkban kegyhelyeinken. A magyarság körében ez leggyakrabban pénzadomány. Doroszlón az oltárkerüléssel is összefüggő ez a cselekedet. Az érkező zarándokcsoportok miután beköszöntéskor az oltárt megkerülték, pénzadományaikat az oltárra helyezik. Tekiján az oltár kerülése nélkül, a magyar és katolikus hívek a perselyekbe helyezik adományaikat. Itt csupán a szláv hívek (görögkeleti) kerülik – térden csúszva is – az oltárt, és inkább több méter kelmét és egyéb textíliát helyeznek a kegyszoborra, miközben annak lábait vagy ruhája alját megcsókolják. A textília és pénzadomány mellett arany ékszert is adományoznak a sándori szentkútnál a katolikus – inkább horvát – zarándokok. Az ékszerekből összegyűlt adományból koronát készíttetett az egyház, mellyel ez év augusztusának utolsó szombatján, a kegyhely búcsújának vigíliáján msgr. dr. Pénzes János szabadkai megyés püspök koronázta meg a zarándokhely kegyképét. A kegyhelyekre fogadalmi ajándéku egykor főleg gyertyát vittek. A gyertya adományozása napjainkig él. Valamennyi magyar búcsús is vásárol gyertyát, hogy azt a kegyhely valamely pontján elhelyezze majd. Versecen a cigányság feltűnően nagyméretű gyertyaszalakot vásárol. A magyarság Doroszlón, Szabadkán, Tekiján, Versecen gyakran

helyez el élő virágcsokrot a kegyeszobor, kegykép vagy feszület körül. Ritkábban köszönetet kifejező márványtáblákat is hagynak a kegyhelyeken a zárandokok. Egyedül a doroszlói kegytemplomban láthatóak az ezüstből készült, testrészeket ábrázoló, egykori offer adományok.

Több esetben a kegyhelyhez csodás erejű forrás, szentkút is kötődik (Doroszló, Tekija, Szabadka). A víznek csodás gyógyító hatást tulajdonítanak ma is a zárandokok, és feljegyzések is léteznek a víz általi csodás gyógyulásokról. Nemcsak helyben végeznek kultikus mosdást, hanem visznek otthonaikba is a vízből. A verseci kegyhelyen a csodás vízű kútról csak kevesen tesznek feltevással említést. Sem gyógyulásról, sem feljegyzésekről nem tudnak a zárandokok. Mint mondják, lelki megnyugvásért, Krisztust szenvedéseiért magasztalni jönnek ide. A kegyhely jelentőségét a Szent Kereszt ereklje jelenlétében látják.

A kegyhelyek környékének növényzetéről (gally, levél, inda, fűszál, nád) azt tartják, hogy bajelhárító és gyógyító ereje van. Csak a töröktopolyai zárandokhelyről nem visznek növényeket otthonaikba a búcsúsok. Tekiján a legendás hírű egykori szilfa kidomborodó gyökérzetéből faragnak, és ezt viszik magukkal.

A kegyhelyek telkén belül, a kápolna közelében vásárolhatók a kegytárgyak. Ezenkívül ellepik a környéket több sorban a búcsús árusok sátrai. Áruik között a mézesbábos készítményeken kívül (hat-nyolc magyar mézesbábos létezik a Vajdaságban) a legkülönbözőbb, a piacokon és vásárokon látható cikkek fordulnak elő. Sátraikból és a lacikonyhákból Töröktopolyán és Szabadkán előfordult, hogy kellemetlen, zavaró, hangos szláv műzene hallatszott.

Szinte minden kegyhelyen újra megjelentek a kéregető koldusok.

Kutatásaink során azt állapítottuk meg, hogy változások, mint mindenben, úgy a búcsújárás szokásaiban is tapasztalhatók, viszont az ide zárandokló magyarság épp abból a belső indítatásból, vallási meggyőződésből vállalja az út fáradalmait, mint egykor. A Vajdaság magyarságának nagy többsége úgy tartja számon ezeket a kegyhelyeket, mint ősi magyar búcsújáró helyek. A legszélesebb vonzáskörű, ma legtömegesebb, a szabadkai egyházmegyéhez tartozó, ma doroszlói, egykor Bajkútként emlegetett kegyhely. Az egykori fő búcsúja helyett a mai, a Kisboldogasszony-napi. Napjainkban ezen a helyen jelenik meg a magyarság is a legtömegesebben, bár szlovák, ruszin, horvát-sokác, cigány és kevés német ajkú hívő is jelen van. A legtöbb liturgia, így a főpásztori szentmise is magyar nyelven folyik, ami tükrözi a kegyhelyen megjelenő búcsúsok nemzeti összetételét is. Ide érkezik a legtöbb magyar zárandokcsoport szervezeten. Az egykori pünkösdi háromnapos búcsú alkalmával 18–20 ezer zárandok jelent itt meg. Napjainkban a két nap alatt 3–6 ezerre tehető a hívők száma.

A Bácskában található másik kegyhely a sándori, ökumenikus jellegű, és a katolikusok közül régebben és napjainkban is a horvát-bunyevác hívek jelentek/jelennek meg ezen a helyen a legtömegesebben. A magyarság számára mégis jelentős, hiszen a búcsú alkalmával nemcsak a város nagyszámú magyar lakossága, hanem a környékbeli magyar tanyák és falvak lakói is megjelennek. A magyar nyelvű szentmisén kívül kétnyelvű (horvát–magyar) liturgiák is folynak. A búcsú napján a püspöki szentmise horvát nyelvű. Jelentősebb jubileum alkalmával 10–15 ezer zárandok jelenik itt meg, egyéb alkalmakkor kb. 5000-re tehető a búcsúsok száma. Első szombatokon is zárandokolnak ide a hívők ma is.

Tekiján a legösszetettebb a búcsúok nemzetiségi aránya. Az 1950-es évekhez viszonyítva a magyarság jelenléte ezen a kegyhelyen drasztikusan megcsappant. A dakovói egyházmegye kötelékéhez tartozó kegyhelyen a liturgiák horvát és ósláv nyelven folynak, de magyar nyelvű szentmisét is tartanak, idén e szentmise főcelebránsa msgr. Huzsvár László nagybecskereki püspök volt. A keresztyúti ájtatosságot is a magyarság külön csoportba rendeződve járja végig. E kegyhely jelentősége a magyarság számára különösen a Szűz közbenjárása általi, török felett aratott magyar győzelemben rejlik. Szervezetten Tekijára nem érkeztek magyar csoportok, a magyarság jelenléte mégis folyamatos a búcsú idején. Többen érkeznek családjukkal személygépkocsikkal. Két búcsúja közül az augusztus 5-ai Havi Boldogasszony ünnepe a fő búcsú. A zarándokok 2–4 ezres tömege van itt általában jelen.

A verseci hegyen álló kis kápolna valójában a régi kálvária végállomása is. Ősi búcsújáró helye az egész bánáti terület magyarságának, szóránymagyaroknak és az al-dunai katolikus székelyeknek. A szőlőskertek között megbúvó kis kápolna talán a legmeghittebb búcsújáró helynek tűnik. Itt csak magyar nyelvű a szentmise. Az egyéb nemzetiség közül tömegesebben csak a cigányság jelenik meg. A városi Szent Gellért-templomban hangzott el még horvát és német mise is, a záró főmise magyar nyelven folyt '97-ben, ahol az 500 személyt befogadó templom minden ülőhelye foglalt volt.

Általában Közép-Bánát magyarsága az, aki Nagyboldogasszony ünnepén (augusztus 15.) a töröktopolyai kegyhely búcsúján részt vesz. Megközelítőleg olyan tömegesen van jelen, mint a magyarság más búcsújáró helyeken a Vajdaságban, viszont itt más nemzetiségű zarándok csak elenyésző számban jelenik meg. Maga a búcsú nem olyan tömeges, mint pl. a doroszlói kegyhelyen, viszont kedveltsége igen nagy a bánáti magyarság körében. Régebben ide is falujuk templomától indulva gyalogosan, fészülettel, lobogókkal jöttek. Mára, mint egyébként is, busszal, traktorral vontatott pótkocsin, személyautóval érkeznek. A szertartások leginkább magyar nyelven folynak, egy horvát misét is tartanak. A főpásztori szentmise is magyar nyelvű. Megítélésünk szerint a legmagyarabb búcsú a vajdasági zarándokhelyek közül.

Az utóbbi időben van arra példa, hogy egy-egy nagyobb esemény alkalmával, a magas rangú egyházi személyeken kívül, pl. ez évben Kisboldogasszony napján (szeptember 7–8., a kegyhely fő búcsúja) a doroszlói kegyhelyen dr. Paskai László bíboros prímás, Esztergom–Budapest érsekének látogatása alkalmával – melynek külön nagy jelentősége van az egyház számára – jelen volt Magyarország belgrádi nagykövete, a vajdasági magyar polgármesterek, a közcéllet képviselői. A töröktopolyai búcsú alkalmával viszont előrelátott program keretében „lépett fel” a csókai Szentháromság-templom két gyermekcsoportja. A sándori kegyhelyen a Dužijanca elnevezésű aratóünnepség rendezvény-sorozat ez évben a szentkúti búcsúval zárult.

A hazai magyar sajtó, a vajdasági rádió- és tv-állomások magyar szerkesztőségei napjainkban beszámolnak a kegyhelyi búcsúkról is.

A visszaemlékezések szerint kegyhelyeinken az 1930-as, majd az 1960–1980-as évekhez képest a magyarság nagy létszámcsökkenése tapasztalható. Általában az idősebb generáció van jelen, bár nem kedveltségének csökkenéséről van szó. Egyik oka az, hogy a fiatal és középgeneráció munkanapokon munkahelyén és iskolában van, tekintettel arra, hogy a vallási ünnepek nin-

csenek hivatalosan elismerve. Ehhez Tekija és Versec esetében valószínűleg a többnemzetiségű nagyváros közelsége, a szláv behatás is hozzájárul. Ezenkívül 1991-től az egykori Jugoszláviában zajló háborús események, mint mindenben, így a búcsújárásban is megnyilvánulnak. A magyarság vidékünkön megfogyatkozott, mert a fiatalabb nemzedék közül sokan a pénztelenség és bizonytalanság miatt külföldre távoztak.

Szabadka, 1998. október 15.

TOPOLYA KÖZSÉG NÉPÉNEK BÚCSÚJÁRÓ SZOKÁSAI

A felvidékről érkező katolikus telepeseeknek Topolyán már 1751-ben vert falú imaházat építettek. A kápolna dedikációja Sarlós Boldogasszony volt, ezt nem változtatták meg a későbbi átépítések alkalmával sem. Az első szilárd anyagú templomot 1764-ben létesítették, amely több mint másfél évszázadig szolgálta Topolya katolikus híveit. A XX. század elején, 1904–6 között készült el a mai neogótikus építmény.

A templom búcsúja mindig nagy ünnepnek számított a községben, de csak az itt lakók ünnepelték, a környékbeli településekből nem jöttek búcsúsok. 1944 előtt a búcsút az jelezte, hogy megjelentek a bazárosok, a cukorka- és mézeskalácsárusok. A gyerekek minden alkalommal búcsúfiát kaptak. Az utóbbi néhány esztendőben a július 2-ai búcsúra jönnek zarándokcsoportok is. Először a csíksomlyóiak jöttek, hogy viszonzózzák a topolyaiak zarándoklatát. 1988-ban viszont már a zentai búcsúsok is itt voltak az ünnepi szentmisén és a búcsú forgatagában.

Topolyán fontos volt a Mária-kultusz. A község lakói szívesen jártak a közismert búcsújáró helyekre, olyanokra, ahol vagy egy csodálatos kép, forrás, amelyek jelezték Mária csodatevéseit. Ismertek voltak a csodás gyógyulásokról szóló történetek.

Írásunk legelején fontosnak tartjuk megállapítani, mit tekint a topolyai nép búcsúnak? A nép hite szerint az Isten, de főleg Mária bizonyos helyeken jobban meghallgatja a hozzá folyamodók kérését. Az egyház tanítása szerint a zarándoklással a bocsánatos bűnök megbocsátattak, valamint a tisztítótűzben megrövidül a bűnös lélek szenvedése. A búcsújárás elengedhetetlen része a szent gyónás és áldozás, és valamilyen kegyes cselekedet.

A topolyai nép az Istenanyát több névvel illeti: Szűz Mária, Magyarok Nagyasszonya. Az asszonyok, a gyermekek védelmezőjének tartják. Szombat Mária napja, ezen a napon ha csak pár órára is, kisüt a nap, mert Mária szombaton mossa a kis Jézus ruháit.

Még napjainkban is sokan emlegetik, hogy 1944-ben a kritikus napokban valaki látni vélte a templom falán a Szűzanyát. Asszonyok, férfiak jártak oda, főleg azok, akiknek elveszett a hozzátartozója, sírtak, imádkoztak az ablak

alatt az utcán. A hatóság több embert elhurcolt, néhányat meg is vertek, de a hit, hogy a Szűzanya segíthet bajukban, nem tört meg.

Az elmúlt századokban az asszonyok Máriához fohászkodtak, tőle kérték az oltalmat, mert megértette a szenvedőket, hisz átélte a legnagyobb fájdalmat, amit anya átélhet: elvesztette egyszülött fiát. Éppen ezért a vajúdo asszonyok nem édesanyjukat hívják segítségül, hanem a Szűzanyát. Az anyaság motívuma hangsúlyozott a Mária-kultuszban. Jelen van ez az apokrif imákban is: az Istenanya a legjelentősebb alakja a vallásos jellegű magyar népköltészetnek. A középkori kolostori irodalomhoz vezethető vissza ezeknek a szövegeknek a gyökere. Sok Mária-ének eredetileg népdal volt, melyek később nyomtatott formában is megjelentek. Ezeknek a daloknak a népszerűsítésében jelentős szerepük volt a búcsújáró helyeknek.

A topolyaiak a következő búcsújáró helyekre jártak, illetve járnak még napjainkban is: Máriagyűd, Doroszló, Tekija, de eljutottak Máriaradnára is. 1991 előtt megfordultak Medugorjében, újabban évente elzarándokolnak Csíksomlyóra.

A régi búcsúsok mezítláb jártak a kegyhelyekre, hogy jobban átérezzék Krisztus szenvedését. Az egy kereszt két lobogót jelentett és a feszületet. A menet élén az előénekes haladt, ő irányította a többieket is. Ha búcsúsokkal találkoztak, köszöntötték egymást, meghajtották a lobogókat a tisztelet jeléül. Gyakran a zarándokok között volt a plébános és a kántor is. Több kocsin kísérték a zarándokokat, ezen azonban csak az élelmiszert és a ruhát vitték. Ha az idősek közül valaki nagyon elfáradt, a kocsira ment fel pihenni. A gyaloglás tehát meghatározója volt a búcsújárásnak.

A XIX. század elején Andrej István volt Topolya kántora. Virág Gábor kutatásai alapján feltételezzük, hogy ő készítette el a mezőváros verses históriáját 1808 és 1811 között a bárónő megbízásából. A kéziratos könyv a topolyai Tölgyesi család tulajdonában van, ők bocsátották Virág Gábor rendelkezésére, amit 1992-ben megjelentetett. A verses história negyedik cikkelyében részletes beszámolót olvashatunk a topolyaiak gyűdi búcsújárásáról. Meggyőződésem, ez a legrégebbi beszámoló e táj zarándokairól.

A verses összefoglalóból megállapíthatjuk, hogy a topolyaiak nem egy meghatározott ünnepre mentek a híres búcsújáró helyre, valószínűleg Szent Györgytől Szent Mihályig bármikor megszervezhették a zarándoklatot. Leginkább azonban pünkösdkor, illetve áldozócsütörtökre mentek a kegyhelyre. Lobogókkal indultak a csoportok, sokszor elkísérte őket a falu népe a település határáig. Egy-egy alkalommal velük tarthatott a plébános és a kántor is. Topolya népe a XIX. század első éveiben pünkösdi hetében indult a búcsúba. 1804-ben legalább kétszázan indultak két lobogóval. Meggyőződésem, hogy nem ebben az esztendőben jártak a topolyaiak először Gyűdön, ez az említett krónikából is kiderül. A batyukat kocsin vitték, ha megszálltak valahol, akkor a vendéglátónak fizettek. Az út kilenc napig tartott. Ebben a nevezetes évben a plébános és a kántor is velük tartott. A processzió június 4-én, reggel háromfőtől 6 órakor kezdődött: a búcsúsok a templomban gyülekeztek, misét hallgattak, majd a pap megáldotta őket. A kálváriánál megálltak imádkozni, s a pap ismét megáldotta őket. A zarándokokat a falu határáig kísérték az otthon maradtak. Roglatica irányába gyalogoltak, itt csatlakoztak hozzájuk a bajsaiak. A helyi csárdánál tartották az első pihenőt. Itt ebédeltek, majd

rövid pihenő után folytatták útjukat Kerényig, vagy ahogy a XIX. század elején nevezték, Kernyajáig. Kerényben bementek a templomba, majd Zombornak vették az irányt. Itt töltötték az éjszakát. Reggel misére mentek a zombori templomba, majd fölöstökömoztek, úthá ejtették a kálváriát. Bezdánig meg sem álltak. Itt is bementek a templomba. A kompnál sokat kellett várakozniuk, mert csak a topolyaiak tizenhat szekérrel mentek. A kompon minden személy után két krajcárt fizettek. Este fél nyolcra értek Batinára. Itt éjszakáztak. A szerdai napot misével kezdték, mise után ennie kellett a társaságnak. Az utat Bodola irányába folytatták. Itt mise után halat ettek, és jó bort ittak tizennégy krajcárért. A további útvonal Búnon és Tüskén át vezetett. Az éjszakát az utóbbiban töltötték, ismét halat ettek, bort ittak, lényegesen többet, húsz krajcárt fizettek, pedig még jó se volt. Csütörtökön Lapatsára értek. A Harsány hegy alatt vonultak el, a faluban énekeltek, mire egy szutykos banya csúnyákat kiáltott utánuk. Majd Siklós felé folytatták útjukat. Felmentek a várba, sok zárándok itt meggyónt. Ott-tartózkodásuk idején költözött ki a siklósi várból az ispotály, a kórház, ennek következtében sok rút dolgot is tapasztaltak. Pénteken hajnalban indultak Gyűdre, előtte azonban misét hallgattak. Útközben énekeltek, és a Szűzanya Rózsakoszorúját imádkozták, Gábrriel arkangyal köszöntését, az Angyali üdvözletet ismételtgették, és arra kérték a Szűzanyát, hogy méltányolja ájtatosságukat.

*Illy ájtatosság köszti Gyűdre be is értünk,
Az ájtatoskodók sokaságán el hűltünk
Mint illik és szokás mingyárt harangoztak,
Népek minden felől előnkbe futottak,
Ötven vagy tán hatvan lobogót hoztak,
Illyen tisztelettel bennünket fogadtak,
A lobogókat mind meg köszöntötték,
A lobogókat hajtással háromszor tisztelték,
Azután kísérték bennünket a templomba,
Hanem rend nélkül mentünk tolongásba.
Éneklésünköt senki sem értette,
Kinek mi tetszet a szentet énekelte.*

Azután a misék kezdődtek, ahogy a krónikás feljegyezte, minden nemzet külön imádkozott: a magyarok a kálváriánál, a rácok a templomban, a németek pedig a templom előtt. Sok pap és barát volt a kegyhelyen, akik *bankókkal jól megrakódtak*. Nem volt szép az ájtatosság, mert nagy volt a tolongás.

*Olly nagy volt a láрма, mint volt Nagy Idánál,
Vagy Jerusálem végső romlásánál,
Magyarok, Németek, Tótok énekeltek,
Horvátok, Rátzok egyre üvöltöttek.
Hát még a koldusok mennyit segítettek,
Éneklések mellett mennyit hegedültek.*

Délután ismét prédikációk voltak, „aludni nem lehetett, mert a zárándok egész éjjel énekeltek”. A szombat hasonlóan múlt el, mint az előző nap,

sokan fáradt testüket a szentkútnál mosogatták. Vasárnap reggelig tartottak a misék, majd énekszóval hazaindultak. Az útvonalon visszafelé nem változtattak. Bezdánban kocsi várta őket. Valamennyien felültek rá, de nem kellett a kocsisoknak fizetniük, mert a jó Isten nevében szállították őket haza a fuvarozók. A Bezdán környéki kocsisok a búcsúkat a falujuk határáig vitték. Topolyára már gyalog mentek be. A kálváriánál imádkoztak, hasonlóan, mint az összes úmenti fészület esetében. A templomban misét hallgattak, majd hazaindultak.

A krónika írója kritizálja a búcsúkat, mert sokan közülük nem a bűnbocsánat miatt mentek a zárandokútra. Van, aki „falngirozni” akart, mentek a tolvajok is, vonzó volt az úton a feslett élet, mert este el lehetett tűnni. Egy bizonyos Örzse néni két verdung pálinkáért ment. Azokat is megemlítette, akik pénzt csaltak ki a misére, hogy azután eligyák. A szerző önkritikát is gyakorolt, hiszen ocsmány dolognak tartja a rágalmozást, az „emberek moslékának”. A krónika írója is ott volt a búcsújárásán, végső következtetése az volt, hogy legtöbb résztvevő őszinte buzgalommal vett részt az úton, hiszen kilenc napig nem ettek főtt ételt, gyalogoltak, elviselték a különböző viszontagságokat. Ennyit tudhatunk meg tehát a XIX. századi gyűdi zárandoklatról.

A búcsújárás a későbbi időben is közkedvelt volt a topolyaiak körében. Kedves búcsújáró helyük volt Doroszló, Tekija, de szívesen jártak búcsúba a szomszédos faluba, Bajsára is. Doroszlóra pünkösdkor és kisasszonykor mentek, a szentkút vize vonzotta a híveket. Amíg gyalog jártak, egy nappal a búcsú előtt indultak, azért, hogy kora reggeltől részt vehessenek az ájtatosságon. Az úgynevezett búcsúskönyvek a búcsújárás minden mozzanatát rögzítették az imákkal és a versekkel együtt. A búcsújárás menete nem sokat változott az elmúlt két évszázad alatt. Minden alkalommal a templomból indultak kora reggel. Vítették a templomi lobogókat és a fészületet. A kereszthalban van előimádkozó és előénekes. Korábban este érkeznek a kegyhelyre. A búcsúkat már előre tudták, kinél fogják tölteni az éjszakát, hova állhatnak be a kocsiikkal. Már az éjszakát is ájtatossággal töltötték. Másnap miséket és prédikációkat hallgattak, gyóntak, áldoztak, ittak a szentkút vizéből. Harmadnap reggel indultak haza. Megtisztult lélekkel érkeztek meg. A kálváriánál várta őket a plébános és a káplán, hogy közösen menjenek a templomba.

Az autóbuszos búcsújárás egy napig tart, ha két napra mennek, akkor az autóbuszban alszanak.

A búcsúsnép összeszokott csapat volt. A búcsúvezető évtizedekig Bábinné Csevik Etel volt, aki két évvel ezelőtt, 1996-ban halt meg. 1957-től a búcsúkat Bakai Etus szervezte. Etus néni is idős asszony, ő maga is szerkesztett búcsúskénekeket. Az egyik kézzel írott énekét idézem:

*Szombat Szűz Mária napja
Boldog ember aki megtartja,
Nem lesz annak semmi baja,
Vele lesz Szűz Mária.
Szombat a Szűz Máriáé
Édes Jézus szentanyjáé,
Vasárnap a szentháromságé.
Mindenek alkotójáé.*

Amíg sátoros kocsikkal jártak a búcsúba, azokat többnyire ugyanazok a családok bocsátották a zarándokok rendelkezésére. Gyűdre tíz-húsz kocsi ment, Doroszlóra hat, Tekijára néhányval több. A betegeket is kocsival vitték a kegyhelyre. Híres kocsis volt Bacsa András, Bacsa Pál és Zsáki Péter. A Szokolaiak, az Üvegesek és a Baranyiék is minden alkalommal adtak egy-egy kocsit.

1991 előtt a topolyaiak rendszeresen jártak Medugorjéba is. A magyarországi búcsúkat is elkalauzolták erre az új keletű Mária-kegyhelyre. Az utóbbi időben Lehner István, a helyi plébános szervezi a csíksomlyói búcsújárást. A búcsúvezető Kovács László. Pünkösöd szombatján indulnak egy-két autóbusszal. Mivel sokat kell gyalogolni, főleg a fiatalok mennek erre a zarándokútra.

Külön kell foglalkoznunk a bajsai búcsúval. Ide Nagyboldogasszony napján jártak. Bajsának nincs vására, ezért kiemelt jelentőségű a búcsú. Kora reggel indult a kereszt. Elöl a Mária-lányok voltak, őket követték a többiek. Erre a búcsúra a szegényebb topolyaiak jártak, valószínűleg azok, akiknek nem volt módjuk, hogy a távolabbi kegyhelyekre is elmenjenek. A nap ájtatossággal múlt el. Este indultak vissza, mindenki hozott haza egy-egy görögdinnyét és természetesen búcsúfiát a gyerekeknek. Bajsán a búcsú vendégváró nap volt, minden jobb háznál tíz-tizenkét vendég is volt. Este bálát rendeztek a fiataloknak.

Ma már autóbusszal járnak a búcsúsok, főleg az asszonyok. Az idős adatközlőim azonban arra is felfigyeltek, hogy Csantavéren csak a férfiak jártak zarándokútra. Arra is emlékeztek, hogy a gyűdi búcsúsok a Dunánál tartottak táncmulatságot, amikor már megjárták a Mária-kegyhelyet.

A KUPUSZINAIK ELSŐ SZENTFÖLDI ZARÁNDOKLATA

Egy kupuszinai szakrális kis emlékmű a *Bethlehem*. A Zombori út 16. szám alatti ház kerítésében kialakított fülke helyi meghatározás szerint *kápolna* (szakterminológiai megnevezéséről Imre Mária, Limbacher Gábor, Liszka József értekezett behatóbban). A vidékünkön szokatlan alakú és ikonográfiájú kápolnában a betlehemi jelenetet mintázták meg gipszből, több tarkára festett apró figurával: a jászolban fekvő kis Jézussal, Szűz Máriával, Szent Józseffel, a Háromkirályokkal, a pásztorokkal és nyájukkal, a barlangistálló felett az angyallal s a bal felső sarokban a napkeleti bölcseket vezérlő üstökös csillaggal, s ezt az emlékművet minden karácsonykor fenyőgallyakkal, szaloncukorral, vattacsomókkal díszítik a ház lakói. Az emlékmű dedikációja a következő: *Isten dicsőségére emeltette Mikó Pál és neje Sóta Mária – 1928*. A helybeliek emlékezete szerint fogadalmi kápolnáról van szó, ugyanis az állítató házaspár a kupuszinaiak közül először járt zarándoklaton a Szentföldön, és ennek emlékére, meg a szerencsés hazaérkezésért hálából tisztelt meg a kis Jézus előtt. Az emlékmű kialakulása után kutatva szereztem tudomást a kupuszinaiak első szentföldi zarándoklatáról. A falubeliek ismert búcsújáró helyei a bácskai katolikusság által látogatott Máriagyúd, Máriaradna, Doroszló, Almás, Tekija. Századunk hatvanas-hetvenes éveitől szervezett zarándoklaton jártak Rómában, Lourdes-ban, Fatimában, Máriacellben, Medugorjében, Csíksomlyón, és újabb két ízben a Szentföldön. A távoli országokba vezető peregrinációt azonban az említett kis emlékmű építetõi nyitották meg.

Állításom bizonyítékát egy az erről az útról szóló nyomtatott füzetben (negyvenhárom oldalas könyvecske) látom, amelyről még Csáky S. Piroskának a régi Jugoszláviában megjelent szinte minden könyvről szóló gazdag monográfiája (Jugoszláviai magyar könyv 1918–1941. Újvidék, 1988) sem tesz említést. A könyv címe: *Szentföldi zarándok utunk 1930. Írta MIKÓ PÁL, KUPUSZINAI*. A kiadó maga a szerző lehetett, de sajnos a nyomdát nem tünteti fel a publikáció. Jómagam ebből a könyvből tudtam meg, hogy az említett emlékmű állíttatása a zarándoklat előtt történt, valószínűleg a kis Jézus iránti hitbuzgalmából. S most korrigálnom is kell *A hitélet szentelményei és földrajzi nevei Kupuszinán* című dolgozatomban (In: Templomok, szentek, imádságok. Újvidék–Tóthfalu, 1994) az emeltetés indítékát illetően.

Mikó Pál és neje a leggazdagabb kupuszinai családok egyike volt az említett időben (sírjuk is fő helyen található a kupuszinai temetőben; Mikó Pál, élt 76 évet, meghalt 1951. aug. 26.; Sóta Mária élt 76 évet, meghalt 1955. júl. 8.), s így anyagi lehetőségük megengedte, hogy az 1930. II. 25-étől III. 19-éig tartó huszonhárom napos zárandokútra vállalkozzanak. Velük tartott még a faluból Janovics Péter is, a szintén jómódú, gyermektelen gazdaember a Duna utcából, akinek háza oromzatán az üveggel védett központi fülkében a keresztre feszített Jézus ábrázolása látható. Mindhárman mélységes vallástisztelete mellé tehát az anyagi tehetőség is párosult, és ez a két tényező szülte meg a kupuszinaiak első szentföldi zárandoklatát. Janovics Péter oldalági örökösei az említett házban máig őrzik a nagybácsi Jeruzsálemben kapott díszes, sok szentföldi képpel illusztrált, hitelesített latin nyelvű oklevelét, mint e látogatás bizonyítékát.

Az utazásnak jugoszláviai jellege volt, ugyanis a három kupuszinai zárandokkal együtt kereste fel a szentföldi kegyhelyeket „Budánovics Lajos szubotikai püspök, dr. Resch Ignác dunacsébi plébános, Horváth János marjancai plébános, Kulundzsics Lázó és neje Antónia Szabadkáról, Özvegy Pécsis Ferencné Szabadkáról, Milodanovics Ferenc Szabadkáról, Martinovics József Szabadkáról, Bónert Péter és neje Piller Erzsébet Csonoplyáról, Özvegy Klinkinger Erzsébet Csonoplyáról, Rolinger János és neje Jász Krisztina Deszpotováról (Bánát), Foraiter János Rumáról, Rieig János Rumáról, Ujházi János Fehértemplomról, Hatolics Márton Bácsból, Pfeifer Kálmán Bajmokról, Drasztig József Noviszadról, Eisenhut Ferencné Palánkáról, Vaszlcs Nikola Beográdból (görög keleti), Özvegy Guzida Cecília Gákovórol, Özvegy Parcs Magdolna Szótról (Szerém), Nononmacher Andria Titelről, Rudolf Zendle őrnagy Németországból Zentkirch Würtenberg, két jugoszláviai zárandok”.

Az utazást Resch Ignác dunacsébi (Čelarevo) plébános szervezte, „... tőle eredt a szentföldi zárandoklás gondolata . . . , és annyit fáradozott a zárandok út eredményessége érdekében. Tisztán csak neki köszönhetjük, hogy láthattuk és bejárhattuk a szent helyeket, mert ő lankadatlanul fáradozott, buzdított szóval és írásban az újságok útján, hogy a zárandok csapatot összehozza. És ez fényesen sikerült neki . . . ” – olvashatjuk Mikó Pál könyvében. A Szentföldön pedig az említett németországi származású volt török őrnagy kalauzolta a Jugoszláviából érkezetteket. Bácskai vonatkozású élményük is volt a zárandokoknak a Karmel hegyén való tartózkodás alatt: „... megtekintettük a papok temetkezési helyét. Itt láttuk annak a csonoplyai származású papnak a sírját, aki 1920-ban itt halt meg”. Kutatóinkra vár még e személy kilétének a felderítése.

A zárandokút naplószerű leírása a falusi ember írástudását éppúgy tükrözi, mint a zárandokok lelki igényeit, de a test megpróbáltatásait sem hallgatja el. Néha még a humor sem hiányzik a sorokból. Mikó Pál írásában a nagy esemény minden mozzanatát figyelemmel kísérhetjük, s így hiteles képet kapunk a szentföldi zárandoklatok menetéről.

Az utazás célját a következőképpen határozta meg a szerző: „... elindulunk hosszú utunkra, a Szentföldre, hogy ott meglátogassuk mindazon helyeket, amelyeket Krisztus urunk születésével, életével, szenvedésével és halálával megszentelt”. Indulásuk előtt a zárandokok szokása szerint otthon meggyóntak és szentáldozáshoz járultak. A szentmise után, ismét csak helyi szokás szerint, a falu papja „szép lélekemelő beszédben elbúcsúzott tőlünk, lekérve reánk az Isten áldását és segítségét”. A zárandokokat a templomból a *Zárandok-*

*kok égi anyja, boldogságos szűz Mária! Téged dicsér és magasztal a szívünkben
jött hő ima* kezdetű énekek kísérték ki.

Az itthon maradó rokonok, szomszédok különféle kérelmekkel halmozták el a Szentföldre indulókat: olvasót, keresztecskét, képet kértek emlékébe a szenthelyekről. Egy ötéves kislány versikével búcsúztatta az indulókat. Már ez az apró mozzanat is jelzi, mekkora fontosságot tulajdonított a faluközösség annak a dolognak, hogy valaki közülük a Szentföldre utazik.

Az útirány Bükkszállás, Gombos, a Duna („búcsú a mi szép Bácskánktól”), Vinkovci, Zágráb, Ljubljana, Rakek határállomás („nem tudtuk a talián nyelvet, úgy tehát csak néma játékkal fejeztük ki magunkat”), Trieszt, ahol „a vacsora olaszos ízű és olaszosan drága volt”. Triesztben a Szent Antal-templomban hallgattak szentmisét. A velük tartó mindhárom pap misézett, s ez a zárándoklat minden napján megismétlődött. Triesztben szálltak hajóra február 27-én, és március 4-én érték el Jaffa városát. A hatnapos hajóút mindannyiukat megviselte, de azért a mindennap reggel hat órakor kezdődő hajókápolnai szentmisét nem hanyagolták el, legalábbis azok, akiket nem döntött ágynak a tengeri betegség. Ugyanis a tengeren „hatalmas szél támadt, amely ugyancsak meglóbálta a hajónkat” – jegyzi meg Mikó Pál, majd hozzáteszi a következőket: „Úgy látszik, a tisztelendő urakat sem kímélte meg ez a kellemetlen betegség, mert hat pap helyett csak három végzett szentmisét . . . a betegek a földéleten szanaszét székelyeken feküdtek, s keservesen nyögdécseltek.”

Jaffa városában a Ferenc-rendi szerzetesek Szent Péter-templomát látogatták meg. Jézus halála után „Péter apostol ide menekült. Itt egy szíjgyártó házában lakott. Innét járta be a vidéket, tanítva a népeket s hirdetve Jézus valását”. A ferencesek temploma épp annak a háznak a helyén épült, ahol Szent Péter menedéket kapott. A három vajdasági zárándokpap külön-külön oltárnál misézett latinul, s mindhárom nyelven (német, horvát és magyar) tartottak szentbeszédet.

Jaffából autón utaztak Emauszba (ez a tény is már a szervezett vallási turizmus jele): „A rossz karban levő utak miatt az autók nem mehettek a városig, miért is le kellett szállnunk az autókról. A hátra levő két kilométer utat gyalog tettük meg.” Itt Szent Vince szerzetesei fogadták őket. Az emauszi tanítványok Kleofás és Simon, akik itt találkoztak Jézussal az ő föltámadása után. Később Ejukarin városának határában meglátogatták Zakariás nyári lakását: „Itt látogatta meg szűz Mária Erzsébetet.” Itt is a ferencesek temploma áll. „Kettesével mentünk fel a templomba. Menet közben a rózsafüzért imádkoztuk.” A városban pedig Zakariás téli lakása fölött ugyancsak ferences templom áll Keresztelő Szent János szülőhelyén.

A nap végén Betlehembe érkezett a zárándokcsoport, ahol ismételtelen a Ferenc-rendi barátok várták őket, kolostorukban kaptak szállást. „Majd mind-egyikünk kapott egy szál gyertyát, azután elmentünk arra a helyre, ahol született” – írja Mikó Pál, s annyira természetes számára, hogy Jézusról van szó, hogy nevének említését nem is tartja fontosnak. „Azt a helyet is meglátogattuk, ahol a három királyok letelepedtek Jézus imádása alkalmával . . . Jézus születési helyétől mintegy ötven lépésnyire van az a barlang, ahová szűz Mária menekült a kis Jézussal Herodés elől. A hagyomány szerint szűz Mária egy alkalommal, amikor a kis Jézust szoptatta, egy csepp tejet a kőre cseppentett, s ezért fehér még ma is az egész barlang.”

A zarándokok hitbuzgalmát érzékelteti a március ötödikei esemény: „E napon azon kéréssel fordultunk a szerzet főnökéhez, hogy a betlehemi jászolnál éjjeli misét hallgathassunk, úgy mint otthon karácsonykor. Megengedték ezt nekünk, és így abban a nagy örömben részesültünk, hogy szent misét hallgathattunk abban az órában, amikor Jézus született és azon a helyen, ahol a Megváltó a világra jött, a betlehemi jászolnál.”

A betlehemi zarándokút a nagytemplomban folytatódott. Szerzőnk szerint a katolikus részben feltűnőek a szép oltárok, melyek mind betlehemi vonatkozásúak: az egyik Szent Józsefet figyelmezteti az angyal a közelgő veszedelemre, és menekülésre szólítja fel; a másik az aprószentek oltára; a harmadik a Szent Család menekülése.

Betlehem peremvidékén Bóazon földjét nézték meg, ahol az Ószövetség szerint Noémi menyec, Ruth asszony „szedegette naponként reggeltől estig az elmaradt buzakalászokat . . . Itt tanyáztak a betlehemi pásztorok is, amikor megjelent előttük az angyal, hirdetve Jézus születését.” A Jeruzsálembé vezető úton megálltak Jákob feleségének, Rachelnek a sírjánál is.

Jeruzsálem városában is a ferences atyák várták a jugoszláviai zarándokcsapatot. „Itt a Ferenc rendű szerzetesek Kaszanova nevű szálló épületében szálltunk meg. Az összes zarándokok, akik Jeruzsálembé jönnek, itt kapnak szállást és ételmezt” – írja a szerző, s ez a mondata jelzi, hogy abban az időben is fejlett volt a vallási turizmus a Szentföldön, s a szerzetesek milyen szerepet vállaltak ebből a munkából. A ferencesek munkálkodása e téren rendkívül aktívnak mondható, ami Mikó Pál könyvéből is kiderül. De ezen nem is csodálkozunk, hiszen az apokrif népi imádságok vizsgálójaként jól tudjuk, hogy ők voltak azok a szerzetesek, akik Jézus földi életének a tiszteletét legerőteljesebben hirdették, s a Megváltó e világi életének éppen a legfontosabb színhelyeire látogattak zarándokaink. Tehát természetes, hogy szinte mindenütt ferencesekkel találkoztak.

Ebben a nagyvárosban a Szent Sír temploma volt zarándokaink első állomása. Szálláshelyükön egy Vas megyei magyar szerzetessel találkoztak, aki e templomban lelkes magyar nyelvű prédikációt tartott, és valójában a zarándoklás jelenségéről, lényegéről és kialakulástörténetéről világosította fel az odasereglett magyarokat: „. . . hangsúlyozta azt, hogy mi milyen boldogok vagyunk, mert Isten megengedte nekünk azt, hogy meglátogathassuk mindazon szent helyeket, amelyeket Jézus Krisztus a mi Megváltónk jelenlétével megszentelt. Sok millio és millio egyáltalán nem látogathatja meg ezen szent helyeket, mert anyagi körülményeik ezt nem engedik meg nekik. De van sok millio és millio, akik anyagi viszonyaik miatt megtehetnék azt, hogy e Szentföldi zarándok út költségeit viselhetnék, de az Úr Jézustól nem adatott meg nekik, hogy ide jöjjenek. Azért testvéreim – mondja a szerzetes – amikor e szent hely előtt álltok, sokat de sokat kérjetek attól a Jézustól, aki e helyeken élt, járt, szenvedett, meghalt, és ebben a sírban feküdt. Legyetek meggyőződve, meghallgatja kéréseteket és teljesíti is azokat.” A meghatottság szavaival szól Mikó Pál a Szent Sír-templomban megélt élményéről: „Az oltár alatt van a tulajdonképpeni sír üreg. Ez olyan kicsiny helyiség, hogy csak négy-öt személyt fogadhat magába. Amikor ebbe a sírüregbe léptem, amelyben Isteni Megváltóm halva feküdt s amelyből dicsőségesen feltámadott, leírhatatlan meghatottság fogott el. Gondolatban buzgó hálát adtam a Mindenhatónak, amiért meg-

adta nekem, gyarló földi embernek, hogy lábaim azt a helyet taposták, szemem azt a helyet megnézhatték, amely Jézus sírját képezte.”

Innen a Kálváriára vezetett a zarándokok útja, amely ugyancsak az említett hatalmas méretű templomban van. Megnézték a keresztfá helyét, a Jézus halálakor megrepedt követ, a keresztre szegezés helyét, a keresztről való levétel helyét, a bebalzsamozás helyét.

Még ugyanaznap Judea vidékére utaztak: Bethániában a feltámasztott Lázár sírjánál ájtatoskodtak; az irgalmas szamaritánusra emlékeztek jótettének színhe-lyén; a Holt-tenger partján megnézték a helyet, ahol a bűnös városok, Szodoma és Gomora elsüllyedtek. Itt mosakodtak, a bátrabbak fürödni is mertek. A turizmus élménye: a bácskaiak tengeri fürdőzése március elején. Később a Jordán folyónál arra a helyre értek, ahol Keresztelő Szent János megkeresztelte Jézust. A folyóból vizet merítettek a búcsújárók. Így jelenik meg először a szentelmény a könyvben, s valóban az úton is. Jerikóban is jártak, ahol a híres romokat látták, majd a Tábor-hegyét, ahol negyven napig bőjtölt Jézus.

Jeruzsálemi tartózkodásuk alatt meglátogatták még az utolsó vacsora helyén álló ferences templomot, a Szent Kereszt feltalálásának helyét, Joakim házát, Joakim és Szent Anna sírját, Pilátus házát, Jézus megostoroztatásának helyét, Jézusnak anyjával való utolsó találkozása helyét. „Mély meghatottság és bánat szállta meg szíveinket, amikor mindezeket a helyeket bejártuk” – vallja meg a szerző, s valójában mélységes bűnbánatukról tudósít, ami pedig a zarándoklat egyik legfontosabb ismérve.

Megnézték Szent István első vértanú ereklyéit a róla elnevezett templom-ban; a Jozafát völgyében felkeresték Szűz Mária sírját; Absolon, Zakariás, Szent Jakab sírját; Dávid király tornyát; Szent István megkövezésének színhe-lyét. „Majd az Olajfák hegyén arra a helyre mentünk, a gecemáni kerttől 500 lépésnyire, ahol Jézus tanítványai szeme láttára fölment a mennybe.”

A néphit eleme megjelent már a Mária tejétől fehér kápolna motívumá-ban, majd egy másik helyen is jelentkezik, ugyanis a mennybemenetel helyén „egy kövön láttuk Jézus lába nyomát, amely szintén azt bizonyítja, hogy Jézus Isten volt”. Megnézték az Olajfák hegyén az udvart, ahonnan Simon és János azt a szamarat hozta, amelyen Jézus virágvasárnap bevonult Jeruzsálembe.

A zarándokok szabad idejükben kegytárgyakat, emlékdolgokat vásároltak, hogy otthon maradt hozzátartozóiknak emléket vihessenek a Szentföldről. Er-ről máskor is szól naplójában.

Később megtekintették a Móra kőhegyet, ahol Ábrahám fiát, Izsákot akarta az Úrnak föláldozni; megnézték a Siratófalat, „amelynél a zsidók ma is sir-atják Jeruzsálem pusztulását”.

A Szent Sír templomának felekezeti megosztásáról is szól a naplóíró: a katolikusok, görögök, örmények mellett skótokat emleget – ez utóbbiak a koptok, kopt keresztények lehettek, akikről az egyszerű kupuszinai ember mit sem tudhatott, s nevüket sem értette, így lett belőlük skót. Egy itteni felvonu-lásról a következőket jegyezte meg. „... mind a négy vallás egy templomba végezte ájtatosságát. De volt is olyan láрма, hogy alig lehetett szót érteni.”

A Sion hegyén felkeresték János apostol házát, ahol Szűz Mária lakott Jé-zus keresztre feszítése után még huszonhárom évig, s ott is halt meg.

Utolsó jeruzsálemi napjukon a velük zarándokló püspök kiosztotta a za-rándokérmeket, s János apostol házában nagy misét mondott három pap se-

gédletével, teljes püspöki díszben. Utána a test kérésének megfelelő dologról is szól: „Fényes ebédben volt részünk. Az ebédhez pezsgőt is kaptunk.”

Jeruzsálemből Názáretbe utaztak. Útközben megnézték a helyet, ahol a frigszekrény állt; majd Jákob kútját, ahol Jézus vizet kért, és kapott a samaritánus asszonytól; Dotejmerben pedig a kutat, amelybe Józsefet dobták a testvérei; Názáretben pedig a templomot, ahol Szűz Mária született, lakott, és Jézus is nevelkedett. „Megható volt, hogy e helyen harangszóval fogadtak bennünket” – mondja az otthoni búcsújárások szép jellemvonását felfedező zárandók. Érdekes Mikó Pál következő feljegyzése a názareti Mária-házról: „Magát a házat egy olasz nemes szét szedette, elvitte Lorettóba s ott kápolnát építtetett az anyagból”, s egy szót sem szól a hagyományról, mely szerint ezt az angyalok tették volna meg, és Terszátót sem említi, mint a ház első állomását.

Zárandokaink látogatást tettek a Csontváry híres festményén megörökített názareti Mária-kútnál, majd a kánai menyegző, Jézus első csodatettének helyén; a Hegyi Beszéd emlékhelyén; Keresztelő Szent János fővételének helyén; Jézus és Péter találkozásának helyén a Genezáreti-tó partján. Ott csónakba szálltak, s egy óra evezés után jutottak Magdalába, Mária Magdolna birtokára.

Utolsó szentföldi állomásuk a Kármel hegye volt, ahol Illés próféta kultusz helyén ismét csak a ferencesek fogadták őket, s akiknek templomából eredeztetik a skapulárét. Itt vettek búcsút a jugoszláviai zárandokok a Szentföldről, hogy Haifa kikötőjéből kihajózzanak a Földközi-tengerre, „de most már haza felé” – jegyzi meg megkönnyebbüléssel Mikó Pál kupuszinai zárandók.

A hatnapos hajút ismételten olyan nehéznek bizonyult, mint odafelé, s mindannyian örültek, amikor Triesztben „lábunk ismét a szilárd, biztos szárazföldet taposta”.

Hogy mit kellett, mit illet hozniuk a szentföldi zárandoklatról, arról szoltunk már, de az ajándék- és kegytárgyak mennyiségéről hadd szóljon maga a szerző: „Hét órakor értünk a Jugosláv határra. Itt a vámőrök feljöttek hozzánk a vonatra. Kicsit megijedtünk, mert attól féltünk, hogy azt a sok kegyszert, emléktárgyakat, amiket a Szentföldön összevásároltunk, a vámőrök megvámolják.” Szerencsére ez nem történt meg.

Kupuszinára két nap múlva értek. A vasútállomáson rokonok, ismerősök, a pap és a kántortanító várták őket. „Az állomásról egyenesen a templomba mentünk . . . A templomban litánia és hálaadás volt szerencsés megérkezésünkért . . .”

Kupuszináról, ebből a kis nyugat-bácskai magyar faluból Mikó Pál, neje Sóta Mária és Janovics Péter járt először a Szentföldön 1930-ban. Mikó Pál tudatosan készült élete legnagyobb útjára, s valószínűleg naplót vezetett utazásuk alatt, hiszen *A szentföldi zárandok utunk 1930.* című negyvenhárom oldalas könyvének harminchat oldalán közzétett zárandokúti beszámolóját csak ennek segítségével írhatta meg ilyen részletesen. Írását ki is nyomtatta, s bizonyára több helybeli családnak juttatott belőle, hogy sokan részesüljenek az általa megélt szent élményben. A szerző ezáltal méltó emléket állított a kupuszinaiak első szentföldi zárandoklatának, amelyet később még két út követett századunk második felében.

Mikó Pálnak vannak leszármazottai, de közülük már senki sem él Kupuszinán. Könyvének egyetlen megmaradt példánya ma a kupuszinai római katolikus plébániahivatal tulajdona.

Kónya Sándor

A CSÓKAI BÚCSÚJÁRÓK ÉNEKEI

Bálint Sándor emlékének

A népi vallásosság kutatása, leírása viszonylag új területe néprajzunknak. A munka megindítása és nagymértékű földolgozása Bálint Sándor nevével fémjelzett.¹ Követői közül Barna Gábor a búcsújárás történelmét és néprajzát is földolgozta.²

A búcsújáró énekek (és más népénekek) átfogóbb közlése és földolgozása még várat magára, valószínűleg azért, mert ezek közt viszonylag kis számban található a népzeneinkből gyökerező dallam, emellett sok az idegen és az egyházi énekeskönyvekben leírt dallam, így a népzene kutató vonakodhat a témától. Ne feledjük azonban Vargyas Lajos véleményét: „... mindaz beletartozik a magyar népdal fogalmába, amit a magyar nép *variálva*, tehát alkotó módon a magáévá tette . . . Amit a közösség elfogadott sajátjának, ami benne élt zenei tudatában, . . . amit a közösség tovább fejlesztett, ami valamiképpen hozzátartozott zenei igényei kielégítéséhez”.³

A fenti idézet meggyőzőtt arról, hogy a címben jelzett föladat elvégzése nem lesz hiábavaló munka. Itt utalnék arra, hogy vajdasági népénekeket Bodor Anikó és Silling István munkáiban találhatunk⁴, a doroszlói búcsú leírásában pedig négy búcsúéneket közöl Raj Rozália és Nagy István.⁵

A gyűjtést 1998 nyarán végeztem. Minden ének Jasura József csókai búcsúvezetőtől került szalagra, aki az 1970-es évektől kegyhelybúcsúkra (Doroszló, Töröktopolya, Vercs, Radna . . .), templombúcsúkra (Szanád, Oroszlámos, Zenta, Törökkanizsa, Szaján, Padé . . .) és zarándoklatokra (Róma, Fatima, Lourdes . . .) is elkalaúzolta a csókai búcsújárókat.

Jasura József 1943-ban született Csókán, foglalkozása kereskedő, nőtlen. Egyházközségi tag volt 1965-től harminc évig, négy évig az elnöki tisztelet tölthette be. A búcsújárással kapcsolatos szervezési munkák is rá hárultak, ő volt az előimádkozó és az előénekes is. Ma is vezet búcsújárókat. Adatközlőnk a vallásos énekek világában otthonosan mozog, pontosan tudja az egyes énekek énektári számát, és azt is, hogy melyik dallamot ne keressük a nyomtatványokban, mert úgy sem lelünk rájuk, emellett minden ének funkciójával is tisztában van. Érti, melyek a műdallamok, melyek az idegen eredetűek.

Énekei – a csókai búcsújáró énekei – édesanyjától és idősebb búcsúvezetőktől származnak. Sokat tanult Stefi nénitől, a kántortól⁶, aki maga is gyűj-

tötte a nép vallásos énekeit.⁷ A csókai hívőkkel együtt szívesen tanul másoktól is éneket.

A közlésre kerülő énekek ma is részét képezik az élő hagyománynak, nagyobb részüket két-három emberöltővel ezelőtt is énekelték a csókaiak. Az énekeket a búcsújárás egymást követő eseményeinek sorrendjében mutatjuk be, az események néhány mondatos leírása után, négy csoportra bontva:

- I. Utazás a kegyhelyre
- II. A kegyhely köszöntése
- III. A kegyhelyen
- IV. Visszaút

Az ének sorszáma után annak fajtája vagy megnevezése található. A kottakép fölött jobbról az ének, illetve a dallam énektári száma van (SZVU = Szent vagy, Uram!), vagy a szerző neve. Nem közöltük az ének teljes szövegét, ha az a már meglévő nyomtatványokban elérhető. Amennyiben a szöveg csak ponyván található, vagy házilag sokszorosított, teljes terjedelmében közöljük. Az ének végén utalunk annak más funkcióira.

Az énektári szám nélküli énekek nagy részére vonatkozik adatközlőnk megjegyzése: „Ezt nem a papsággá éneköljük, hanem a nép maga.”

A magnóra rögzített énekek száma meghaladja a hetvenet. A közlésből kimaradtak olyan énekek, melyek elhangzanak ugyan búcsújáráskor, de nincs különös funkciójuk. Nincs bemutatva néhány nótadallam, valamivel több idegen dallam, és néhány énektárban könnyen megtalálható ének, pl.:

„Ó, Nagyasszony, nemzetünk reménye” (HITÉLET, 1990, 194c.),

„Téged dicsér az ég” (HITÉLET, 1990, 195b.),

„Könyörülj, istenem, én bűnös lelkemen” (SZVU 53.) – ezt a bűnbánó éneket a gyalogos búcsújárók énekelték, amikor temető mellett vitt az útjuk.

Remélem, ennek ellenére sikerült áttekinthető képet adnom a csókaiak búcsújáró énekeiről.

Csókai búcsújárók Doroszlón az 1980-as években

I. UTAZÁS A KEGYHELYRE

INDULÁS CSÓKÁRÓL

A búcsújárók és az itthon maradó rokonok, ismerősök elvégzik a búcsú előtti ájtatosságot, majd az indulás előtti imát. Utána éneklük az induláshoz járuló éneket (1.), mialatt mindenki megcsókolja az élővirág-koszorúval díszített keresztet, az oltártól a menet az autóbuszig vonul. Eközben a harangok szólnak mindaddig, míg a búcsújárók el nem hagyják Csóka határát. Miután elhelyezkedtek a buszban, éneklük a 2. éneket.

AZ UTAZÁS

Az út elején a búcsúvezető bejelenti, hogy búcsújárásukat milyen célnak ajánlják, az utazással járó nehézségért, fáradságért, mit szeretnének elnyerni. Ez a közös cél az utóbbi időben a papi utánpótlás biztosítása volt. Emellett mindenkinek saját célja is lehet, amiért ő maga vállal, „fölfogad” valamit (ab-bahagyja a dohányzást, *éhnyálon van* . . .).

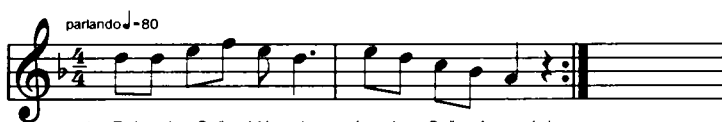
Különben útközben is rendszeren étkeznek, de a régiek csak töpörtyűs pogácsát vagy bodagot⁸ ettek a búcsújárás során.

Ha idejük engedi, rózsafüzért imádkoznak a 3. énekkel, az ima befejezése után a 4. ének következik.

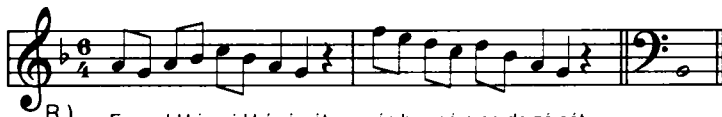
Mivel leginkább Mária-kegyhelyekre mennek, így útközben is Mária-éneket énekelnek, esetleg kinek-kinek a kedvelt énekét (5., 6., 7.). Ezek énekelhetők a kegyhelyen és a visszaút során is. Az énekek között imádkoznak (miatyánkot, üdvözlégyet, dicséretet).

1. ELKÖSZÖNŐ ÉNEK

Dallamát vö.: SZVU 134.

1. Bol - dog Szűz Má - ri - a, é - des Szűz A - nyánk,
Hi - ve - id hall - gasd meg, ke - gyes pát - ró - nánk,

R.) Fo-gadd hi-ve-id ké-ré-sét, és buz-gó e-se-de-zé-sét.

2. Ma buzgó híveid útra indulunk,
Fáradtsággal hozzád szívből sóhajtunk.
R.
3. Te vagy, kit választott isten anyjának,
Te vagy szent szülője mi megváltónknak.
R.

4. Az úton járóknak te vagy csillaga,
Téged tisztelőknak nagy pátrónája.
R.
5. Mi is, útra menvén csak benned bízunk,
Mert nálad oltalmat hiszünk s találunk.
R.
6. Mutasd be fiadnak fáradtságunkat,
Áldott szülöttnednek utazásunkat.
R.
7. Öntsd szeretetedet a mi szívünkbe,
Hogy téged tiszteljünk teljes éltünkben.
R.
8. Áldott légy, kegyes szűz, istennek anyja,
A szentháromságnak kedves leánya.
R.
9. Ébressz bűnbánatot a mi szívünkben,
Hogy tiszta lélekkel jussunk elődbe.
R.
10. Ajánld szent fiadnak mi kérésünket,
Kérd, hogy hallgasson meg együtt bennünket.
R.
11. Ajánljuk magunkat pártfogásodba,
Vezérelj bennünket utazásunkban.
R.
12. Engedd tehát szent szűz, hogy szerencsésen
Járhassunk utunkon békességben.
R.
13. Tisztelő híveid palástod alá
Futunk, ó, Mária, oltalmad alá.
R.
14. Fiad, leányaid, ajánld fiadnak,
Mutass be bennünket az Úr Jézusnak.
R.
15. Engedd, egészségben visszatérhessünk,
Számos bűneinkért eleget tegyünk.
R.
16. Nyerj nekünk kegyelmet a megtérésre,
Hogy általad jussunk az üdvösségre.
R.

Dallama miseének is.

2. AZ ÚT KEZDETÉN

Dallama és szövege: SZVU 150.

$\text{♩} = 140$

1. U - ram, Jé - zus légy ve - lünk, mi e - gyet - len ö - ró - munk!

Ná - lad nél - kül ke - se - rü - ség itt a föl - dön é - le - tünk.

Ö, e - gyet - len ö - ró - munk, U - ram, Jé - zus légy ve - lünk!

Miseének is.

3. RÓZSAFÜZÉRÉNEK

ÖRVENDETES OLVASÓ

$\text{♩} = 92$

1. Ti - zen - őt é - kes ró - zsa - ból ko - szo - rút kö - tünk,
Má - ri - a tisz - te - le - té - re men - ny - be föl - küd - jük.

Mi - dön ál - dott, szent fi - a - dat szűz keb - led - be be - fo - gad - tad.
R.) Száz - e - zer - szer, mind - ő - rök - re, a ko - szo - rú le - ve - lek - re

Meny - nye - i szent je - gye - sed - del száz - szor üd - vöz - légy!
A - rany be - tük - kel van ír - va száz - szor üd - vöz - légy!

2. Midőn méhedben hordoztad szent gyermekedet,
Nagy örömmel látogattad Szent Erzsébetet.
Zakariás és Erzsébet, téged szent szűz így köszöntött:
Áldott vagy az asszonyok közt, százszor üdvözlégy!
R.

3. Rózsafény borította el Betlehem táját,
Midőn megszülted a Jézust, az Isten fiát.
Melyre az égi táborok, a betlehemi pásztorok
Zengik égen, zengik földön: Százszor üdvözlégy!
R.
4. A templomban bemutattad méhed gyümölcsét,
Az Istennek föláldoztad a bűnösökért.
Simeon karjára vette, édes öröm közt ölelte,
Neked pedig jövendőlte: Százszor üdvözlégy!
R.
5. Mennyei öröm vett körül, hogy szent fiadat
Doktorok közt, a templomban hogy fölálaltad.
Mi is veled örvendezünk, alleluját zengedezünk,
Gábor főangyallal mondjuk: Százszor üdvözlégy!
R.

FÁJDALMAS OLVASÓ

1. Szomorúság érte szíved, midőn szent fiad,
Hogy a getszemáni kertben értünk vért izzadt.
Hét hegyes tör a szívedet általjárta szűz kebledet,
Nagy volt szent szíved fájdalma, százszor üdvözlégy!
R.
2. Nincs toll, amely mind leírja fájdalmaidat,
Midőn oszlophoz kötözve láttad szent fiad.
A hóhérok körülállták, elől-hátul ostromozták,
Szíved majdhogy meg nem hasadt, százszor üdvözlégy!
R.
3. Tövisekkel koronázták szentséges fejét,
Arcul s nyakon üték-verték, beköték szemét!
Nádat adtak a kezébe szent fiadnak csúfságképpen.
Bánatos szívű Szűzanya, százszor üdvözlégy!
R.
4. A nehéz keresztfát midőn vállára vette,
Jézus a Kálváriára midőn fölvitte,
Sokszor leroskadott alatta, összetört szentséges arca!
Bánatos szívű Szűzanya, százszor üdvözlégy!
R.
5. Midőn Jézust a keresztre hogy rászögezték,
Iszonyú nagy fájdalmára őt fölemelték.
A keresztfát átölelted, könnyeiddel öntözgetted.
Haldokló, fájdalmas anya, százszor üdvözlégy!
R.

DICSŐSÉGES OLVASÓ

1. Fájdalmaid örömekre mind átváltozott,
Midőn Jézus halottaiból föltámadott.
Láttad dicsőséges testét, a sebek mint ékesíték.
Örömtelvé csókolgattad, százszor üdvözlégy!
R.

2. Negyven napig társalkodott tanítványival,
És azután mennybe fölment illő pompával,
Apostoloknak láttára, kik sírva néztek utána.
Ékes virág, Szűz Mária, százszor üdvözlégy!
R.
3. A szentlelket, mint ígérte, ő elküldötte,
Drága kincset szerzett nekünk, üdvösségünkre.
Meggyőzte a halált, poklot, megnyitotta Mennysországot.
Dicsőséges Szűz Mária, százszor üdvözlégy!
R.
4. Fölvett már a Mennysországba égi magzatod,
Hol már készen áll számodra égi trónusod.
Angyaloknak sokasága, szentek, szüzek millioma
Trónod körül udvarolnak: Százszor üdvözlégy!
R.
5. Szűz Mária, kék ibolya, üdvös és áldott,
Mert a teljes szentháromság megkoronázott.
Koronád égi malasztból, trónod fehér liliomból.
Zeng az angyalok ajkáról: Százszor üdvözlégy!
R.
6. Ez a tizenöt szent titok tizenöt rózsza,
Melyet koszorúba fűztünk, szép Szűz Mária.
Ajándékba neked küldjük, szívünk-lelkünk belefűztük,
Fogadd el, drága szűz tőlünk, százszor üdvözlégy!
R.

Búcsún kívül is énekelhető az imával.

4. A RÓZSAFÜZÉR UTÁN

Dallama és szövege: SZVU 264.

parlando ♩ = 120

1. Szent ol - va - söt i - mád - koz - tunk.

Má - ri - á - hoz fo - hász - kod - tunk.

Kér - ve ké - r - jük Szűz A - nyán - kat

Fo - gad - ja el hű i - mán - kat!

5. MÁRIA-ÉNEK ÚTKÖZBEN

guasi parlando ♩ = 84

Előénekes:

1. E - gek ki - rály - né - ja,
Jé - zu - sunk szent any - ja.

Mindannyian:

Má - ri - a, se - gíts!
Má - ri - a se - gíts!

R.)

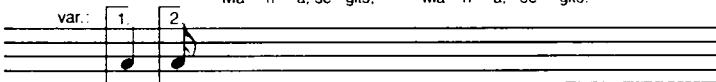

Ó, se - gíts mi - raj - tunk, kik hoz - zád só - ha j - tunk.

Má - ri - a, se - gíts, Má - ri - a, se - gíts!

var.:

2. Szent fiadra kérünk, Mária, segíts,
Mert te vagy reményünk, Mária, segíts!
R.
3. Hitünk védelmében, Mária, segíts,
Üdvünk szent ügyében, Mária, segíts!
R.
4. Hogy az istent féljük, Mária, segíts,
S kegyelmét megnyerjük, Mária, segíts!
R.
5. Hogy téged kövessünk, Mária, segíts,
S így néked tetszhessünk, Mária, segíts!
R.
6. Irgalmasság anyja, Mária, segíts,
Megtérők oltalma, Mária, segíts!
R.
7. Igaz bűnbánatra, Mária, segíts,
S életjobbításra, Mária, segíts!
R.
8. Erős bizalomra, Mária, segíts,
S lelki nyugalomra, Mária, segíts!
R.
9. Az istenben bízni, Mária, segíts,
Világot megvetni, Mária, segíts!
R.

10. Mindenkit szeretni, Mária, segíts,
Csak a bűnt kerülni, Mária, segíts!
R.
11. Bántalmat feledni, Mária, segíts,
Mindent elviselni, Mária, segíts!
R.
12. Keresztviselésben, Mária, segíts,
Nélkülözésekben, Mária, segíts!
R.
13. Túrni és szenvedni, Mária, segíts,
S mégis örvendezni, Mária, segíts!
R.
14. Üldözés idején, Mária, segíts,
Veszedelem helyén, Mária, segíts!
R.
15. Népünk pártfogója, Mária, segíts,
Jó tanácsok anyja, Mária, segíts!
R.
16. Szentséges atyánknak, Mária, segíts,
S lelkünk pásztorának, Mária, segíts!
R.
17. Kedves községünkön, Mária, segíts,
Szeretett hazánkon, Mária, segíts!
R.
18. Kedves szüleinken, Mária, segíts,
Hű testvéreinken, Mária, segíts!
R.
19. Jó rokonainkon, Mária, segíts,
S hitsorsosainkon Mária, segíts!
R.
20. A hitetleneken, Mária, segíts,
Ellenségcinken, Mária, segíts!
R.
21. A szomorkodókon, Mária, segíts,
S titkon bánkódókon, Mária, segíts!
R.
22. Nehéz betegeken, Mária, segíts,
S elköltöző lelken, Mária, segíts!
R.
23. Elhagyni a földet, Mária, segíts,
S elnyerni az eget, Mária, segíts!
R.
24. Örök boldogságba, Mária, segíts,
Fiad országába, Mária, segíts!
R.
25. Neked örvendhessünk, Mária, segíts,
S örökké dicsérjünk, Mária, segíts!
R.

Régi búcsúsének.

6. MÁRIA-ÉNEK ÚTKÖZBEN

parlando $\text{♩} = 84$

1. Hoz-zád fo-hász-ko-dunk, ál-dott véd-asz-szo-nyunk,
Eny-hit-ni gyer-me-kid fá-jó ke-ser-ve-it,

ból-dog-sá-gos szent szűz, ke-gyes A-nyánk.
Üd-vöd ho-ná-ból, ó, te-kints re-ánk!

R. Sze-med-ből egy su-gár ha fáj-dal-mink-ra száll

Meg-szűn-nek bús szí-vünk ke-ser-ve-i,

A-nyánk, si-ess ér-tünk kö-nyö-rög-ni!

- Anyánk, tégedet, ki érettünk szenvedett megváltónk, szent fiad adott nekünk.
Nekünk, hogy éltünk útjain, ha ránk rohan a kín, öledben a véstől mentek legyünk.
Nekünk így, akikért keresztfán ontá vért, üdvöt teremjenek gyötrelmei.
Anyánk, siess értünk könyörögni!
- S e népet mindenkor tiednek ismerted, irgalmas anyjává az Úr teve.
Hogy lennél gyámola viszont, mint ő vala, legyen híved minden buzgó kebel.
S a szívben így veled egyesültek felett ne győzzenek soha kik elleni.
Anyánk, siess értünk könyörögni!
- Ó, szent szűz, ki néped veszni nem engedted, ó, nyerd ki még e szent kegyet nekünk!
Legyen egünk alatt egy hit s egy akarat, s tehozzád lángoló szeretetünk.
S így bízván tégedet, mi csak imánk lehet, beteljenek szívünk reményei.
Anyánk, siess értünk könyörögni!
- Lelkünknek vigasza, evezők csillaga életünk viharos, bősztengerén,
Te örökdíél azon, hogy birtokod, e szív el ne csüggedve él vész közepén.
Tovább is légy kegyes, hibánkért el ne vess, öleld hű kebledre a tévedőt,
Gyermekek esedez, hallgasd meg őt!

R.

A csókaiak kedvelt éneke. A kegyhelyen, a visszaúton is éneklék, miseének is lehet.

7. MÁRIA-ÉNEK ÚTKÖZBEN

partando $\text{♩} = 64$

1 Szűz A-nyám ti-ed a - ka - rok len - ni,
a te tisz - ta Má - ri - a gyer - me - ked.
Jól tu-dom bár, hogy hoz-zád ke - rül - ni
Szen - ve - dé - sek nél - kül nem le - het.
Jó a - nyács-kám, nyerj ne - kem ke - gyet,
hogy szen - ved - jek Jé - zus - sal s ve - led..
Szűz, A-nyám ti - ed a - ka - rok len - ni,
a te tisz - ta Má - ri - a gyer-me - ked.

2. Szűzanyám, tied akarok lenni, hogy az égben ott legyek veled.
Jaj, de lelkem nem tud fölrepülni, bűnök súlya földhöz szegezett.
Jó anyácskám, nyerj nekem kegyet, hogy sirassam minden bűnömet.
Szűzanyám, tied akarok lenni, vedd magadhoz mennybe gyermeked.

Hajnalban is éneklük a kegyhelyen, mise végén is énekelhetők.

II. A KEGYHELY KÖSZÖNTÉSE

MÁRIA-KEGYHELYEN (DOROSZLÓ, RADNA, MÁRIACELL)

Megérkezvén *körösz*t alatt vonulnak a templom oltárához a 8. énekkel, az oltárnál a 9. énekkel köszöntik az oltári szentséget. Gyakran az egyszerre érkező nagyszámú búcsújáró miatt nem énekelhetik végig az énekeket, ilyenkor legalább egy strófával köszöntenek. A kegyhely papja *istenhozottal* köszönti az érkezőket. Vonulásuk közben a helybéliek és a már megérkezett búcsúsok csókolják a keresztet, néhol a keresztvivőnek pénzt is adnak. Az emberek igyekeznek minél több keresztet megcsókolni, számukra különösen nagy jelentőségű a messziről, külföldről jött kereszt megcsókolása. Közben szót is váltanak, megismerkednek . . . és sírnak: „Az olyan mögható, Sanyi, mindönki csak bög, értöd, azok sírnak örömkbe, mink sírunk örömkben, ezt – mēgin csak azt mondom – át köll élni! Ezön úgy főtőteköző (feltöltődsz), különösen, aki nek van hite. Ott gyüttek és csókóták (a keresztet):

– Jaj, itt vagytok, testvérök, jöttetök, mögvagytok!” Gyönyörű, ritkán érezhető megnyilvánulása ez az összetartozásnak.

Ezután a közeli szentkutat (10., 11., 12.) vagy szobrot (13.) köszöntik.

SZENT KERESZT KEGYHELYEN (VERSEC)

A hegyi kápolna keresztjét köszöntik imával és énekkel (14., 15.).

TEMLOMBÚCSÚKON

Megfelelő éneket választanak, például a szanádi *Kisboldogasszonyt* a 16. énekkel, az oroszlámosi *Szent Antalt* a 17. énekkel köszöntik.

A csókaiak különleges ajándékokat nem visznek a kegyhelyekre, pénzt dobnak a perselybe, szoborhoz, kereszthez élővirág-koszorút, csokrot helyeznek.

A beköszöntés után lerakják a keresztet és a lobogókat, majd fölkészülnek a misére, vagy más programra, amit a kegyhelyen előláttak.

8. OLTÁRHOZ VONULÁSKOR

partando ♩ = 82

1. Di - csér - tes - sék, Jé - zus ne - ve,
Jöt - tünk e drá - ga, szent hely - re.

R.) Kö - szön - te - ni jöt - tünk a szép Szűz Má - ri - át,

An - gya - lok - nak ki - rály - né - asz - szo - nyát.

2. Égi posta volt miértünk,
Messze földről hozzád jövünk.
R.
3. Ezt mondja az égi posta,
Itt a betegek orvosa.
R.
4. Jertek árvák és özvegyek,
Akik sírtok, keseregtek!
R.
5. Megvigasztal az titeket,
Szomorú és bús szíveket.
R.
6. Megnyílt az egek kapuja,
Minden búcsúst befogadja.
R.
7. Szűz Mária, aranyoltár,
Kire a szentlélek rászáll.
R.
8. Ó, Mária, ó, Mária,
Kinél nincs jobb édesanya.
R.
9. Mária, kedves nefelejcs,
Kit bús szívrünk el ne felejts!
R.
10. Órangyalunk eljött velünk,
Messze földről hozzád megyünk.
R.

9. A KEGYHELY OLTÁRÁNÁL

Dallama és szövege: SZVU 112.

$\text{♩} = 100$

1. Ez nagy szent-ség va - ló - ban,
Ezt í - mád - juk leg - job - ban.

Me - lyet Jé - zus ne - künk ha - gyott tes - ta - men - tom - ban.

Detailed description: The score is in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of two staves. The first staff has a tempo marking of quarter note = 100. The melody is written on a treble clef staff. The lyrics are in Hungarian. The second staff continues the melody, ending with a double bar line and repeat dots.

Miséének is.

10. A SZENTKÚTNÁL

partando $\text{♩} = 90$

1. Nyíl-jon ki a szi-vűnk - ben az ö - röm - vi - rág,
Zeng-jé - tek, hogy hall - ja meg az e - gész - vi - lág:

R.) É - des a - nyánk hoz - zád jöt - tünk ó, Szűz Má - ri - a
Lán - ga - doz - va, mert sze - re - tünk,

Hogy kő-szönt-sünk úgy, mint egy - kor az Úr an - gya - la.

Van ne - künk egy é - des - a - nyánk, ne - ve Má - ri - a
a - ki gon - dot vi - sel re - ánk

Mert ő a mi é - te - tünk-nek ve - zér - csil - la - ga.

Detailed description: The score is in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of six staves. The first staff has a tempo marking of 'partando' and a quarter note = 90. The melody is written on a treble clef staff. The lyrics are in Hungarian. The second staff starts with a 5/4 time signature change. The third staff continues the melody. The fourth staff continues the melody. The fifth staff continues the melody. The sixth staff continues the melody, ending with a double bar line and repeat dots.

2. Nincsen abban élő hit, nincsen szeretet,
Aki úgy nem köszönti édes nevedet.
R.
3. Aki hittel, reménnyel tebenned bízik,
Az soha életében nem csalatkozik.
R.
4. Üdvözlégy Szűz Mária, szeplőtelen szűz,
Tenéked a szentlélek gyöngykoszorút fűz.
R.
5. Anyai szent áldásod oszd ki mireánk,
Hogy tehozzád juthassunk, égi patrónánk.
R.

A lourdes-i kilenced éneke is Csókán.

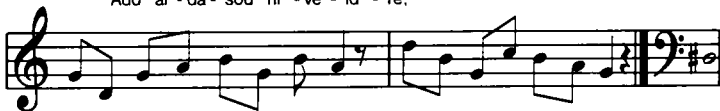
11. BEKÖSZÖNTŐ RADNÁN

1. Má - ri - a tisz - te - le - té - re a - kik i - de jöt - te - tek,
Szűz Má - ri - a szent fe - jé - re ko - szo - rút is kős - se - tek.

Szűz Má - ri - a Rad - na gyön - gye.
Add ál - dá - sod hí - ve - id - re;

Drá - ga - lá - tos ke - ze - id - del ö - lelj min - ket keb - led - re!

2. Akik igazán szeretik ezt az égi Szűzanyát,
Minden este elvégezik Mária olvasóját.
R.
3. Jertek, keresztény testvérek, Szűz Máriát tisztelni,
Mert ő fogja miérettünk az ő fiát megkérni.
R.
4. Hozzád futunk reménykedve, szent helyedre sietünk.
Sok kéréssel megyünk hozzád, hallgasd meg könyörgésünk!
R.
5. Jertek árvák és özvegyek a radnai templomba,
Mondjátok el bánatotok, Szűzanyánk meghallgatja!
R.

A szöveget aktualizálják: Doroszlón Radna gyöngye helyett szentkút gyöngye van az énekben.

12. RADNAI KÖSZÖNTŐ

1. Di-csér - tes - sék Jé - zus és a Szűz Má - ri - a.
E - zen drá - ga szók - kal lé - pünk a temp - lom - ba.

A - hol Szűz Má - ri - a, a mi é - des - a - nyánk.

Ki - tart kar - ja - i - val vá - ra - ko - zik re - ánk.

2. Boruljunk a földre szent oltárod előtt,
Kérjük mindenkiért azt a jó teremtőt,
Ki nekünk Máriát anyánknak rendelte,
Az ő színe előtt, értünk esedezne!
3. Kedves testvéreim, kik ide jöttetek,
Akkor Szűz Máriát sírva keresitek,
Jöjjetek hát ide, itt megtaláljátok,
Az ő szent fiának ajánl mindnyájatok.
4. Istenhozzád, anyánk, most itt megjelentünk,
Drága szent képedtől bocsánatot kérünk.
Elhagytuk éretted házunk, családjunkat,
Kedves édesanyánk, áldj meg mindnyájunkat!

Ezt az éneket a csókaiak a radnaiaktól tanulták.

13. MÁRIA-SZOBORNÁL

1. Ma - gya - rok - nak Nagy - asz - szo - nya, é - des jó a - nyánk,
Menny - ből ki - rá - lyi szé - ked - ből te - kints le re - ánk!

Üd - vöz - légy Szűz Má - ri - a, Jé - zus szent any - ja,

Légy ne - künk is é - des - a - nyánk, ne hagyj el so - ha!

Té - ged jöt - tünk kő - szőn - te - ni szép Szűz Má - ri - a.

2. Hozzád jöttünk, mert a szívdűnk utánad eped,
Könyörűlő, jó szívedbe zárj be bennünket.
R.
3. Lelkűnk drága szíñaranya, fogadj be minket,
Vigyed drága, szent fiadhoz esdeklésűnkét!
R.
4. Nézd, Szűzanyánk, mily szép számban jöttűnk tehozzád,
Hogy kitárjuk szíveinknek öröm' s bánatát.
R.
5. Reménységűnk szép, zöld fája, isteni anya,
Kinek élte isten előtt oly kedves vala.
R.
6. Jézus fiad szent keresztje volt a vezérűnk,
Melynek vezérfénye mellett hozzád érkezűnk.
R.
7. Ó, fogadj el hát bennűnkét, mennyei virág,
Kire bámulva tekint föl az egész világ.
R.
8. Zengűnk neked dicséneket, mint az angyalok,
Áldjuk istent, ki nekűnk ily jó anyát adott.
R.
9. Egykor, ha majd nem jöhetűnk téged tisztelni,
És ha testűnk koporsóban fog majd nyugodni.
R.
10. Fásult szívdűnk, ha nem dobog, s ajkűnk nem szólhat,
Nem kell sűrűnkra nevednél drágább fölirat.
R.

Az éneket a csókaiak a kupuszinai Kati néniűl tanulták.

14. A SZENT KERESZT KÖSZÖNTÉSE

Dallama: SZVU 214.
Szövege: dr. Takács 128.

$\text{♩} = 80$

1. Zeng-jen szi - vünk mál - tó há - lát,
Áld - va Krisz-tus ke - reszt-lá - ját!

Zeng-jen a hű sze - re - tet győ-ze - del - mi é - ne - ket!

Te ben-ned van bi - zo - dal-munk Szent Ke-reszt,
Te vagy e - rőnk és ol - tal-munk,

Ó, e - gyet - len re-mé-nyünk, Szent Ke-reszt légy ve - zé - rünk!

Dallama Szent Anna-ének, miseének is.

15. A SZENT KERESZT KÖSZÖNTÉSE

Szövege: dr. Takács 302.

$\text{♩} = 60$

1. Ó, szent ke - reszt ál - dott fá - ja

drá - ga a te gyű - möl - csöd:

Is - ten - em - ber Úr Krisz - tus, Úr Krisz - tus

Raj - tad függ ér - tünk Jé - zus.

Miseének is.

16. KISBOLDOGASSZONY-KÖSZÖNTŐ

Dallama és szövege: SZVU 169.

1. Nagy ö - röm - mel, é - nek - lés - sel zen - ge - dez - nek az e - gek,
Vi - dám - sá - got, nyá - jas - sá - got mu - tat - nak a föl - di - ek.

Mert ma Szűz Má - ri - a, mint a leg - szebb ró - zsa,
Szű - zes - ség vi - rá - ga, é - kes li - li - o - ma,

bim - ba - já - ból ki - nyí - la.
Kis - asz - szo - nyunk, Má - ri - a.

Ugyanezen a dallamon Örülj, vigadj kezdetű szöveggel éneklik a nagyboldogasszonyi templombúcsún Töröktopolyán (aug. 15.)⁹. Miseének is.

17. SZENT ANTAL-KÖSZÖNTŐ

1. Szent An - talt kő - szön - te - ni, hi - vek, jőj - je - tek!
Se - git - sé - get, párt - fo - gást tő - le kér - je - tek!

Di - cső - sé - ges szent An - tal, té - ge - det ké - rünk,

Si - ron in - nen, si - ron túl ma - radj mel - let - tünk!

A Szent Antal-kilenced nyitóéneke is Csókán.

III. A KEGYHELYEN

KERESZTÚTI ÁJTATOSSÁG

Kötelező minden kegyhelyen, csak a templombúcsún maradhat el. A 18. éneket keresztútjárás alatt, a 19.-et utána éneklük.

ÚRANGYALA

A búcsújárás során minden reggel, délben és este elmondják az imát, előtte a 20., utána a 21. éneket éneklük.

KRISZTUS ÖT SZENT SEBE OLVASÓJA

A verseci hegyi kápolna ünnepén, ha van idő, a keresztútjárás előtt elvégzik a Krisztus öt szent sebe olvasóját a 22. énekkel.

GYÓNÁS

A kegyhelyen állandó gyónási alkalom kínálkozik, mely a teljes megtisztulást szolgálja. Ezzel sokan élnek, így megeshet, hogy tíz-tizenöt pap is gyóntat, éjszaka is.

BÚCSÚFIA, SZENTELMÉNYEK

Szabad idejükben a búcsújárók emléktárgyakat vásárolhatnak az árusoktól (feszület, szobor, szentkép, gyertya). Sokan a szent hely környékén virágot, fűvet, mohát, ágat szednek, a szent kút vizéből merítenek, hogy hazavigyék. E tárgyakat ma már *általános áldásban* részesíti a mise végén a pap vagy a püspök. Újabb szokás, hogy megszenteli a búcsújárók autóit is.

PIHENÉS ELŐTT

Az éjszakai pihenés előtt éneklük a 23. és a 24. éneket, de csak az idősek és a nagyon fáradtak szundikálnak a templomban, a buszban vagy a szabadtéri oltárnál.

HAJNALI ÉNEKLÉS

„Mink általában ki szoktunk menni hajnalba a szent kúthoz, két óra, . . . fél kettő, értőd senni ott a szent kútnál. És akkó a csókaiak mögjelönnék, elkezdjük a szöbbné szöb Mária-énekeket, és akkó gyünnek erű, jönnek arű, mire észrevöszöd, már háromszázan vagyunk! A csókaiak kicsalják az éneklésükke (a népet), és akkó mindönki éneköl, gyertyákka, ottan. Olyankó az embörnek a szívelelke főszabadul! Szöbbné-szöb énekeket, me – válogatni nem lehet – nem tudom, hogy melyiket mondjam e. Gyönyörű, nem tudok választani, fáj a szívem!” Ezután az olvasó ne csodálkozzon a Mária-énekek sokaságán (25–41.)

REGGEL

A reggelt imával és énekkel köszöntik (42., 43.).

18. A KERESZTÚTI ÁJTATOSSÁG ÉNEKE

Dallama és szövege: SZVU 78.

19. A KERESZTÚTJÁRÁS UTÁN

2. E szent utat előbb is ő járta,
Midőn vállán keresztjét hordozta.
Hogy fölvitte a Kálváriára,
Fölfeszíték őt a keresztfára.
3. Fájdalmas, szentséges Szűz Mária,
A szent utat gyakorta megjárta,
Hol szent fia kínhelyét találta,
Letérdepelt, könnyekkel áztatta.
4. Kérjük mi is a fájdalmas anyát,
Kérje értünk szenvedő, szent fiát,
Hogy fogadja kedvesen imánkat,
Most elvégzett búcsújárásunkat.

5. Az ő keserves kínszenvedése
Legyen lelkünknek üdvösségére,
Részeltesse a meghalt híveket,
A tisztítóűzben szenvedőket.
6. Dicsőség, imádás az atyának,
Szentlélekkel áldott szent fiának!
Tisztelet adassék Máriának,
Fájdalmas, szentséges Szűzanyának!

Ritkán éneklük, mert kevesen tudják. Az adatközlő csókai különlegességnek tartja.

Dallamát vö.: VARGYAS 0259.

20. AZ ÚRANGYALA ELŐTT

Dallama és szövege: HITÉLET 164 b.

♩ = 112

1. Úr - an - gya - lát vég - zi a kis Ber - na - dett, mely-
- re e - get nyit - nak an - gya - li ke - zek. A-

-ve, a - ve, a - ve Má - ri - a, A - ve, a - ve, a - ve Má - ri - a..

Lourdes-ban esténként a barlang körüli gyertyás körmenet során éneklük a világ minden tájáról odasereglett zarándokok ugyanazon a dallamon, de szövegét mindenki a saját nyelvén mondja.

21. AZ ÚRANGYALA UTÁN

♩ = 90

1. Mi is el - vé - gez - tük már az Úr - an - gya - lát,
Ez - zel meg - kö - szön - töt - tük szép Szűz Má - ri - át.

R.) Meg - kö - szön - töt - tük e drá - ga ne - vet.

Má - ri - át az é - gig el ne fe - ledd!

2. Ím az Úr szolgáló, kegyes leánya,
A szentháromságnak kedves mátkája.
R.
3. És az ige testté lőn, köztünk lakozik,
Jézus szeretete ránk harmatozik.
R.
4. Imádkozzál értünk, istennek anyja,
Könyörögj érettünk, szép Szűz Mária.
R.

22. A KRISZTUS ÖT SZENT SEBE OLVASÓJÁHOZ

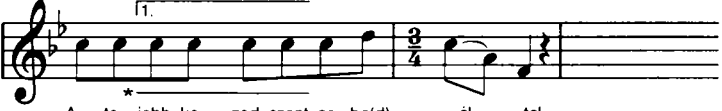
parlando • 78

1. Jé - zus Krisz - tus, Jé - zus Krisz - tus,

Ki a szent ke - resz t - fán ér - tünk meg - hal - tal,

A te jobb ke - zed szent se - be(d) ál - tal

Ir - gal - mazz, Jé - zus, kő - nyő - rülj raj - tunk!

- * 2. vsz.: a te bal kezed
3. vsz.: a te jobb lábad
4. vsz.: a te bal lábad
5. vsz.: a te szent szív-

5. v. sz.: 1.

szent szív-

Nagypénteken éneklék még a templomban a szentsírba helyezéskor.

23. ÉJSZAKAI PIHENÉS ELŐTT

lento quasi parlando ♩=64

1. Ó, A - nyánk, hadd még ma egy - szer
Szent fi - ad csók - kal bo - rit - ni.

meg - te - kint - ni ké - pe - det.
még el - hagy - lak té - ge - det.

R.) Ne hagyj, ne hagyj el, Ma - ri - a.

ne hagyj so - ha el, Má - ri - a!

Ne hagyj so - ha el, Má - ri - a!

2. Úgy szeretnék drága gyöngyöt hagyni néked e helyen,
Pár virágot adhatok csak, mert nincs ennél egyebem.
R.
3. Szedtem a piros hajnaltól lángolóbb rózsákat is,
Ó, fogadd el, anyánk, őket, mert nincs rajtuk már tövis.
R.
4. A patakról nefelejcsét és a völgyből ibolyát
Hoztam én, hogy hódolattal, díszfüzérben adjam át.
R.
5. És teszek szűz liliomból homlokodra koronát,
Csillogót, mint a keresztnél könnyeid gyöngyharomatját.
R.

24. ÉJSZAKAI PIHENÉS ELŐTT

parlando ♩ = 88

1. Má - ri - a, Má - ri - a, el - jött az éj - sza - ka,
In - dul - ha - tunk most már cse - nes nyu - go - vó - ra.

Kér - jük a szép Szűz - Má - ri - át:
Kér - je é - ret - tünk szent fi - át.

Nyer - jen a szá - munk - ra cse - nes, jó éj - sza - kát.

- Engedj, édesanyánk, békében aludni,
Mint az alvó Jézus, szépen álmodozni.
Kérjük a szép Szűz Máriát, kérje érettünk szent fiát,
Nyerjen a számunkra csendes, jó éjszakát.
- A holnapi napra, hogy felvirradhassunk,
Új szívvel s lélekkel neked szolgálhassunk.
Kérjük a szép Szűz Máriát, kérje érettünk szent fiát,
Nyerjen a számunkra boldog felvirradást.

A lourdes-i kilenced végén is éneklük

25. MÁRIA-ÉNEK

poco parlando ♩ = 60

1. Halld sza - vun - kat Szűz A - nyánk,
Száll - jon hoz - zád az i - mánk..

Se - gits min - ket, vi - gyázz mi - re -ánk,

Ma -radj min -dig mi - ve - lünk, ha te el - hagysz, el - ve - szünk,

Ben - ned bi - zunk, hi - szünk Má - ri - a.

2. Ha szomorú a sorsunk,
Csak te vagy a vigaszunk,
Szent nevedet hívja az ajkunk.
Tudjuk, hogyha velünk vagy, egyengeted utunkat,
Benned bízunk, hiszünk, Mária.

Mise végén is énekelhető.

26. MÁRIA-ÉNEK

giusto ♩ = 70

1. Má - ri - a kert - jé - nek nyit - va aj - ta - ja,
Ben - ne tün - dök - lik a szép ko - szo - rú - ja.

R.) Pi - ros, fe - hér, zöld a le - ve - le - l,

Szűz Má - ri - a ezt na - gyon ked - ve - li.

2. Oly bájos e koszorúnak illata,
Hogy az egész világot elárasztja.
R.
3. Illatára föltáru a mennyország,
Örömmel zeng az angyali sokaság.
R.
4. Mily boldog, ki ezen koszorút fonja,
Annak Szűz Mária a pártfogója.
R.
5. Bárki munkálkodhat e koszorúval,
Érdemet szerezhethet az olvasóval.
R.
6. Mert ez a koszorú nem hervad soha,
Örökké virul a szép mennyországba.
R.
7. Örvendnek mennyekben e koszorúnak,
Ily köszönést tesznek Szűz Máriának.
R.
8. Mi is, keresztények, kik ide jöttünk,
Szép Szűz Máriának koszorút kössünk!
R.

9. Kössünk koszorút a hit virágiból,
Szívünk szerelmének szent fohászból.
R.
10. Végre, Szűz Mária, tégedet kérünk,
Engedd, hogy mennyekbe koszorút kössünk.
R.

Régi búcsúének, Csókán a lourdes-i kilenced énekei közt is éneklik.

27. MÁRIA-ÉNEK

rubato ♩=60

1. Tűn-dők - ló csil - la - ga né - pe - id - nek,
Hoz - zád gyer - me - ke - id e - se - dez - nek:
Párt - fo - gold Is - ten - nél ba - ja - in - kat,
Hisz te ne - künk a - nyánk, pát - ró - nánk vagy.

2. Néped számára nyerj boldogságot,
Minden bajtól védjen nagy jószágod.
Ellened bár sokszor, sokat vétett,
Mégse hagyd híveid, ne hagyd néped!

Búcsúének, régebben misén is elhangzott.

28. MÁRIA-ÉNEK

poco parlando, ♩ = 70

1. Sze-p-lót - le - nül fo - gan - ta - tott szűz szent szí - ve.
Hol bűn, ho - mály nem lak - ha - tott szűz szent szí - ve.

R.)

Vedd szí - vem, ti - ed le - gyen zárd szí - ved - be tel - je - sen

1.

Ossz meg bűt s vi - gaszt ve - lem. Tisz - ta szív, drá - ga szív.

Vedd szí - vem, mely bűn - nel viv!

2. A tévelygőknek biztos fény, Szűz szent szíve,
A bűnösöknek jó remény, Szűz szent szíve.
R.
3. Hét törrel átvert Szűzanyám, Szűz szent szíve,
Fájdalmainban nézz reám, Szűz szent szíve.
R.
4. Öröm és béke otthona, Szűz szent szíve,
Legyen enyém az ég hona, Szűz szent szíve.
R.
5. Ki fent, a boldog égben vagy, Szűz szent szíve,
Hozzád hasonló szívet adj, Szűz szent szíve.
R.
6. Fiadnál értem esdve esdj, Szűz szent szíve,
Trónjához lelkem elvezesd, Szűz szent szíve.
R.

2. v.sz.: 1.

Ossz meg

A csókaiak nagyon kedvelt éneke.

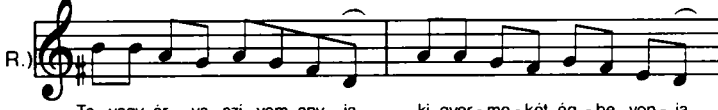
29. MÁRIA-ÉNEK

partando ♩ = 70

1. A - hol ál - lok, a - hol já - rok, min - de - nütt csak rád ta - lá - lok,
Ha vi - ru - ló ró - zsa - t té - pek, kely - hén lá - tom é - gi ké - ped.

R.)

Te vagy ár - va szi - vem any - ja, ki gyer - me - két ég - be von - ja.

Ne - ked é - lek, ér - ted ha - lok, min - dő - rök - re ti - ed va - gyok.

2. A csillagos eget nézem, hogy ragyog ott annyi szép szem,
Szeretettel mosolygnak rám, mint te, édes, szép Szűzanyám.
R.
3. A szellőcske és a felszél rólad susog, rólad mesél.
Oly jólesik a lelkemnek, hisz én téged úgy szeretlek.
R.
4. Ha madárka hangját hallom, elmerengek a szép dalon,
Olyan bájos, olyan édes, amit akkor szívem érez.
R.

Főképp bánátiaktól hallható búcsúének.

30. MÁRIA-ÉNEK

Haupt József¹⁰ dallama és szövege

rubato ♩ = 50

1. Se - gi - tő szűz, ke - gyes a - nyánk,
Úr Jé - zus - nak é - des any - ja,

légy ol - tal - munk, légy pát - ró - nánk!
légy né - ped ve - zér csil - la - ga!

I - mád - koz - zál tisz - te - lő - dért,
ki hoz - zád esd se - gít - sé - gért!

Mu - tasd meg, hogy jó any - ja vagy

An - nak, ki té - ged el nem hagy!

2. Hű gyermekid nagy reménye, segítsd néped szükségében,
Hallgasd annak imádságát, ki hozzád esd, és téged áld.
Bizonyítsd be szereteted, segítsd nyomorgó gyermeked,
Mutasd meg, hogy jó anyja vagy annak, ki téged el nem hagy!

31. MÁRIA-ÉNEK

1. A - mig szí - vem do - bog, Szűz Má - ri - a,

Nem szü - nik sze - ret - ni té - ged so - ha.

Szí - vem sze - rel - me hó - do - lat sza - ván

Só - hajt - fel hoz - zád: Üd - vöz - légy, A - nyám!

2. Szívem öröm érje vagy búbanat,
Egyik sem nyomja el a szent vágyat:
Hogy dicsérjelek hódolat szaván,
Naponta zengve, üdvözlégy, anyám!

32. MÁRIA-ÉNEK

$\text{♩} = 70$

1. Ó, Szűz A - nyánk fe - léd si - et - nek,
Jól tud - ván hat - ha - tós I - má - dat,

É - vá. nak ár - va gyer - me - ki,
hogy Is - ten meg nem vet - he - ti.

Ó, nagy - ha - tal - mű Is - ten any - ja,

a bű - nő - sök - nek légy ol - tal - ma!

Re - mé - nyünk s é - le - tünk te vagy

1. ó, Szűz A - nyánk, ó, el ne hagyj!

2. ó, Szűz A - nyánk, ó, el ne hagyj!

2. Ó, Szűzanyánk, tekintsd, a vétek nyomasztó súllyal ránk szakadt,
Az ördögtest és a világnak horgára lélek, hány akadt.
E hármasság hatalmát törd meg, ne űzze bűn uralmát!
Ó, Szűzanyánk, mi elveszünk, ha tőled nem segítettünk!
3. Ó, Szűzanyánk, segíts kegyeddel, hogy űzzük a bűn bajait,
Készek leszünk szenvedni, mintsem áthágni ég parancsait.
Te állj mellénk kísértetinkben, ne hagyj el sok veszélyeinkben,
Ó, Szűzanyánk, hozzád futunk, légy szükségünkben gyámolunk!

Miseének is volt.

33. MÁRIA-ÉNEK

$\text{♩} = 60$

1. Nagy -asz- szo -nyunk, ha - zánk re - mé - nye. hoz-
Nyújts ir - ga - lom job - bot fe - lè - jé. bot-

- zád e nép zo - kog - va esd.
- lá - si - ért, ó, meg ne vesd!

Mi lesz be - lö - lünk, hogy - ha el - hagyasz? Bus

ár - va - sá - gunk sír - ba her - vaszt.

R.) Min - den re - mé - nyünk csak te vagy, szent Szűz A - nyánk,

Szent Szűz A - nyánk, ó, el ne hagyj!

2. Szeretetünk, melyért az isten viszontszeretve áld vala,
Bálványokon és földi kincsen tapadt, de sújt is ostora.
Ah, józanítsd ki mámorából e népet, mely nem tud magáról.
R.
3. Oltáridat körülzokogjuk naponta, ah, mert vétkezőnk,
És sírva szent nevedet mondjuk, Nagyasszonyunk, tekints felénk.
Mutasd meg egyszer még e népnek, hogy pártfogásod mint segíthet!
R.

3. v.sz.: 1.

- dat kő-
szent ne-

Miseének is lehet.

34. MÁRIA-ÉNEK

quasi parlando ♩ = 80

1. Ó, é - le - tünk re - mé - nye, is - ten - nek szent any - ja, Di -
 - csó - sé - ged - ből nézz le, s légy né - ped ol - tal - ma. Kik
 fő - képp bűn - be es - tünk, zo - kog - va, sír - va es - dünk:
 R.) Má - ri - a, Má - ri - a, Má - ri - a, se - gíts!

2. Te látod, mennyi bajjal kell mindig küzdenünk,
 Hogy kísértéssel s jajjal van telve életünk.
 Magunkban bízni félünk, ezért esengve kérünk.
 R.
3. Szent pártfogásod adjon erős akaratot,
 Mely ahhoz hű maradjon, mit sokszor fogadott.
 Hogy így, istennek élve, célját lelkünk elérje.
 R.
4. Tebenned van reményünk, mert kegyes anya vagy,
 Akármilyen sorsban élünk, ó, kérünk el ne hagyd!
 Főképp ha jó az óra, mely elhí számadóra.
 R.

Búcsúének, valamikor misén is énekelték.

35. MÁRIA-ÉNEK

1. A-nyánk, ó, bol-dog - sá-gos Szűz, fe-léd száll só-ha - junk,

Bá-nat-telt szív-vel já - ru-lunk hoz-zád, s le-bo-ru - lunk.

Fá-jón sa-jog szí - vünk, mert csa-ló-dunk szün-te - len,

Hi-tünk s bi-zal-munk meg ren-dült itt már min-den - ki - ben.

2. Anyánk, ó, boldogságos szűz, jöjj közénk, s légy velünk,
Töröld le fájó könnyeink, s nyújtsál vigaszt nekünk.
Ha már nincs itt e földön boldogság számunkra,
Vezess, ó, Szűzanyánk, mennybe, ha jó a végóra.

„Ezt dűreka búcsúkö énekeljük, mink őriztük, . . . még az idősebbek tudják.”

36. MÁRIA-ÉNEK

1. Má-ri - a, Má - ri - a re - mé-nyünk csil-la - ga, Hoz-

zád száll föl I - mánk es-dek - lő. szent sza - va: A

bán-kó - dó ke - bel hoz - zád sir, es-de - kel: Ó

Ritard.....

el ne hagyj, ó, el ne hagyj.

ó, el ne hagyj Szűz Má - ri - a!

2. Mária, Mária, betegek gyámola,
Gyógyítsd meg lelkemet, s légy annak orvosa.
Őrizz, és légy velem, míg üdvöm fellelem,
Ó, el ne hagyj, ó, el ne hagyj, ó, el ne hagyj, Szűz Mária!

2. v.sz.: 1.

- met, s légy an-

Mise végén is énekelték.

37. MÁRIA-ÉNEK

$\text{♩} = 60$

1. Ó, el ne hagyj, ó, el ne hagyj, im itt kö-nyör-günk né-ked, Te-

-kintsd ke-gyes sze - med - del dr - va né - ped!

1.

Kö-nyö-rögi ér - tünk, párt - fo - gónk te vagy, Ó.

el ne hagyj, ó, el ne hagyj, Szűz Má-i - a!

2. Hozzád jövünk, hogy adj segílyt nekünk a bűnök ellen,
Mert hogyha nem segít imád egekben,
Bűneinkben mindnyájan elhalunk.
Segíts tehát, ó, el ne hagyj, Szűz Mária!
3. Ajánlj minket, híveidet, jó atyánknak,
Kihez buzgó imáink szívből szállnak.
Kérd, hogyha egykor éltünk véget ér,
Egekben, fönnt, nyerjünk babért, ó, Mária!
4. Szent, szent vagy, ó, mindenható, zengi az ég és föld,
Kinek drága, szent neve mindent betölt.
S ki nekünk üdvöt és áldást hozza,
Áldott legyen a szentséges Szűz Mária!

2. v. sz.: 1.

bű - ne - ink - ben mind -

38. MÁRIA-ÉNEK

♩ = 56

1. Ó, Szűz A - nyám, hoz - zád i - mád - ko - zom, te

lég - y az én hat - ha - tós párt - fo - góm! Se -

-gélj en - gem e ne - héz é - let - ben, Kő -

nyő - rőgi ér - tem, kő - nyő - rőgi fenn a menny - ég - ben,

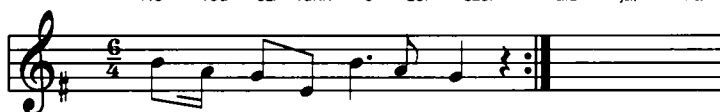
Fenn a menny - ég - ben.

2. Te voltál mindig a védelmezőm,
Tebenned volt egyedül örömöm.
Azért téged kérlek, édesanyám,
Hallgasd meg szívből, szívből jövő, jövő imám,
Szívből jövő imám.
3. Nagyasszonyunk, emeld fel szavadat,
Úr Jézusnál, ki minket meghallgat,
Áldjon meg minket, mint hú gyermekét.
Imádjuk őt, mint vezérünket, imádjuk őt,
Őt, mint vezérünket.

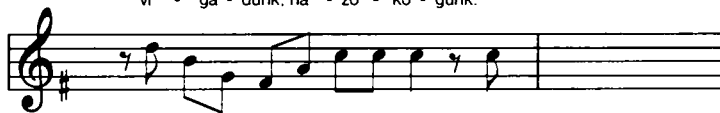
39. MÁRIA-ÉNEK

1. Föl - dünk - nek ég - be szállt cso - dá - ja. di-
Ne - ved szí - vünk e - zer - szer áld - ja. ha

- cső. ke - gyes Nagy - asz - szo - nyunk.
vi - ga - dunk, ha - zo - ko - gunk.

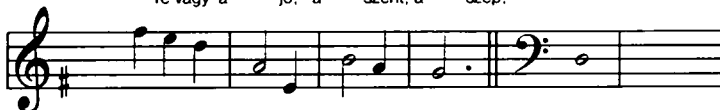
Te vagy az kit nem ér a vád. te

vagy, kit min-den em - ber áld,

Te vagy a jó, a szent, a szép.

ő - rök - re fé - nyes esz - me - kép.

2. Bűnös világ övezhet engem, a lelkem hófehér marad,
Ha szent neved könyörgve zengem, s hallgatom hangtalan szavad.
Riaszthat engemet a vész, miként a pára, elenyész,
Akármilyen baj zúdulhat rám, ha te vagy énvelem, anyám.
3. A háladal köszöntve áldjon, hogy így szívvedre ölelél,
Te légy, kit minden égi tájon dicsérjen a tavasz s a tél.
Titokzatos, hatalmi lény, kit ékesít mi csak erény,
Fohász száll a világ felett: Ó, védjen, óvjon szent kezéd!

40. MÁRIA-ÉNEK

poco parlando ♩ = 72

1. De sok-szor el - bo - rit a bá - nat, mint
Ön - sü - lya raj - tam még a má - nak, s már

2. ten - ger ár - ja (1) a csó - na - kot.
ret - te - gem a hol - na - pot.

A lel - kem szár - nya meg - fa - gyaszt - va: ne -

-héz ma - ga - ba szál - la - ni.

3. Tö - vis ha vé - rez, jöjj se - gé - lyül fáj -

-dal - mak any - ja. Má - ri - a!

2. Volt néked is nehéz keserved, vigasztalást az Úr adott.
Zokogva néztél a keresztet, szíved reménye, ó, de meghalott.
Kötözz balzsamot a sebemre, feléd száll a zengő ima,
Állítsd meg könnyeim patakját, fájdalma anyja, Mária!

ism. 2. v.sz.: 1. 2. v.sz. ism.: 1. 2. v.sz.: 3.

ved re - mé - nye, ó, de meg - ha - lott

AII-

Az adatközlő csak csókaiaktól hallotta.

41. BÚCSÚS MÁRIA-ÉNEK

Dallama a 12. ének dallamával azonos.

1. Egekben lakozó felséges úr, isten,
Tekints le mennyekből e siralomvölgyre.
R. Mária, Mária, messze földről jöttünk,
Drága oltárodnál bús könnyeket öntünk!
(A további versszakokban is!)
2. Nézzed gyermekidet, hozzád sóhajtozunk,
Összetett kezekkel bús könnyet hullajtunk.
3. Mert a szentháromság büntet már bennünket,
Nem nézheti tovább a mi vétkeinket.
4. Súlyos ostorodat távoztasd el tőlünk,
Szerelmes istenünk, kegyelmezz minékünk.
5. Ne ereszd mireánk büntetéseidet,
Távoztasd el tőlünk a nagy ínségeket.
6. Jertek hát, bűnösök, az isten házába,
Boruljunk Mária drága oltárára.
7. Kérjük Szűz Máriát összetett kezekkel,
Könyörögj érettünk Jézusnál, a mennyben.
8. Meghidegült szívű, vakmerő keresztény,
Gondolj istenedre, kitől teremtetél.
9. Mert csak föld pora vagy, mégis istent bántod,
A nagy káromlással istent szidalmazod.
10. Pedig az Úr Jézus meghalt mindnyájunkért,
Ontotta szent véré a sok bűnösökért.
11. E drága, szent helyen van egy aranyoltár,
Hol a Szűz Mária kitárt karokkal vár.
12. De sok ezer szívek itten meglágyulnak,
Szűz Mária előtt könnyet hullajtának.
13. De sok szülő, anya kisírja itt magát,
Szűz Mária előtt lerakja panaszát.
14. Elkel most a templom, kell isten ígéje,
Az áldozópapnak drága, szent beszéde.
15. Mária, Mária, jaj, ó, hová legyünk,
Kérjed szent fiadat, jaj, mert mind elveszünk.
16. Mária, Szűzanyánk, hozzád fohászkodunk,
Mert csak te vagy a mi kegyes védasszonyunk.
17. Mária, Mária, bús szívünk aránya,
Az atyaistennek választott leánya.
18. Dicsértessél tőlünk Jézus és Mária,
Ki a bűnösöket magához fogadja.

Az éneket a csókaiak a radnaiaktól tanulták.

42. ÉBREDÉSKOR

$\text{♩} = 96$

1. Szi-vem el - ső gon - do - lat - ja hoz - zád száll föl, Is - te - nem.
Te ő - riz - tél meg az éj - jel, ma - radj ma is én - ve - lem!

Té - ged áld - lak és i - mád - lak, mint sze - re - tő gyer - me - ked.

Szi - vem csak - is azt a - kar - ja, a - mi ked - ves te - ne - ked.

Dallamát búcsún tanulták.

43. HAJNALI ÉBREDÉSKOR

rubato $\text{♩} = 50$

1. Szép vagy, Is - ten é - des - any - ja, szi - ved lel - ked tisz - ta.

Ben - ned az Úr leg - hi - veb - ben tük - rő - ző - dik visz - sza.

Szebb vagy mint a ke - lő haj - nal leg - el - ső su - gá - ra.

Mely me - le - git, s é - gi fé - nyét hin - ti a vi - lág - ra.

2. Tisztább vagy, mint a mezőnek szűzi lilioma,
Dicsőséged koszorúját angyalsereg fonja.
Szép vagy, isten édesanyja, s legszebb ideálja,
Szépségedet az ég és föld hirdeti, csodálja.

Májusi ájtatosságon is éneklük.

IV. A VISSZAÚT

ELKÖSZÖNÉS

Olyan helyen, ahol a búcsújárók nagy tömege miatt torlódás lehet (pl. Doroszlón), igyekeznek már reggel elkészönni, *előlegezik a búcsúzást*, bár csak mise után, délben indulnak haza. Az elkészönő ima, könyörgés mellett éneklük a 44. és a 45. éneket.

VISSZAÚT

A visszaút során imádkoznak (rózsafüzér, úrangyala), énekelnek, leginkább Mária-énekeket, 5–7., 25–41. és a 46. éneket. Ilyenkor próbálják a számukra új, másoktól hallott énekeket is. A visszaút során kerülhet sor az *odaillő* népdalokra (Kis csókai libajárás, Diófán csörög a szarka, Szombaton este, mikor feléd jártam . . .) és nótákra is (Piros pünkösöd napján imádkoztam érted, Kis lak áll a nagy Duna mentében, Most van a nap lemenőben, Ne nézzetek úgy rám, mint egy csavargóra . . .).

Beszélgetnek, esznek, összegyűjtik a pénzt a buszvezető számára, valamint a misére, amit hazatérésük után rendelnek a *búcsújárók szándékára*.

A csókai határban éneklük a 47. éneket.

ÚJRA ITTHON

Csókán *kereszt alatt* vonulnak a templomba, elvégzik imáikat, utána elbúcsúznak a kereszttől, megcsókolják, közben a 48. éneket éneklük.

44. ELKÖSZÖNÉS

rubato ♩ = 68

1. Is - ten ve - led, a - nyánk, már most el kell hagy - ni,
A te szent ké - ped - től, már most el kell vál - ni.

R.) Is - ten ve - led, Szűz Má - ri - a,
Mery - nye - i, ki - nyí - lott ró - zsa,

Add ránk ál - dá - so - dat, e - gek ki - rály - né - ja.

2. Zálogul hagyjuk itt szívdűnk, lelkűnk, Tenéked szenteljük egész életűnk. R.
3. Csak az fáj szívdűnknek, hogy már el kell hagyni, Kedves édesanyánk, tőled meg kell válni. R.
4. Nem tudjuk, hogy tőbbet jőhetűnk-e ide, Nem sőtétűl-e ránk az Űrnak éjjele. R.
5. Búcsút vesz tőled az árva és az özvegy, Mária, Szűzanyánk, ő, el ne hagyđ őket. R.
6. Benned van reménye özvegynek, árvának, Te vagy pártfogója az egész világnak. R.
7. Gyertek le, angyalok, a csillagos égből, Hulló könnyeinket szedjétek a földről. R.
8. Vigyétek azt fel hát a szép mennyországba, Koszorút kössetek belőle számunkra.

Az éneket nagyon szeretik a csókaiak, ha nincs idő a búcsújáró helyen énekelni, akkor a visszaút elején éneklük. A lourdes-i kilenced éneke is.

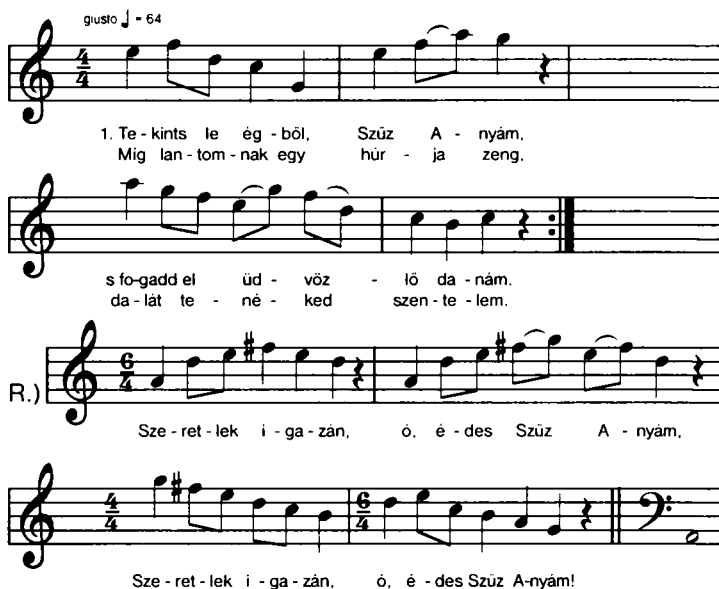
45. ELBÚCSÚZÓ ÉNEK RADNÁN

Dallama a 12. ének dallamával azonos.

1. Isten hozzáđ, szent szűz, nekűnk el kell menni, Útött már az óra, útnak kell indulni. Kesereg a szívdűnk, mert búcsút kell venni, Drága szent képedtől távol útra menni.
2. Ó, mily nagy öröm volt minekűnk itt lenni, Radnai kegyes szűz, benned örvendezni. De már el kell válnunk, könnyeink hullanak, Az árvák s özvegyek velűnk együtt sírnak.
3. Köszönjük, Szűzanyánk, nagy szeretetedet, Te vigasztalod meg szomorú szívdűnk. Anyai áldással bocsáss el bennűnk, Fáj, mert nem tudhatjuk, láthatunk-e tőbbet.
4. Előđbe borulunk, ő, szép Szűz Mária, A radnai templom ékes, szép csillaga, Te szent oltalmazdba ajánljuk magunkat, Ó, tárd ki felettűnk, anyánk, karjaidat.
5. Isten veled, anyánk, sírva így kiáltunk, Drága, szent képedtől mivel már elválunk. Talán most tégedet utoljára látunk, Jőhetűnk-e hozzáđ tőbbé, nem tudhatjuk.
6. Szerencsés utazást adjál mindnyájunknak, Jézust, szent fiadat tisztelő nyájadnak. Most és halálunkkor jőjj segítségűnkre, Ó, radnai szép szűz, vezess fel mennyekbe.

46. MÁRIA-ÉNEK

giusto $\text{♩} = 64$

1. Te - kints le ég - ből, Szűz A - nyám.
Mig lan - tom - nak egy hűr - ja zeng.

s fo-gadd el üd - vöz - lő da - nám.
da - lát te - né - ked szen - te - lem.

R.) Sze - ret - lek i - ga - zán, ó, é - des Szűz A - nyám,

Sze - ret - lek i - ga - zán, ó, é - des Szűz A - nyám!

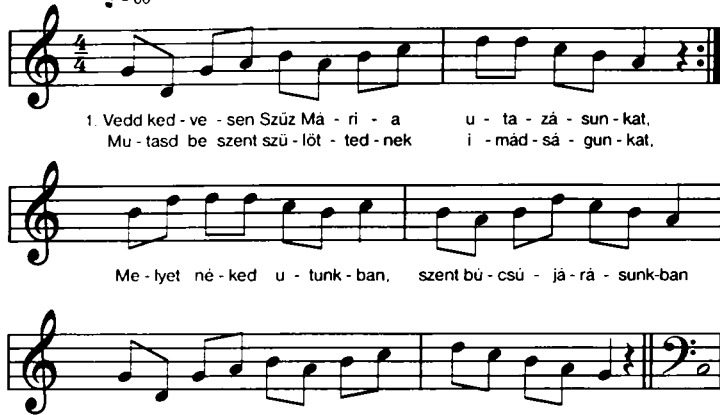
2. Az angyali, szép ária neved dalolja, Mária.
A szenvedő hozzád eseng, s meghallgatod kegyelmesen.
R.
3. Ki a szűzek szent szüze vagy, a küzdelmekben el ne hagyj.
Ki bűnösök oltalma vagy, emeld fel újra hű fiad.
R.
4. Szeretlek, édes mindenem, ó, hagyd nevedet zengenem.
Tied, míg érez e kebel, s teérted égve hamvad el.
R.

Miseének is volt.

47. A CSÓKAI HATÁRBAN

Dallama: SZVU 217.
Szövege: dr. Takács 305.

$\text{♩} = 60$

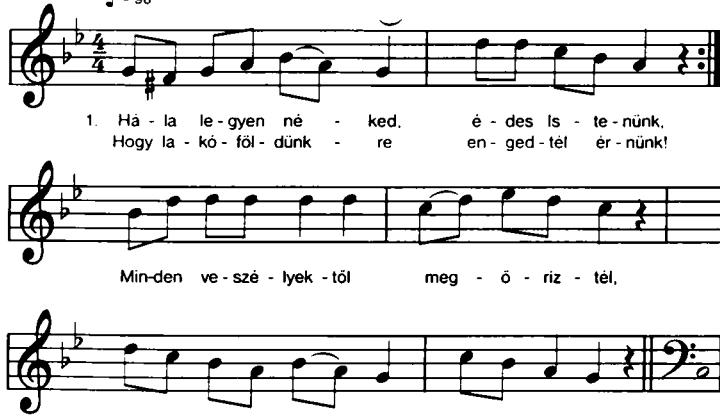

1. Vedd ked - ve - sen Szűz Má - ri - a u - ta - zá - sun - kat,
Mu - tasd be szent szű - lőt - ted - nek i - mád - sá - gun - kat,
Me - lyet né - ked u - tunk - ban, szent bú - csú - já - rá - sunk - ban
Be - mu - tat - tunk, s a - ján - lot - tunk buz - gó - sá - gunk - ban.

48. HAZAÉRKEZÉSKOR

Dallama: SZVU 146.

$\text{♩} = 96$

1. Há - la le - gyen né - ked, é - des Is - te - nünk,
Hogy la - kó - föl - dünk - re en - ged - tél ér - nünk!
Min - den ve - szé - lyek - től meg - ő - riz - tél,
Sze - ren - csé - sen ha - za ve - zér - rel - tél.

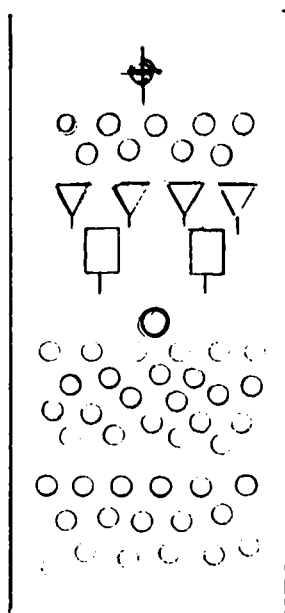
2. Áldassék szent neved, uram, ezekért,
A hozzánk mutatott kegyességekért.
Fogadd el szívünknek hódolatát,
Vedd kedvesen lelkünk háladását.

3. Add, kérünk, mindenkor a legjobbakat,
Ne nézd az emberi gyarlóságokat.
Add szent áldásodat határunkra,
Fordítsd kegyes szemed mindnyájunkra.
4. Esedezünk azért, mennyei atyánk,
Irgalmasságodból adj áldást reánk.
Kérünk szent fiadnak öt sebéért,
A Szűz Mária hét fájdmáért.
5. Kegyesen bő termést adj határunkra,
Nézz a bús özvegyek', szegény árvákra.
Légy irgalmas hozzánk mindenekben,
Ki élsz s uralkodol fönn a mennyben.

A CSÓKAI KERESZTALJA

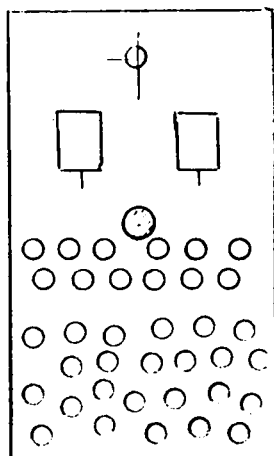
Régen: (1930-as évek, gyalogos búcsújárás)

Rapos Józsefné Banka Piroska (1922) közlése alapján

- a keresztet fiatal vitte
- fiatalok, főképp *Mária-lányok* váltották egymást a kereszt- és lobogóvivésben
- kislobogók
- nagylobogók
- előénekes, *Mária-any*a (a *Mária-lányok* vezetője)
- felnőttek
- rózsafüzéresek

Az 1970-es évektől máig csak induláskor, érkezéskor és keresztútjáráskor áll föl (Jasura József [1943] közlése alapján):

- a keresztet férfi viszi
- a nagylobogókat asszonyok viszik (legújabbban nem visznek lobogót)
- előénekes, kántor (ha pap is megy, a kántor jobbán halad)
- az énekesek, két sorban
- a többiek

JEGYZETEK

- ¹ Nagyszámú munkái közül l. pl.: Bálint, 1976, 1980
- ² Bálint–Barna, 1994
- ³ Vargyas, 1981, 13.
- ⁴ Kiss–Bodor, 1982, 1984, Silling, 1989
- ⁵ Raj–Nagy, 1993
- ⁶ Haupt Stefánia (1916, Becskerek–1974, Csóka) 1946-tól haláláig kántor volt Csókán
- ⁷ „Olyan vót, hogy hallott égy jó éneköt, akkó: – Etel néni, vagy Julis néni, gyűjjön! – és akkó lőút, és lőírta.”
- ⁸ A bodag tojás és zsír nélkül készített tésztaféle, böjti eledel is.
- ⁹ Töröktopolyán, bevett szokás szerint, *elővételi ünnepséget* rendeznek, ugyanis augusztus 14-én tartják a búcsút, lévén hogy Nagyboldogasszony napja parancsolt ünnep, amit mindenki otthon ünnepel.
- ¹⁰ Haupt József (1914, Becskerek) 1942-től nyugdíjba vonulásáig (1991) a csókaiak plébánosa volt, sok éneket írt.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1976 Karácsony, húsvét, pünkösöd, Budapest

1980 A szögedi nemzet – A szegedi nagytáj népelete, III., Szeged

BÁLINT Sándor–BARNA Gábor

1994 Búcsújáró magyarok, Budapest

HITÉLET

1990 Imakönyv és énekeskönyv (a *Hozsanna* dallamaival), Újvidék

KISS Lajos–BODOR Anikó

1982 Gombos és Doroszló népzeneje, Újvidék

1984 Az aldunai székelyek népdalai, Újvidék

RAJ Rozália–NAGY István

1993 Bajkúti Szűz Mária, könyörögi érettünk! Tóthfalu

SÁNDOR Ildikó

1994 Milyenek a „szent emberek”? (A fiatal néprajzkutatók III. konferenciájának előadásai) Kalocsa

SILLING István

1989 Ismeretlen anyám (Kupuszinai népballadák és balladás dalok), Újvidék

SZENT VAGY, URAM!

1941 Egyházi énektár, Budapest

Dr. TAKÁCS Ferencz

1927 Szűz Mária dicsérete – Ima és énekeskönyv a búcsújáró katolikus hívek használatára, Starakanjiza

VARGYAS Lajos

1981 A magyarság népzeneje, Budapest

A búcsújáró hagyományok gyűjtésére Beszédes Valéria ösztönzött, szaktanácsokat tőle, Bodor Anikótól és Nagy Abonyi Ágnestől kaptam, segítségüket ezúttal is köszönöm.

A MUZSLYAI SZENTBÚCSÚ ÉS A TELEPÜLÉS LAKÓINAK BÚCSÚJÁRÓ SZOKÁSAI

Muzslyát 1890-ben telepítették. Öt évvel később, 1895-ben kezdték el összegyűjteni a pénzt a templom felépítésére. Az első plébános Sóka Ignác 1897-ben éppen a búcsú napján érkezett meg új szolgálati helyére, s itt szolgált 1943. február 1-jéig. Sok legendát meséltek róla a helybeliek, halála után is sokáig emlegették a köztisztelőnek örvendő lelkész.

Az első szentbúcsú 1898. szeptember 11-én volt Mária neve napja ünnepén. A templom ekkor még nem készült el, ezért a misét a régi iskola tantermeiben tartották meg. Az ünnepi istentiszteletet Szabó Ferenc nagybecskereki esperes celebrálta, ekkor szentelték meg a falu bejáratánál álló feszületet is.

A múlt század utolsó évében kezdenek a templom és a paplak építéséhez. A költségeket a kincstár állta, az építéshez szükséges negyven ezer téglát a közbirtokosok biztosították. A paplak még ugyanabban az évben elkészült. 1891. szeptember 24-én a templom építése annyira előrehaladt, hogy a toronyra felkerülhetett az aranyozott kereszt. November 21-én megérkezett Novotny Antal közismert harangöntő munkája, melyet a főispán ajándékozott a falu közösségének. A négy métermázsás harangot Németh József temesvári püspök szentelte fel.

A templom 1902-ben készült el, a 380 négyzetméteres épületet szeptember 12-én szentelték fel. Még Ferenc József császár is hozzájárult a templom belső berendezésének költségeihez. A szentély feletti ajánlásban jól követhetők az elmúlt század rezsimváltozásai. Az eredeti szöveg így hangzott: *Magyarok királynéja, könyörögi a te hű népedért.* Ez 1919-ben így módosult: *Angyalok királynéja, könyörögi a te hű népedért.* 1948 után pedig ezt a szöveget írták föl: *Mária a keresztények segítsége, könyörögi érettünk.*

Új orgonára viszont már nem jutott, a jabukai templom orgonáját hozták át a faluba.

A MUZSLYAI SZENTBÚCSÚ

Sajnos, a plébániahivatalban nem tették lehetővé, hogy az írott forrásokat is áttanulmányozzam, ezért csak az idősök visszaemlékezésére, a régi nyomtatványokra, valamint a régi fényképekre támaszkodhattam írásom elkészítésekor.

A 17. században az ellenreformáció idején, a Szűzanya tisztelete jelentős volt Közép-Európában. A törökök ellen vívott főlzabadító csatákban is az Istenanya kegyelmét kérték. Amikor 1868. szeptember 13-án a törökök kétszázötvenezer katonával Karamusztafával az élen Bécsset ostromolták, a hadgyománny szerint Bécs városát maga a Szűzanya vette oltalmába. Bécs védői ellentámadásba lendültek, a törökök elmenekültek, maguk mögött hagyták még a harci lobogókat is. E csata emlékére ünneplik szeptember 12-ét Mária neve napjaként.

A muzslyaiak is hittek a Szűzanya szent és legyőzhetetlen nevében, ezért választották templomuk dedikációjának ezt az ünnepet. A búcsú az egyház tanítása szerint a megbocsátott után maradó, ideiglenes büntetés eltörlése. A búcsú elnyerésének három feltétele van: a búcsúnyerés szándéka, a kegyelem állapota, mert bűnbocsánat nélkül nem lehet szó a büntetés eltörléséről, valamint olyan cselekmények végzése, melyeket az egyház feltételül szab: gyónás, áldozás, imádkozás, bizonyos imák végzése a szentatya szándékára.

Bizonyos feltételekkel a már meghalt hívők is búcsúban részesülhetnek, ezért a búcsúsok az elhunytakért is imádkoznak minden alkalommal.

Búcsúnak nevezik a templom védőszentjének ünnepét is. Ha egy meghatározott szenthelyre búcsúnyerés céljából indulnak a hívők, azt zárándoklásnak nevezik. A muzslyai templom nem kegyhely, mégis a környék közkedvelt búcsújáró helye. Korábban gyalogosan érkeztek ide zárándokok. 1998-ban is sokan elmentek a muzslyai búcsúra. Sokan jöttek egyénileg, de csoportosan is. A rokonokhoz, barátokhoz jönnek ünnepelni. A templomba Máriához jöttek, sokan gyóntak, áldoztak, a békéért könyörögtek. Meghallgatták Huzsvár László becskeréki püspök szentbeszédét. Magasztos lélekkel távoztak a miséről abban a tudatban, hogy búcsút nyertek.

A továbbiakban három adatközlőm visszaemlékezését közlöm, melyekből viszonylag pontos képet kapunk a muzslyai búcsúról, valamint a búcsújáró szokásaikról.

Juhász Mária nyugdíjas Erzsébetlakon (Belo Blato) született 1930. március 21-én. Sokszor zárándokolt a muzslyai szentbúcsúra.

Nyolcéves volt, amikor először indult gyalog a búcsújárókkal. 1938. szeptember 21-én, vasárnap reggel 8 órakor, Mária Szent Nevének tiszteletére indultak a kereszthaljjal. Elöl a férfiak vitték felváltva a keresztest, a lányok pedig a lobogókat. Nem volt külön énekescsoporth, hanem mindenki buzgón együtt énekelt.

Indulás előtt elmondtak egy miatyánkot, üdvözlégy Máriát. Kérték Szűz Mária közbenjárását, hogy útközben óvja meg őket minden veszedelemtől és bajtól. Vezérelje őket a búcsújáró helyre.

Útközben teljes szívből, fölvaltva imádkoztak és énekeltek. A rózsafüzért többször elimádkozták. Nem volt szabad beszélgetni, nevetgélgni, mert akkor büntetés következett. A csoportvezető a feszületet a földre fektette, a bűnös

térdén állva háromszor körüljárta, megcsókolta a Jézuskát, bocsánatot kért, és ígéretet tett, hogy többé nem vétkezik.

A szántóföldeken keresztül, a nyári utakon, dűlőutakon mentek. Mindenki cipelte a saját cuccát.

Két óra gyaloglás, vezeklés után, énekszóval és imával az ajkukon, bevonultak a virágdíszbe öltöztetett templomba, ahol az oltár előtt a pap fogadott külön-külön minden vidékről érkező csoportot. Keresztaljjal érkeztek Nagybecskekről és a környező falvakból: Lukácsfalváról, Écskáról, Szentmihályról és Szajánból. Még Zsigmondföldről (Lukićevo) és Lázárföldről (Lazarevo) is jöttek az ott élő katolikus németek.

Tíz órakor kezdődött a búcsúi szentmise. A helybeli pap misézett. A későbbi években már több vendégpap, sőt a püspök atya is misézett, és kiosztotta a búcsúi áldást.

A szentmise után felkeresték az ismerősöket, rokonokat. A háromórai vécsernye után elindultak haza. Szívük tele volt örömmel, hittel, reménnyel és szeretettel. Hitték az Istenben, reméltek az imameghallgatásban. Tiszta szívvel, szeretettel imádkoztak, és énekelték a szebbnél szebb Mária-énekeket.

Amikor hazaértek, a feszületet, a lobogókat bevitték a templomba, és hálaadó imát mondtak az Istennek, hisz megsegítette őket, békében megjárták a muzslyai szentbúcsút.

Juhász Mária elmondta azt is, hogy a második világháború után, vagyis a felszabadulás után még egy-két évig élt a búcsújárás, majd betiltották a keresztalji búcsújárást. A feszületet nem volt szabad kivinni a templom keretein kívül, nem volt szabad vele végigmenni az utcákon.

Az emberek – a hívők továbbra is zarándokoltak csoportosan a búcsújáró helyekre, de az már nem volt olyan megható és ünnepélyes, mint mikor gyalog, keresztaljjal, imádkozva és énekelve haladtak, vezekeltek napokig.

A MUZSLYAI BÚCSÚJÁRÓK A KEGYHELYEKEN

A muzslyaiak ismert búcsújárók voltak. Kegyelettel, gyalog járták a nevezetes kegyhelyeket. Így eljutottak Tekijára, Töröktopolyára, Doroszlóra, még Radnára is. Fényképek bizonyítják. Autóbusszal szervezeten eljutottak Szent Péter sírjához, Medugorjéba, a lourdes-i Mária-kegyhelyhez. Továbbra is zarándokolnak autóbusszal Töröktopolyára és Doroszlóra a Szűzanyához imádkozni, közbenjárását kérni.

Kapás Piroska, nyugdíjas, 1924. május 13-án született Muzslyán. Többször volt búcsújáráson. Nyolcéves volt, amikor először ment Tekijára édesapjával, Mezei Andrással, aki az egyik parasztkocsit hajtott.

A következőkre emlékezik vissza:

– Tekiján Havas Boldogasszony napján, augusztus 5-én van a búcsú. Mi 1932. augusztus 3-án reggel hét órakor gyalog indultunk, kb. százan. Harangszóval kísérték ki bennünket.

A menet élén vitték a virággal díszített feszületet, a két kislobogót és a négy nagylobogót. Az egyik kislobogót én vittem, a másikat Vidács Mariska. A nagylobogókat Zsidai Kati, Móra Mári és a két Bognár lány vitték. A csoportvezetők szintén az élen mentek. Ezek Maruzs Jóska bácsi, aki temetése-

ken a pappal járt búcsúztatni a halottakat, és a lánya, Sarnyai Piros néni. Ő a Mária-lányok anyja volt.

A menet végén négy-öt sátoros kocsi haladt. Vitték az élelmet, a betegeket – akik gyógyulni mentek – és a lobogókat, amikor leakasztották a nyelükről, mert kifáradtak a lobogóvivők.

Útközben szépen kellett viselkedni. Ha valamit nem úgy csináltunk, ahogy kellett, nem jól imádkoztunk, beszélgettünk, nevetgettünk, büntetés következett. A két nagylobogót Maruzs Jóska bácsi keresztbe tette, mégpedig ott, ahol leggöröngyösebb volt az út, és a büntetettnek térdén állva háromszor meg kellett kerülnie.

Útirány: Stajićevo, Titel, a zsablyai kompon is átmentünk. A szántóföldeken keresztül, a dűlőutakon mentünk. A tanyákon szépen fogadtak bennünket a szerb parasztok. A Jézuska elé szórtak búzát, szilvát. Volt, ahol dinnyével is megkínáltak.

Beesteledett, amikor Zsablyára értünk, a templom elé. A szomszédos házban éppen csépett a gép. A vacsora bableves volt. Megkínáltak bennünket. Mindenkinek jutott, aki csak elfogadta. Az árokban ülve aludtunk. Nem volt ott olyan nagy alvás. Már reggel öt órakor indultunk tovább Újvidék felé. Le-rövidítettük az utat, szántókon, nyári utakon mentünk. Útközben imádkoztunk és Mária-énekeket énekeltünk.

Újvidékre a központi katolikus templomba mindig pontosan két órakor értünk. A templomajtóban mindannyian letérdeltünk, és úgy mentünk térdén állva a főoltárig – így vezekeltünk.

Estefelé átmentünk Szentannára. A kis falu egy templomból és egy sor házból állt. Itt voltak a stációk is, Jézus Krisztus szenvedéseinek állomásai. A házsorral szemben, az utca másik oldalán diófákkal szegélyezett hosszú árok. Ott aludtunk. A diófák megvédték az esőtől, mert előfordult az is, hogy esett az eső. Emlékszem, egyszer olyan zivatar kerekedett, hogy fölfordította a sátoros kocsikat is. Szentannán megtelt vízzel az árok, annyi eső esett, nem tudtunk ott aludni. Beengedtek bennünket a házakhoz. A stációknál elvégeztük a keresztúti ájtatosságot. A falu végén volt egy magas aranykereszt. Azt mesélték, hogy harc közben ott süppedt el lovastul a török szultán.

A zarándokútra mindig velünk jött cigány Etel néni. Nem emlékszem már, hogy muzslyai volt-e vagy városi. Amikor útnak indultunk, egészséges volt, jól bírta a gyaloglást. Újvidéknél elsietett, elhagyott bennünket. Amikor megérkeztünk Tekijára, volt mit látni. Etel néninek keze-lába bekötözve! Ott kéregetett a többi koldussal a templom körül. Haza szintén velünk jött, már semmi baja sem volt.

Másnap reggel átmentünk Tekijára. A sarkon volt egy óriási, háromágú nagy odvas fa. Annak a közepében volt Szűz Máriának az a képe, amelyet a golyók csoda következtében nem jártak át a törökökkel folytatott harcokban. Harc közben nagy csoda történt, úgy mesélték. Megjelent a Havas Boldogasszony. Nyár közepén, hirtelen nagyon hideg lett, és sok hó esett. A törökök megfagytak. A Havas Boldogasszony megmentette a mi népünket.

A Duna szélén van egy forrás, azt mondták, hogy gyógyforrás. Sokan meggyógyultak, akik ittak belőle. Mi is, míg ott tartózkodtunk, abból ittunk, és mosakodtunk benne.

Tekijai búcsújárók 1932-ben

Tekijai búcsújárók 1937-ben

A templomban az oltár háta mögött rengeteg mankó, hajtű, csat, rózsafüzér, aranylánc, gyűrű, emléktárgy volt. Azt mondták, azok hagyták ott, akik meggyógyultak. A Havas Boldogasszony sok csodát tett, sok embert meggyógyított.

Az oltár elé sok pénzt raktak a búcsújárók. Annyi pénzt még nem láttam egy rakáson. Nem győzték kihordani a sekrestyések.

A templom oldalánál volt egy nagy tér, náddal lefödve. Ott várakoztunk, és végeztük a szentgyónást. Teljes búcsút az nyert, aki megbánta bűneit: gyónt, áldozott, imádkozott és vezekelt.

A szentmise több nyelven folyt. Még éjjel is. Nem aludtunk. Sokat imádkoztunk. A rózsafüzért is meg a lourdes-i kilencedet is többször elimádkoztuk. A betegek gyógyulásáért kértük a Havas Boldogasszony közbenjárását.

Hazafelé is ugyanazon az úton haladtunk, amelyen mentünk. Hetedikén, késő délután értünk haza.

BÚCSÚJÁRÁS TÖRÖKTOPOLYÁRA

Ugyanabban az évben, alig hogy hazaértünk Tekijáról, augusztus 14-én mintegy kilencvenen Töröktopolyára zarándokoltunk.

A csoportvezetők Maruzs Jóska bácsi és a lánya, Sarnyai Piros.

A virágkoszorúval díszített feszületet a Bognár gyerek vitte. Én a kislobogót vittem, idősebb koromban már a nagylobogót. A menet végén ott volt édesapám a sátoros parasztkocsival. Cigány Etel néni ide is velünk jött. Itt is kéregetett a templom előtt.

Indulás előtt mindannyian imádkoztunk a plébánossal. Reggel hét órakor indultunk. Megkondultak a harangok, az indulást jelezték, míg el nem hagytuk Muzslyát, szüntelen zúgtak. Az egész falu tudta, hogy mennek a búcsújárók. Az utca, amelyen haladtunk, megtelt emberekkel. Kértek bennünket, értük, helyettük is imádkozzunk.

Útirány: Szentmihály, Basahíd, Töröktopolya. Útközben állandóan imádkoztunk és énekeltünk. Így az idősebb asszonyoknak nem volt alkalmuk pletykálni.

Az út menti keresztekénél, a templom előtti feszületnél megálltunk, elmondtunk egy miatyánkot, üdvözlégy Máriát, hiszekegyet és Mária-énekeket énekeltünk. Maruzs Jóska bácsinál volt a könyv, ő vezényelt, mikor mit kell énekelni, imádkozni.

Basahídnál a templom előtt töltöttük az éjszakát. Akadtak kedves emberek is, akik az ismeretlen búcsújárókat beengedték az udvarukba, almával, szilvával kínáltak. Így a friss, puha szalmán aludtunk. Reggel korán indultunk tovább. Amikor megérkeztünk Töröktopolyára, a templom körül már nagy tömeg volt. Más falvakból is jöttek búcsújárók, zarándokok.

A templomajtóban letérdeltünk, és a főoltárig térden állva mentünk imádkozva, hálát adva a jó Istennek, hogy szerencsésen megérkeztünk a Nagyboldogasszony kegyhelyéhez. A kegyképnél is imádkoztunk. A betegek egészségük visszanyeréséért imádkoztak. Azt mesélték, itt is sok csodát tett a Nagyboldogasszony. Sok gyereket és felnőttet, sántát, világtalant meggyógyított.

Később kimentünk a templom melletti nagy kertbe. Ott voltak a stációk. Elvégeztük a keresztúti ájtatosságot.

Az odvas fa a Mária-kegyképpel

Havas Boldogasszony

Töröktopolyai búcsújárók 1932-ben

Meggyóntunk. A szentmisén áldoztunk. Mise után indultunk haza, azon az úton, amelyen jöttünk. Ugyanúgy buzgón imádkoztunk, mint menet közben. 16-án este értünk haza. Másnap reggel korán siettünk a hajnali misére, mert az a búcsújárókért volt.

Gyermekkoromban ötször voltam gyalog Tekiján, és háromszor Töröktopolyán. Később már vonattal mentünk Tekijára, Töröktopolyára pedig autóbusszal.

Turányi Péter földműves Muzslyán született 1914. október 13-án. Mint fiatal legényke kétszer Töröktopolyán és egyszer Tekiján volt búcsújáráson.

A következőket mesélte:

– 1928-ban tizennégy éves legényke voltam, amikor először mentem gyalog Töröktopolyára a búcsújárókkal. Nagy tisztségbe voltam, a virágkoszorúva díszített Jézuskát, a feszületöt vittem. Fölváltva vittük. Rajtam kívül vitte Kasza Illés, Csányi Feri mög Fehér Feri. Egy korosztály vótunk. Egész idő alatt összetartottunk.

Töröktopolyán a búcsú augusztus 15-én van, Nagyboldogasszony napján. Mi 14-én röggel hét órákó indútunk Muzslyárú. Kikésért bennünket a plébános – Sóka bácsinak neveztük –, a szülők mög a hívők, akik otthon maradtak. Az én édesanyám nem gyűtt, hanem rábízott Véránkra, a tüllem tizenöt évvel öregebb unokatestvérömre. Olyan hetven-nyócvanan indútunk, a harangszóva. A harangok addig szótak, míg ki nem értük a falubú.

A búcsúvezető Maruzs Jóska bácsi vót.

A mönet élin én átam nagy boldogan, vittem a feszületöt. Mellettem mönt Maruzs bácsi. Következtek az énekös asszonyok, majd a többiek. A legvégin négy parasztkocsi vitte az élelmet, vizet – egyszóva a poggyászt. Az idősebbek, betegek, ha kifáratnak, fölváltva fölülhetnek a kocsis mellé. A kocsisokra jó emlékszöm. Javabéli parasztembörök vótak: Juhász Illés, Gyömbér Jani, Somorai Pista bácsi. Má nem emlékszöm ki hajtotta Maruzs Jóska bácsi kocsiját.

Szentmihálynak möntünk. Útközbe, akik az utcán álltak, a nezőktű Maruzs Jóska bácsi pörsölyözött. Aki mögsokóta a Jézuskát, az fizetött. Isten fizessön mög, Isten fizessön mög – szórogatta Jóska bácsi.

Sok érdekös dógok történtek mönet közbe. Mindig a határon, rétekön köröszttű möntük. A kukorica má ölég nagy vót. Amikó a nagylányok, Zsidai Kati mög a többiek bemöntek a kukoricába, mi legényök is gyorsan möntünk utánuk. Leseköttük.

Amikó beértük Tordára, bemöntük a templomba. Imádkoztúk. Besötétődött. Ott hátuk. Akinek vót ismerőse, hozzátartozója az ott, akinek nem vót, az a templom körü üve alutt, ha nem fért be a kántor úr lakásába.

Emlékszöm, útközbe történt. A tordai határba egy csikó beleesött a gémeskútba. Mi, a négy legény, segítettük kihúzni. Még jutalmat is kaptúk, amire igazá büszkék vótuk.

Mindig a határon köröszttű möntük, rövidítettük az útát. A mise kezdete előtt értük Töröktopolyára. Bemöntük a templomba. Imádkoztúk. Azt meséték, hogy Töröktopolyán a templom falá, egy sarokba mögjelönt Szűz Mária a kis Jézuskáva. Mi egyre néztük, néztük azt a helyet, de nekünk nem jelönt mög. Azt is meséték, hogy mán nagyon sok betegöt möggyógyított a Nagyboldogasszony.

Töröktopoljai búcsújárók 1936-ban

Mögláttuk, kilestük, amikó Somorai Pista mög Juhász Illés a pörsölybű kivőttek pézt. Ittak rajta pálinkát a kocsmába. Senkinek se szótunk egy szót se. Hallgattuk.

A mise után eltűntük. Elmöntük a kocsmába, kugliztúk. Mi négyen. Amikó visszaértük, Véránk azt mondta, mög löszük büntetve. Ami azt jelönte, hogy lefektetik a Jézuskát, mégpedig ott, ahun leggöröncsőbb az út, és térdön álva háromszó mög köll kerüni. Én azt montam Véráknak, no jó, de akkó Pétör mög Illés bácsit is mög köll büntetni, mert a pörsölybű loptak pézt pálinkára. Ezt Véránk biztos visszamonta, így a büntetés emaratt.

Harmadnap értük haza. Amikó Muzslya kezdetire értük, mögyszólatok a harangok. Addig szótak, míg a templomhon nem értük. Ott má vártak bennüket a plébánossa, Sóka bácsiva a zélen.

ADATKÖZLŐK

Kalapis Mária 54 éves háziasszony
Fiser István 88 éves földműves
Putyora Antal 76 éves földműves
Samu Katalin 57 éves háziasszony

IRODALOM

ERŐS Lajos
1993

Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez.
Tóthfalu

KARL Miklós
1993

A dűlőutak szorgos népe. Adalékok Muzslya százéves történetéhez
1890–1990. Újvidék

A VERSECI KEGYHELY

*„Ou fenn áll a kápolna,
és csendesen néz le a völgybe”*

Ludvig Uland idézete jut eszébe annak, aki a verseci hegy lankáin állva tekintetével végigsimítja a várost, hogy egy pillanatra megcsodálja a mindig fehérre meszelt kis kápolnát a hegytetőn, amely emberemlékezet óta örként üdvözölte az erre járó vándort.

A csanádi püspökség legrégebb katolikus építménye a Szent Kereszt-kápolna. Önkéntes adományokból épült 1720-ban Kristof Pajer kezdeményezésére. Akkor egyszerű torony nélküli építmény volt, amelyet a hívők mélyen a szívkébe zártak. Szívesen zarándokoltak el ide, hogy imáikkal megnyugvást keressenek és Isten-szeretetüket kifejezzék.

A bánáti búcsújárók kedvenc helyévé vált. Május 3-án és szeptember 14-én mély tisztelettel jelentek meg itt az emberek.

Mint minden kápolna, így ez is, három évtizeden keresztül temetkezésre is szolgált. Így Kristof Pajer is itt nyert örök nyugalmat még tizenegy másik magas rangú emberrel, mint Maria Cecília, Jovan Berkhaimer, Eva Barbara Keml és még mások.

Az 1729. évre vezet vissza a kápolna melletti épület felépítése. Itt lakott a gondnok, aki felügyelt rá. A bőven termő szőlőültetvények jövedelméből jutott az épületek karbantartására is.

Az első török támadás alkalmával 1738-ban e szenthelyet sem kímélték meg. A kegyetlen hódítók felgyújtották és kifosztották. Isten segítségével azonban a hívők 1740-ben rendbe hozták, új bejáratú ajtót építettek rá, beüvegezték az ablakokat, megjavították a tetőt.

1742-ben tesznek a feljegyzések először említést a nagyharangról, amelyet a kisharanggal együtt 1757-ben Engel von Varajn szentelt fel. Ekkortájt szentelték fel az orgonát is.

1759-ben emelték fel a német hívők a három keresztet a kápolna előtt, majd 1766. szeptember 14-én szentelték fel először a kápolnához vezető keresztutat, és megkezdődött az oda vezető út kiépítése.

A főoltár alatt őrzik a Szent Kereszt-ereklyét 1804-ből, amelyre 1821-ben tornyot építettek. Ez a csodálatos, Istentől védett építmény, ahol az ember nyugalmat nyer, dacosan küzd még a természeti csapások ellen is. Dacol a

széllel, ellenáll a villámcsapásoknak, a szakadó esőnek. Minden alkalommal jó-hiszemű, istenfélő emberek segítségével újjászületik, ez történt 1902-ben is.

Mileker Félix feljegyzése szerint az 1900-as években tízezer hívó jelent meg egy-egy búcsú alkalmával. Voltak köztük magyarok, németek, bolgárok, katolikus szerbek és mások. A hívók saját lelki és testi szenvedéseikkel próbálták közelebb kerülni Istenhez. A környező falvakból és városokból gyalog indultak el. Sokszor napokig zarándokoltak. A keresztet nőtlen férfiak vitték felváltva, a fehér hímzett lobogókat pedig nők. Útközben Mária-énekeket énekeltek, és imádkoztak. Ha elfáradtak, pihentek, éjszakáztak, majd továbbmentek. Útközben az istenfélő emberek sora kísérte őket, akik mély tisztelettel hajoltak meg, és csókolták meg a keresztet.

Versecré érve a templom előtt gyülekeztek. Az ürményházi Vid Etel néni, aki ma hetvenöt éves, boldogan emlékszik vissza gyermekkorára és az énekekre, amit itt énekelt.

Este mise után a templom és környéke jó hely volt imádkozásra, jó ismerősök találkozájára, éneklésre. Másnap reggel aztán közösen elmentek a Szent Kereszt-kápolnához. Azok, akik nagy áldozatot akartak hozni, térden állva mentek. Minden stációnál megálltak, imádkoztak, majd énekeltek. A kis kápolnánál a szabad ég alatt szolgáltatta a tisztelendő úr a misét, mert a rengeteg nép nem fért be a kápolnába.

Gyuris Lászlóné székelykevei lakos a hazaindulásról azt írta: „Voltak olyan falvak, ahonnan súlyos beteget is kihoztak elébünk, hogy lépjünk át rajta. Csodát vártak tőlünk, akik megjárták, részben átérték Krisztus szenvedését. A falunkhoz közel érve templomunk harangja várt bennünket. Elégedetten, Istennek hálát adva tértünk otthonainkba vissza.”

Az idén ünnepli kápolnánk fennállásának 278. évfordulóját. Reméljük, hogy nyugalmaival még nagyon sok embernek oltalmat ad.

RÉGI SZAJÁNI BÚCSÚJÁRÓK ÉS BÚCSÚK

Mielőtt az egykoron „messzi földön” nevezetes szajáni Szent István-napi búcsúról szólnánk, a szegedi nagytáj népéletét ismertető történetírás alapján elmondunk néhány eseményt, általában a búcsúkról és a régi búcsújárásokról. A fiatalabb nemzedék (akik a világháború után születtek), talán nem is tudják, hogy jó ötven évvel ezelőtt is milyen nagy esemény volt Szajánban a búcsú, és általában a búcsújárás, a zarándoklat. Mert őseink az első világháborúig évente elzarándokoltak a bölcsőbe, a szegedi alsóvárosi templom, a Havi Boldogasszony-templom augusztus 5-ei búcsújára. Egy 1904-ből származó adat szerint az ottani Mária-búcsún részt vett Martonos, Zenta, Csantavér, Félegyháza, Pélmonostor, Majsa, Tömörkény, Szaján, Ludas, Földeák, Lele, Szőreg, Horgos, Makó, Magyarkanizsa és Szabadka népe.

Milyen szakrális esemény vonzotta a néptömegeket Szegedre? Valamikor a templom közelében létezett egy nagyobb állóvíz, a Csöpörke-tó, amelyben a legenda szerint a török időkben mintegy nyolcvan esztendeig, 1630 tájáig rejtőzködött Mária képe. Innen került vissza a főoltárra. Bálint Sándor jegyzetei szerint ezzel a tó vize a népi áhítat alapján mindörökre megszentelődött. Amíg a nagy árvíz után a tó medrét fel nem töltötték, az érkező búcsúsok először a vízében megmosakodtak, ünneplőjükbe öltöztek, és a legtöbben égő gyertyával a kezükben mentek a templomba Mária megtisztelésére. Később már csak egy kút maradt vissza, és ezt szokták még a két világháború között is fölkeresni, de már csak az anyaországi hívek. Itt is megmosakodtak a kút vizében, majd üvegekben vizet vittek belőle orvossággul szemfájósok és lázbetegек számára. A szajáni öregek ma is emlékeznek erre a búcsújárásra. Édesapám mesélte, hogy a szögedi búcsúra indulók a falu északkeleti oldalától Hódegyháza felé húzódó legelőn, a Szögedi határnál gyülekeztek. Itt várták be a környékről és a délebből érkező zarándokok csoportjait Kikindáról, Kisoroszról, Bánáttopolyáról, Tóbáról, Tordáról, és együtt indultak az ősi szülőhely felé. (A Szögedi határ elnevezés onnan ered, hogy 1806-ban a nagyobb tömegben Szaján felé tartó települők itt pihentek meg először.)

A történetírás úgy tartja, hogy a szegedi búcsújárás a török időkben, a XVII. század folyamán bontakozott ki. „Úgy érezzük – vélekedik Bálint Sándor –, hogy a templomot nem csupán a hozzá fűződő csodák, legendák avatták za-

rándokhelyé, hanem különleges történelmi sorsa és földrajzi helyzete is: a táj megpróbáltatásokat átélte népét oltalmazta meg a szétszóródástól. Megőrizte a hitte, de a magyar nyelv édesanyai erejével is. A Délvidékre, főleg a Temesközbe, szokottabb nevén Bánátba, majd a homokra települt népünkben tartotta ébren a szegedi származásnak tudatát. Ez az összetartás elsősorban a népi hagyományokban élt.”*

A búcsúra való készülődés a földrajzi távolságtól függően néhány nappal előtte megkezdődött. Szegeden frissen meszelték a házakat, kitakarítottak, és minden szállás- és ellátásbeli előkészületet megtettek az érkező rokonok, vagy akár ismeretlenek befogadására is. A búcsújárás régebben legtöbbször gyalogszerrel történt, de kocsin, újabb időkben természetesen vonaton, legújabbban pedig autóbusszon is. A följegyzések szerint a századfordulón *búcsúhajók* is jártak: kitűzött kereszttel, zöld ággal földíszített, lóvontatta hajók, régies nevükön *luntrák*, amelyekben az alsó Tisza-vidék népe ment a szegedi búcsúra.

Radra, más néven *Máriaradna* a hajdani Délvidék, Bánát, továbbá a szegedi nagytáj, Bácska, de még a Tiszántúl jeles búcsújáró helye volt két évszázadon keresztül. A szerző még gyermekkorából emlékszik rá, hiszen anyai nagyanyja többször is elzarándokolt oda, hogy közben találkozzon Aradon férjével levő idősebb lányával is. A Kisasszony napján megrendezett búcsúra a szajániak más szomszédos falvak híveivel egészen a második világháborúig rendszeresen elzarándokoltak. Egy 1932-ben készült fénykép meg is örökölte őket. Adatgyűjtéskor a szülői háznál sikerült egy fényképet is föltárnom a régi almárium alsó fiókjában. Ennek bal oldalán a nagy fa előtt áll anyai nagyanyám. Szintén bal felől, az első sorban térdelők közül négyen biztosan szajániak. Azért mondom, hogy biztosan, mert az adatközlők 1993-ban már csak ennyit ismertek föl közülük.

Radra története is a török időkbe nyúlik vissza. A hagyományok szerint 1668-ban történt, hogy egy jámbor aggastyán, aki életét szüzességben töltötte, bizonyos Virchonossa György, a radnai kápolna számára egy Mária-képet adományozott. A kép hamarosan csodatevő hírbe került, és nemsokára a latinság jelképe lesz iszlám és ortodoxia között. A kegyhely híre a török uralom alóli felszabadulás után, különösen az 1708. évi pestisjárvány idején nőtt nagyot. Ez Aradon igen sok áldozatot követelt. A hagyomány szerint egy asszony is belebetegedett. Már három napja halálán volt, amikor egyszer csak magához tért. A körülállóknak azt mondta, hogy a járvány, vagyis Isten büntetése nem fog addig elmúlni, amíg az aradi hívek a radnai képet nagy búcsújárással meg nem tisztelik. Ez meg is történt, és a följegyzések szerint a járvány megszűnt. Radna ezután híveivé avatta az Alföld és Bánát magyar, német, bunyevác, bolgár, román, szlovák népét.

Népünk vallásos hiedelmére jellemző, hogy régen legények, lányok addig nem léptettek házasságra, amíg nem voltak a radnai búcsún. Voltak öregek, akik életükben máshol nem is jártak, csak Radnán. „Az olyan embert, akire nem tudnak más jót mondani – írja Bálint Sándor –, így jellemezték: szereti a meggyet, vót Radnán, jól táncol, szépen fordul.”

*Részlet a szerző Szaján történetét feldolgozó, kiadás előtt álló könyvéből

A radnai búcsún 1932-ben sok-sok szajáni is részt vett. A kép bal oldali negyedében helyezkednek el. Legfölül, pontosan a fa előtt, anyai nagyanyám, özv. Zombori Pálné (Kistera), elől a térdelő sorban pedig Rúzsa Mária, Takács Gyuráné (balról az első kettő), a 4. Móra Sándorné, az 5. pedig Pap Teréz (Teca)

És ezeknek a páratlan szép szokásoknak, az emberi összetartás fenséges formájának gátat vetett az I. világháború, majd az ország szétdarabolása! Ez a szívekben és a lelkekben is nagy sebet ejtett, s talán még hitünkben is meg-ingatott bennünket.

Töröktopolya, vagy ha úgy tetszik, Bánáttopolya is nevezetes zarándokhely Mária-búcsújáról. Augusztus 14-én ide is eljártak a szajániak sok-sok évtizedig, míg a második világháború után az istenkáromló kommunista rendszer be nem tiltotta a zarándoklást. Pár éve azonban ismét szabad a zarándokló búcsújárás. Kegyhelyként a múlt század derekán terjedt el híre, de csak a környéken. Ez a földhözragadt magyar és német zsellérekből telcpült uradalmi dohánykertész falu 1850 táján iskolát épített, amely egyúttal imaházul is szolgált. Ebben néhány iskolás gyermek 1854 decemberében több alkalommal Máriát vélte megjelenni. Látomásukat tanítójuk, Lengyel Antal is megerősítette. A jelenések a vallomások szerint 1855-ben többször megismétlődtek.

Horváth József törökbecsei szabómester „hit alatt” ezt mondta: „Láttam a Boldogságos Szűz Máriát féltestnyi nagyságban, fején koronával és ennek hegyén egy kereszttel. Mintegy háromujjnyira Mária mellett tündöklött egy kehely, és benne a szent ostya félkerektségben. A kereszt mellett egy virágszál volt, de minő, azt nem tudom megmondani.” Az eseménynek természetesen híre futott. A hirtelen összesereglett népsokaság száma a följegyzések szerint elérte a tízezret. Csodás gyógyulásokat is emlegettek.

E sorok írója régi szép emlékként idézi fel, hogy valamikor a 30-as évek vége felé (talán '39-ben) részt vett a topolyai búcsún egy nagyobb számú szajáni zarándokcsoporttal. Több fiútársával – köztük a Bera fivérekkel – váltakozva az élen haladt, kezében a Mária-zászlóval. Ott hosszú nyári szárazság idején esőért is könyörögtek, s hazafelé jövet nagy zápor érte el őket. Szinte bőrig ázva tértek be immár saját templomukba hálaadó misére.

A régi idők szajáni búcsújáról alig maradt írásos emlék. A jellegzetes búcsúnap szokásokról éppenséggel semmi. Pedig az öregek szerint még a topolyainál is látogatottabb, tömegesebb volt! Egészen a második világháborúig. Hogyisne, hiszen az előző században elvándorolt fél falu még hosszú évtizedekig kötődött a szikes föld küzdelmes emlékeihez és a népes rokonsághoz. Szent István napján úgyszólván nem is igen volt ház (600–650 ház is volt), ahol búcsúra ne lett volna vendég. Nem is egy, hiszen olykor fél tucatnál is több érkezett. Boldog volt az ilyen család, s boldogtalan az, amelyikhez ilyenkor nem nyitott be senki. A falu népe szerencsére napjainkig fenntartotta azt a szép régi szokást, hogy már az ünnepet megelőző héten hozzálát a ház utcai részének, de legtöbbször a belső oldalak meg a melléképületek kimeszeléséhez. Régebben a házak 80–90 százalékát tiszta fehérre meszelték, és aljukat sötétkék „zoknival” húzták be. Aki tehette – ez már később vált szokássá – az árok szélén sorakozó akácfaakat is fehérre meszelte. Mert régen csak akácfaát ültettek az utcára, nem pedig tájidegen csenevész fenyőt, tuját meg meggyet, ringlót, sárgabarackot, mint manapság – a hernyók nagy öröme.

A vendégek fogadásának előkészületei is 2–3 nappal előbb kezdődtek. Megsütötték az aprósüteményt, a fonott kalácsot, sós kiflit, kinézték a levágásra kerülő öreg kakast, másutt a pulykát, kövér kacsát, birkahúst rendeltek a juhászoknál. A Gyulafalváról, Muzslyáról, Kisoroszról, Tordáról, Padéről és más távolabbi helységekből érkező vendégek részére felfrissítették a tisztaszbát, lovaiknak és kocsijuknak helyet készítettek az istállóban, illetve a kocsiszínbén. Szépen fölsöpörték az udvart, az ablakalját (házuk előtt a járdát). A vendégek rendszerint már előző napon, vagyis kisbúcsúra megérkeztek (délután vagy estefelé) és másnap, de legkésőbb estefelé indultak haza. Hozzánk rendszerint Nagybecskerekéről jött apai nagynéném, a négy közül egy-két gyermekével. Ám csak egy-egy fél napot maradt, mert a két-három napi ott-tartózkodása idején szüleit meg még a másik négy testvérét is illett megtisztelni. Ezenkívül édesanyám adai rokonsága is rendszeres búcsújáró vendégünk volt. A búcsú régebben tulajdonképpen két napig tartott, hiszen már két nappal előbb érkezni kezdtek Bácskából a sátorosok, vagyis a cukrászok, süteményesek, játékszerárosok, bolondkocsisok, körhintások, hajóshintások, faesztérgályosok, késesek, kötelesek, műdísz tárgy-árosok, vendéglősök, papucsosok, de még kötelesek és bocskorosok is. Mert annyi minden volt ott, hogy még szállóige is lett belőle. A néhai Heinrich József zentai főgimnáziumi matematikatanárunk, Dódi bácsi szokta mondani, ha valaki rosszul vezette le a példát a táblán: „Van itt minden, mint a szajáni búcsún.”

Szóval, 19-én délután már javában állt a kisbúcsú. Durrogott a lövölde, szóltak a színes kis kakasok a gyerekek szájában, nyekergett a verklímuzsika a körhinta meg a bolondkocsi tövében, rázendítettek a cigányok is a sátorban. A nagybúcsú napjára, első államalakító királyunk, és a szajáni templom védőszentjének ünnepére, 20-ára, a főutcán, Borbély Péter házától a templomkert-

kapuig, mindkét oldalon egymást érték a sátrak. Ám még a két keresztutcába is jutott belőlük: egy-egy lövölde italozó zenekarral. Az új iskola felőli oldalon, majdnem Ambrus kovácsékig volt egy lövölde, hajóshinta, körhinta és egy italozó sátor. Az ellenkező utcában még egy italozó sátor, szintén zenével, mézeskalácsos, emléktárgyárus és bolondkocsi.

Délelőtt kilenc óra körül már olyan tömeg árasztotta el a főutcat teljes szélességében, hogy csak lassú lépésekben lehetett haladni. Édesapámnak az 1993. évi búcsúkor is eszébe jutott, hogy 1927-ben, amikor Kermenýákról lovas kocsival vitt engem keresztelni, csak nagy nehezen tudott átvergődni a két irányba hömpölygő tömegen. Szent István napján reggeli mise, tíz órakor pedig nagymise szokott lenni szőszéki prédikációval. Ezeken – kevés kivétellel – Herresbacher Dénes kamarás úr misézett. A szőszékben rendszerint államalkotó királyunkról és nemzetünk történelméből, valamint a falu népének küzdelmes életéből szőtte jegyzet nélküli példabeszédét. Ebben egy-egy bibliai történetet is beleékelve, Isten iránti tántoríthatatlan hitre, összetartásra és szeretetre kérte a híveket. Mély bársonyos hangjával tartósan belevészte az emberek szívébe a példabeszéd tanulságát.

Délután a Főutca három kocsmájának nagytermében megkezdődött a bál, a táncmulatság több száz fiatal részvételével éjfél után két óráig. Régebben a búcsú napján még 2–3 másik kocsmában is rendeztek bálát, azok is tömve voltak.

A 2000 lélek befogadására készült templom ilyenkor bizony szűknek bizonyult. Sokan az előcsarnokban, a lépcsőkön, de még kijebb is maradtak. Ezért az idősebbek inkább a kora esti vecsernyére mentek.

Csorba Béla

„NE HALLGASSATOK A SÁTÁNOK SZAVÁRA . . .”

Adatok a temerini férfibúcsú történetéhez

Egy korábbi tanulmányomban, amelyben részletesen foglalkoztam a tekijai búcsújáró hely kultuszával a temeriniék vallásos néphagyományában, érintettem a 30-as években virágzó *férfibúcsú* szokását is.¹ Időközben a helyi sajtó áttanulmányozásának köszönhetően, valamint annak, hogy Ökrész Károly helytörténésznek hála, előkerült két, eddig lappangó írott dokumentum is, korábbi ismereteink ebben a kérdésben lényegesen bővültek, amit ezúton szeretnék olvasóim/hallgatóim elé tárni.

A férfibúcsú megszervezésének gondolata 1929-ben született meg, minden bizonnyal a Nagyboldogasszony-napi zárandokút során. A zárandokúton kétszáz-negyven temerini vett részt, a Temerini Újság tudósítója, aki nem volt más, mint a helybéli kántor, megjegyzi: „a prosció a rettentő hőség dacára, buzgón neki-vágott az utnak, esőért könyörögve”.² E cikke végén találjuk az első utalást arról, hogy Temerin vallásos férfinépe hamarosan újra Tekijára zárandokol.

„Volt alkalmam találkozni oly ismerősökkel, akik a hit dolgában igen rosszul állnak s kiktől igazán nem tételezhetem fel, hogy itt fogom találni őket.

A külső kemény lepel alatt mégis egy nemesebb lélek lakik.

Sajnos ez igen sok esetben tapasztalható.

Miért e színeskedés akkor? – légy nyílt!

Temerin község férfi lakossága ismét utnak indul Tekiára, hogy meg mutassa, hogy van elegendő férfi a községben, aki nyíltan megmeri (sic!) vallani, hogy keresztény. A férfi bucsu szombat augusztus 24 reggel a 4 órai mise után indul.”³

Más forrásból tudjuk, hogy a férfibúcsú kezdeményezője Hegyi Pál temerini káplán mellett éppen a cikkíró, Ollinger Károly kántor. A hívek közül az első szervezők között egyelőre csupán egy nevet, Uracs Mátyását ismerjük. Ő az, aki öt évvel később felhívásban fordul a temeriniékhez:

„*Felhívás!* Temerini magyar és német keresztény katolikus férfi testvérek! Krisztus katonái! E hó 18-án, szombaton hajnali négy órakor ötödször szólal meg Téremtő Istenünk hívó szava, a nagy harang érc szava Temerin határának tizenhatezer holdja felett. Hívó szava minden igaz keresztény katolikus férfinak szól, hogy sorakozzunk ismét megváltó Urunk, Jézus Krisztus piros zászlója alá, hogy falun városon keresztülhaladva, férfihez illően hitet tegyünk ka-

tolikus voltunk mellett, elinduljunk azon szent helyre, ahol szerető, jó és pártfogó boldogságos Szüzanyánk Mária megjelent. Hogy ismét leborulhassunk azon fa előtt, amelyet az ő jelenléte megszentelt és könyörögve kérhessük a mi édes mennyei Anyánkat, Szüz Máriát, hogy járjon közbe szent fiánál, a mi Urunk Jézus Krisztusnál, hogy áldja meg utainkat és munkánkat földi vándorlásainkon és engedje meg, hogy a tulvilágon is az ő színe előtt, az ő piros zászlója alatt lehessünk! Ezért felkérem Temerin összes katolikus férfait, hogy zárandoklatunkon teljes számban vegyenek részt, egyben felkérem a Kath. Kör vezetőségét, hogy hasson oda, hogy ezen zárandoklat oly példás rendben és fegyelmezett legyen, amint Illésnap (sic!) fogadott ünnepünk volt, hiszen ez is egy 1929-ben tett fogadalom. Az első férfibucsu szervezőinek nevében: Uracs Mátyás.”⁴

A szövegből arra lehet következtetni, hogy a fegyelmet a szervezőknek talán nem mindig sikerült megfelelően fenntartani, s bizonyára ezért fordultak támogatásért a Katolikus Körhöz, arra azonban a későbbiekben nem esik semmilyen utalás, hogy a zárandokút lebonyolítása során bármilyen gond mutatkozott volna. Az ezt követő években is minden év augusztusában, az augusztus 15-ei ún. nagybúcsút követően rendszeresen megtartották a férfibúcsút, vagy ahogyan a temeriniek mondták, az *embərbúcsút*. 1939-ben azonban kisebb botrányt okozott egy röplap, amit *Katolikus Testvéreink!* címmel, illetve zsíros, nagybetűs, kiemelt megszólítással „a tekiai férfizarándoklat jubileumi megszervezői” adtak ki, s terjesztették a csütörtöki hetipiacon. A röplap nemcsak a férfizarándoklat múltjára tekint vissza, hanem azt is elmondja, hogy tekintettel egy másik fontos helyi eseményre (az önkéntes tűzoltóegyesület házszentelésére), ezúttal Kisasszony napján fogják megtartani a korábbra tervezett zárandoklatot. A röpirat zöme azonban valójában lendületes pamflet azok ellen, akik a névtelen szerzők szerint akadályozzák a zárandokút megtartását, pedig „kötelességük volna velünk zárandokolni s nem pedig ünneprontókká lenni”. A röpiratot teljes terjedelmében mellékeljük!

KATOLIKUS TESTVÉREINK!

Temerin magyar katolikus férfiai tíz év előtt, 1929-ben Hegyi Pál akkor még temerini káplán kezdeményezésére, magyar becsülettel, minden kényszer és rábeszélés nélkül ünnepélyes fogadalmat tettek, hogy a szokásos tekiai zárandoklattól függetlenül, minden évben teljesen önálló s kizárólag csak férfiakból álló zárandoklattal keresik fel a tekiai templomot és a csodatevő Szüz Mária képét, hogy hódolatukat fejezzék ki a csodatevő Szent Szüznél, Krisztus Urunk anyjánál, a magyarok védasszonyánál.

A temerini magyar katolikus férfiak kilenc éven keresztül a magyar becsülettel megfogadott bucusi zárandoklatot meg is tartották s minden év augusztus havában gyalog el is zárandokoltak a tekiai kegyhelyre, hogy lerójják mély tiszteletükből fakadó hálájukat Szüz Máriánál.

Ez évben ünneplik meg Temerin katolikus férfiai a bucujárás tízéves évfordulóját s ezúttal sokkal ünnepélyesebb keretek között kívánják alázatos hódolatukat kifejezésre juttatni a Szent Szüz előtt.

Tekintettel, hogy a temerini Önkéntes Tűzoltó Testület ugyancsak a férfizarándoklat napján tartja házszentelését, – a férfizarándoklat vezetősége nem

kíván ünneprontó lenni az egyetlen temerini kimondottan jóteknő egyesülettel szemben s nem akarja kivonni ezen szép ünnepekből a temerini férfiakat, így elhatározatott, hogy az ez évi férfizarándoklatot Kisasszonykor, Szűz Mária születése napján, szeptember hó 8-án tartják meg.

Indulás Temerinből szeptember hó 7-én reggel 5 órakor a szokásos mise után. Indulás Noviszádról d. e. 11 órakor a más községekből megjelenő zárandokokkal csoportosulva Tekiára. Délután szentgyónás és esetleges szentbeszéd. Kisasszony napján szentmise és közös szent áldozás és szentbeszéd.

KATOLIKUS TESTVÉREINK!

A becsületes igaz magyar katolikus szavát, fogadalmát, ha kell még életének feláldozásával is minden körülmények között megszokta tartani. Mi is magyarok és katolikusok vagyunk s urai szavunknak, fogadalmunknak s azt be is fogjuk tartani.

Ne hallgassatok a sátánok szavára, akik leakarnak beszélni benneteket e szép és magasztos zárandoklatról s mindent elkövetnek, hogy ne Istennek, hanem a sátánnak szolgáljatok. *Vallásunk szabad gyakorlását az alkotmány és az írott törvények biztosítják, így nincs olyan földi hatalmasság, aki bennünket a bucsujárásban és becsületes fogadalmunk megtartásában megakadályozhatna.*

Legkevésbé akadályozhatnak és beszélhetnek le bennünket az Istennek tett fogadalmaink betartásáról azok, akiknek kötelességük volna velünk zárandokolni s nem pedig ünneprontókká lenni.

Ezuton fel is kérjük az illető személyeket, hogy hagyjanak fel ocsmánykodásukkal, izgatásukkal és ijesztgetéseikkel s Isten hírével, ami kíséző jóakarattal, – amíg nem késő – vegyék fel sátorfájukat és boldogítsanak másokat jóakaratu figyelmeztetéseikkel, mert nekünk már untig elégünk van velük s ne kívánják, hogy a község békés élete vallásunkba vetett igaz hitünk csuf munkái folytán megcsorbuljon.

KATOLIKUS TESTVÉREINK!

Vessétek ki a környezeteitekből az alávalókat, akik szépszóval, fenyegetéssel akarnak hitunktól, fogadalmunktól eltántorítani. Közösítsétek ki őket a nagy emberi szeretetből s vessétek meg őket, mint a Ti személyes és vallásotok ellenségét, – s csupán Isten irgalmas bocsánata járuljon hozzá további megtérésükhöz.

Minket megsegít a Boldogságos Szűz Anya pártfogása, mert mi soha elnemlankadó szeretettel tiszteljük és szeretjük s ezért Kisasszony napján, a tízéves zárandoklat fogadalmának évfordulóján ezrekre menő tömeggel fogunk elzarándokolni Krisztus Anyjának kegyhelyére, Tekiára, – ha addig élünk is.

Minden becsületes temerini katolikus férfi Tekián legyen s rőjja le őszinte szívből fakadó háláját Szűz Máriának, ami vigaszunknak, Üdvöztőnk Szűz Anyjának születése napján.

KATOLIKUS TESTVÉREINK!

Közljük egyben azt is, hogy a szentgyónás és áldozás elvégzésére vidéki papokat kértünk fel, kik el is jönnek, hogy a megszentelő malasztokat, a szentségek kiszolgáltatása útján elnyerhessük.

KATOLIKUS TESTVÉREINK!

Nem kellene az álnokok! Maradjanak csak otthon! Sokkal nagyobb a mi hitünk, minthogy rájuk szükségünk volna. Istennél az irgalom, de a büntetés is. Reszkessetek Isten haragjától ti ünneprontók és gáncoskodók. De azok is, akik nem akarnak résztvenni Isten dicsőítésében és annak szolgálatában. Mi pedig, kik elzarándokolunk Isten fölséges Anyjának kegyhelyére, hitünkben megerősödve kiáltjuk:

»Ha Isten velünk, ki ellenünk?!«

A tekiái férfizarándoklat
jubileumi megszervezői

A röpirat létezésének tényét hosszú ideig csupán a helyi hetilap egy kurta információjából ismertük – alább majd idézzük –, s érdekes módon nem őrizte meg a helyi szájhagyomány sem, vagy eddig még nem bukkantunk hiteles elbeszélőre, pedig a terjesztésnek hatósági beavatkozással vetettek véget. A Temerini Újság nem kívánta kommentálni az eseményeket, ezért csak ennyit írt:

„A tekiái férfibucsusok szervező-bizottsága aláírással csütörtökön röpcédulákat osztogattak. Anélkül, hogy a röpirat minősíthetetlen tónusával amely az egyházi előjáróság elleni lázítás kritériumát teljes mértékben kimeríti, foglalkoznánk, megállapítjuk, hogy tartalma szerint a tizedik jubileumi férfibucsu Kisasszony napján, 8-án lesz olykép, hogy a bucsei menet Temerinből 7-én reggel indul és 8-án délután ér vissza.”⁵

A temerini plébánia archívumából nemrégiben előkerült egy, ceruzával írt fogalmazvány, amelynek szerzője talán Kopping Gáspár akkori plébános⁶, esetleg Steffner Márton első- illetve Gere László másodkáplán lehetett. Az irat bizonyára a püspökség részére készült, de hogy elküldték-e a tisztázatot, vagy sem, azt nem tudjuk. A fogalmazvány soraiból több minden kiviláglik, többek között az, hogy a röpirat terjesztői vélhetően Ködmön János volt temerini plébános hívei köréből kerültek ki, másrészt említésre kerül Kovách Ágoston neve is, aki az újvidéki Reggeli Újság című konzervatív, katolikus szellemű napilap temerini munkatársa volt. Kováchnak – a röplap irodalmias stílusa alapján következtetünk erre – minden bizonnyal köze volt a pamflet megírásához, megszerkesztéséhez. De hogyan látja a kérdést a plébánia fogalmazója?

„A temerini férfiak már évek óta aug. végén Tekiára zarándokolnak. Az idén ez a zarándoklat aug. 26. és 27-re volt tervezve. A pléb. hivatal ezt a templomban kihirdette figyelmeztetve a férfiakat hogy jelentkezzenek idejében, hogy számokról és gyontatótyákról gondoskodhassunk. Mivel a jelentkezés határidejéig a jelentkezők száma a kívánt számnak csak egy harmadát tette ki, a pléb. hivatal aug. 20-án kihirdette a templomban, hogy a jelentkezők csekély száma miatt a férfizarándoklatot megtartani nem lehet. Ezt megtudva,

Ködmön tisztelői a mellékelt röpiratot terjesztették ma a piacon. A plébános már szerdán este megtudta a tervet és jelentést tett a községi elnöknek és jegyzőnek kérve őket, hogy a rendőrséggel koboztassák el a röpiratokat és azok terjesztőit jelentsék fel a főbírói hivatalnál. A rendőrség sok röpiratot elkobzott és megtudta azt, hogy kik azok eredeti terjesztői. A községi előljáróság rendőrség a főbírói hivatalnál a jelentést megtette. A plébánia hivatal ügyvéd utján pert indít a röpirat szerzői illetve terjesztői ellen. Tudomásomra jutott az, hogy Kovács Ágoston akinek sok köze van a röpirathoz (Cs. B. megjegyzése: főlé ez van írva: a keze benne van a röpiratügyben), a Tisza menti községekben propagandát szándékozik kifejtetni, hogy a férfiak a papok is onnan csatlakozzanak az actiohoz. Talán jó volna ha a Ft. hatóság bizalmasan felhív(ná) az illetékes pléb. hivatalok figyelmet (sic!) Ködmön tisztelőinek a tervére.”

Egyelőre nem tudjuk megállapítani a férfibúcsú szervezői és a helyi plébánia vezetői közötti konfliktus tényleges okát. A búcsúsok és a plébánosok közötti viták, ha nem is voltak gyakoriak, azért nem számítottak ritka kivételnek másfelé sem. A szervezési konfliktusokba bizonyára belejátszottak olyan helyi vonatkozású események is, mint az egy évvel korábbi plébánosváltás, a még 1939-ben is gyűrűző kántorválasztás körüli vita, amibe még Budánovics püspök is kénytelen volt beavatkozni, de bizonyára a plébániahivatal és Kovács Ágoston perlekedése is az utóbbi anyagi természetű követeléseit tárgyában.

A férfizarándoklat jövőjét mégsem ez a botrány döntötte el, hanem a másfél év múlva kitörő háború, amely egy időre elszakította a zarándokhelyet a bácskaiaktól. Később pedig, a Tito-korszak első éveiben a nyilvánosan demonstrálható búcsújárást és gyalogos zarándokutakat az állam tiltotta meg, lehetetlenítette el hosszú időre.⁷

JEGYZETEK

¹ Tekiai búcsújárók. In: Még azt mondják, Temerinben . . . Csesa, Kanizsa, 1997, 49–60. o.

² O. K. (Ollinger Károly): A tekiai bucsu. Temerini Ujság, 1929. augusztus 18., 2. o.

³ Uo.

⁴ Uracs Mátyás: Felhívás! Temerini Ujság, 1934. augusztus 12., 3. o.

⁵ Temerini Ujság, 1939. augusztus 27., 2. o.

⁶ A temerini plébániatörténet névsorában Kopping Gáspár neve fel van tüntetve ugyan, de abból az derül ki, hogy 1916–1921 között működött Temerinben, holott a harmincas évek végén ő vezette a plébániát.

⁷ Vö.: Szigethy György: Szemtanúja voltam Titó délvidéki vérengzéseinek. Cleveland, Ohio, 1956, 72–78. o.

Nagy Abonyi Ágnes

A FELSŐHEGYI BÚCSÚJÁRÓK EMLÉKEI (SZELLEMI ÉS TÁRGYI EMLÉKEK)

Beszámolómban néhány gondolatot fogok elmondani a felsőhegyi nép búcsújárásáról, illetve a búcsúvezetők nyomán a búcsúkról, a zarándokutakról hallott emlékekről.

A felsőhegyi néphitben a Mária-kultusz igen erős és mély gyökerű. A Mária-tiszteletet igazolják a szép búcsús Mária-énekek, a Mária-lobogók (a Mária-társulati kis lobogókra gyönyörűen festett Mária Szíve, Boldogasszony és a Szűzanya más ikonográfiai ábrázolásai), melyeket a gyalogos zarándokutakra magukkal vittek.

Kutatási területemen, a tárgyi emlékek között kutatva arra a megállapításra jutottam, hogy főleg az 1920-as évektől kezdve tisztelik és őrzik a szakrális néprajzi tárgyakat. Ez az időszak egybeesik azzal a periódussal, amikor a falusi nép vallási élete és kultúrája úgymond reneszánszát élte.

Finta János plébánost, majd az őt követő Csajkás Antalt a legnépszerűbb lelkészeknek tartották a felsőhegyi plébánia fennállása óta. Így főleg e két tevékeny lelkész idejében zajló búcsújárás szokásaira és anyagi kultúrájára irányult gyűjtésem. Módszeres feldolgozáshoz az eddig összegyűjtött anyag nem elegendő.

Kérdéseimre a következő válaszokat kaptam:

1. Hova jártak búcsúra?

A környékben Zentára, Tóthfaluba, Tornyosra, Topolyára, Moravicára, Adorjánra.

A távolabbi kegyhelyekre Doroszlóra (kétnapos zarándoklatra gyalog) és Tekijára.

Több napos zarándoklatra pedig Szegedre, Máriagyűdre és Medugorjéba.

2. Ki szervezte és szervezi a zarándokutakat?

Az 1920-as években Márkus József (Jóska bácsi), az ötvenes években is még valameddig a fiával, Sándorral együtt szervezte, majd a hatvanas években az akkori helyi plébános¹, Bartusz József vette át a szervezést, míg napjainkban szintén a népszerű Józsi atya, Nagy József, a zentai Szent Teréz-plébánia esperesplébánosa és a nővérek szervezik.

3. Mit hoztak haza a szenthelyekről?

Korsóban, napjainkban üvegben, műanyag flakonban szentkút-víz, füvet (melyek szentelményként tovább élnek az otthonaikban), kegytárgyakat: olvasót, gyertyát, szentképet, feszületet. Kérdésemre válaszként a szakrális tárgyakat sorolták fel csak a falubeliek, de profán dolgokat (dísztárgyakat, kis vázát) is őriznek lakásukban. Például *Mucsi István* a vendégfogadó utcára néző szobája falán őrizi a szabadkai szentkútról készült fényképet.

Főként Doroszlóról valók az emléktárgyak, melyeknek népi szentelmény jellegük is van. Doroszlói korszónak szokták hívni nálunk azt a feliratos mázas butykost, amelyben vizet vittek a kegyhelyről.

Ez a korszó sokban hasonlít a siklósi fazekasok által készített szenteltvízes korszóra, amely a máriagyüdi búcsújáró helyre készült.¹ A gölöncsérmesterek barna-sötétbarna alaplapon fehér írókázással díszítették. Sárga és néha zöld színek felhasználásával alakították ki a virág-, illetve a geometrikus mintát. A zentai Városi Múzeum gyűjteményében található korszók közül kettőn a „Maria Doroslov Emlék” felirat alatt évszám olvasható. Az egyik 1928, a másikon 1929-es évszám jelzi a készítés dátumát. Ezzel a felirattal „Maria Dorosloi Emlék” vagy csak „Maria Doroslovo” alakban van a gyűjteményben.² Ezeknek a korszóknak a nyaka karimás, ebből indul csöcsös füle, amely néha kissé felfelé ívelő. A fültől indulva a vállrész két oldalán gyakoriak a geometrikus díszítések: hullámvonalak, koncentrikus körök, csigavonalak. Magasságuk általában 20–30 cm.

Hazaindulás előtt általában mindenki merített a szentkút vizéből korszóba, üvegbe, vagy legalább szedett a doroszlói füvekből, illetve vásárolt valamilyen búcsúemléket. Elsősorban asszonyok kötöttek csokrot a különleges növényekből, mert azt tartják, hogy a szentkút tájékán szedett fű mind használ, ha baj van. Különösen hasznosnak tartanak egy virágot, melyet máriavirágnak neveznek a búcsúsok. A szakirodalom a mitikus növény „Máriaülte gaz”, szegényvirág elnevezéseit ismeri. E növényeket otthon az előre kiválasztott személyeknek ajándékozzák, vagy megszáritják s őrzik a felhasználásig.

Búcsúfiát a kegyhely területén felállított árusoktól vásároltak. Régebben főként vallási jellegű emléktárgyakat vittek haza: kegytárgyakat, rózsafüzért, rózsafüzértartót, érméket, kegyképeket, kegyszobrokat. A búcsújárók az otthon maradt családtagoknak másféle közönséges dolgokat is ajándékoztak. A nőknek ékszert, dísztárgyat, a gyerekeknek mézeskalácsot, cukorkát.

A búcsújáró helyek felkeresésének következő okait sorolják:

Az Istenhez fordulást – elsősorban Márián keresztül, kérést mindenféle emberi bajban, betegségben, szükségben, illetve köszönetmondást az így elnyert segítségért és a vezeklést.

A régi idők búcsújárásáról faggattam a falubelieket.

Újházi Teréz így emlékezett édesanyja elbeszélésére: „Batyuba vittek ételmet a búcsúsok, egy kis levest . . . 2–3 napig tartott az út. A doroszlói búcsúra a Mária-tisztelők mentek, Máriátul kértek valamit, kinek milyen ügye, baja vót, az egészséggel-betegséggel kapcsolatban. Bajkútnak hívták sokáig. Hoztak onnan vizet meg emléktárgyakat. Ilyeneket: körösztöket, gyertyákat, szentótt-víztartót . . . szóval emléktárgyakat. Hasznáták is azokat. Főtették a falra és öntöttek bele szentótt vizet. Minálunk is vót, az én anyámná. Ha vihar vót, szentótt gyertyát gyújtottak, az segített meg a szentótt víz. A vizet üvegben vagy valamilyen edényekben, korszóban hozták haza a szentkútról. Árúták ott azokat

a korszókat Doroszlón, de vittek is. Rá vót írva, hogy doroszlói emlék. Hát vót kék is, meg csak ilyen egyszerű (mázatlan) barna mázas, világos meg rózsaszín.”

A falu közismert búcsúvezetőjének unokája, Márkus József ezt mesélte: „Nagyapám Márkus József (1876–1968) előénekes, búcsúvezető vót. Legjobban a 20-as években jártak búcsúkra szervezeten, gyalogosan – a kocsi csak a poggyászt vitte. Ű csak a Máriát tisztóte, Máriát hívta segítségű. Az is hányzó vót eszembe. És aszongya meg is álmodta egyszé. Nagy vihart jelentettek hogy hó lesz, vihar lesz Galíciába – az Lengyelországban van. Aztán vót Karintiába, az olaszokná van Karintia és a szászokná. És aszongya, no álmodtam éjszaka, lefeküdtem szép kápolna vót, aszongya Jóska, te ne félj semmitű. Két gyerek keletegetett, keletegetett, meg minden. Hát akarok keni, hej lökdös mán, hé mi van. Fölébredek, hát ránk esett két suk hó. Lelepett bennünket. Hányan utána is oda veszték, de engem nem ért semmi baj. Ebbe hiszek . . . Regge főket, nem vót ideje, csak elmondta Jézus segíj! Hál Istennek megsegítette. Mellette ott hullottak el a katonák. Szűz Mária és Istennek Szent Fia, aszongya, megsegít!”

„Édesapám M. Sándor (1907–1990) is vallásos ember vót, vallásos Sándornak hiták a faluban.

(Sokat mesét nagyapám. Az Úr Jézus amikó a földön járt, a Szent Péterrel mentek. Oszt akkó tanát az Úr Jézus egy dénárt, szólt Szent Péternek. Aszongya Szent Péter olyan kis pézé lehajúni, az Úr Jézus fővette.) Amikó ejött a búcsú ideje, így meséte öregapám (nagyapám): A zentai Jóska bácsi agitát köztünk, Domány Jóska bácsi nagyon jó ember vót, amikó ű szót (aszonta) möntünk.

Az imakönyvbe mái napig benne vannak azok a Mária-énekek, amiket búcsúó énekkótek.

Azé imádkoztak azok, akik a búcsúra mentek, hogy a családjukat ne érje semmi, hogy az életben megsegítse őket a Szűzanya. A Felsőhegyről érkező búcsújárókat Doroszlóra érkezésük alkalmáva mán messziről megismerték a jelükűrűl: a fehér színűrűl, s általában fehér színű virágokból kirakott F betű vót, amit elöl vittek. Szépen fogadták őket, a templomig mentek, ott letették a lobogókat.”

A szentkúthoz ima után járultak. Sokan megmosdottak a szentkút mosakodómedencéjénél, de főként a magukkal vitt üvegeket, korszókat töltötték meg, hogy vigyenek az otthonmaradottaknak is, mivel erősen hittek a gyógyító crejében. Többen bizonygatták, hogy az a szentvíz soha nem lesz zavaros, három–négy év múlva sem kövesedik be. Keresztúti ájlatosságot is végeztek a búcsúók.

A zarándokcsoportot harangszó köszöntötte érkezéskor és távozáskor is.

Tóth Júlia (1917) is volt búcsúvezető, de ő már abban az időben, amikor busszal szervezték a zarándokutakat. Doroszlóra ment a helybeliekkal majdnem minden évben. A búcsúók útikönyvéből dr. Hamath Károly által összeállított, a Római Katolikus Plébániahivatal 1974-ben kiadott nyomtatványából énekeltek az énekeket indulás előtt, az út menti kereszteknél és érkezéskor is.

A szokásos egyházi énekek és imák mellett (három miatyánkot és üdvözlégyet szoktak imádkozni) a hívó közösség gyakran fordult imával a jó Isten

áldásáért (az adatközlő szerint mindenütt keresték, de nem találták egy könyvben sem ilyen szöveggel a következő imát):

*Mindenek szemei tebenned bízunk Úristen
Te adsz nekünk eledelt alkalmas időben,
Fölnyitod kezeidet és betöltesz minden élőket áldásoddal
Te táplálsz az ég madarait, Te adsz esőt és napfényt.
Fogadd oltalmadba kegyesen vetéseinket, szántóföldjeinket,
Adj rájuk bölcs áldásod szerint meleget, hideget esőt és harmatot
Jutalmazd meg fáradságos munkánkat bő áldással,
Öntözd meg kegyelmeid harmatával,
Bocsásd a földi javakat a Te magasztalásodra
és szegény lelkünk üdvéért.*

A szenteltvíz használata mellett a beteg gyerek gyógyításakor gyakran imádsággal fordultak a jó Istenhez. Az adatközlők nem tudták ezeket a szövegeket, hiszen csak kivételes személyek végezték a ráolvasást, és sokszor féltve őrizték titkukat. Újházi Teréz így emlékezett vissza:

„Az én nagymamám tudott olyan imádságot is.

Atyaisten meggyógyítsa, fiúisten szétozzalassa . . .

Vót egy gyerek, már nem tudtak vele mit csinálni az orvosok lemondottak róla. Nagymamám meggyógyította. Jelentették ezt a papnak, az magához hívatta. Azt mondta neki: Eta néni, ne csinálja ezt többet.”

A lejegyzett szövegekből az adatközlők szavaiból ezeket a következtetéseket vonhatjuk le: Felsőhegyen fontos tényező az egyén vallásosságában a búcsúkra járás és a Mária-tisztelet. Mondhatjuk úgy is, hogy ez a népi vallásosság fokmérője.

JEGYZETEK

¹ A felsőhegyi plébánosok névsora:

Ciráki Zsigmond 1892 és 1914 közötti végezte papi teendőit Felsőhegyen

Horváth Gyula, 1914–1921

Finta János, 1921–1947

Csajkás Antal (Antonius), 1947–1958

Nacsa Sándor (Alexander), 1958–1959

Bartusz József (Josephus), 1959–1964 (1995-ben halt meg Zentán)

Tari János (Joannes), 1964–1969

Sóti Imre (Emericus), 1969–1971

Nacsa Sándor (Alexander), 1971–1993

Nagy József (Josephus) esperesplébános (1993. július 1-jétől napjainkig végzi Felsőhegyen a plébánosi teendőket)

* Kresz Mária: *Magyar fazekasművészet*, Corvina, Budapest–Forum, Újvidék, 1991, 31. l.

² A zentai Városi Múzeumban és Pece Árpád magángyűjteményében is van ilyen korszó

ADATKÖZLŐK

Márkus József (1934), Felsőhegy
Mucsi István (1911), Felsőhegy
Tóth Júlia (1917), Felsőhegy
Újházi Teréz (1928), Felsőhegy

IRODALOM

BARNA Gábor
1990 *Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon*
KOVÁCS Endre
1982 *Doroszló hiedelemvilága*. Forum, Újvidék
RAJ Rozália, NAGY István
1993 *Bajkúti Szűz Mária, könyörögj érettünk*. Tóthfalu

Balla Ferenc

A BEZDÁNI NÉP BÚCSÚJÁRÓ HAGYOMÁNYAIBÓL

Már az ókeresztények is felkeresték az apostolok és a vértanúk sírhelyét, végeredményben ezt tekinthetjük a keresztény búcsújárás kezdetének. A zárándoklás a világ minden táján ismert, valamennyi történelmi vallás esetében számolni kell vele. A keresztény tanítás szerint a búcsús helyek felkeresése bűnbocsánatot is eredményezett, a tisztító tűz szenvedéseit rövidíthette meg. A Vajdaságban a legismertebb szenthelyek a Mária-kegyhelyek, valamennyi helyen több imameghallgatás történt, erről számoltak be a zárándokok. A bezdáni hívők többnyire Doroszlóra, Máriagyűdre, Töröktopolyára jártak. Voltak azonban Rómában is. Egyesek eljutottak Lourdes-ba, Máriazellbe és Jeruzsálembe is. A délszláv válság kezdete előtt több alkalommal is megfordultak Medugorjében.

ELŐKÉSZÜLET A BÚCSÚRA

A zárándokút előtt egy hónappal kezdtek a bezdániak készülődni a búcsúra. Egyesek böjtöltek, de ezt nem tartották elengedhetetlenül szükségesnek. Az útrakelők indulás előtt meggyóntak, majd a kegyhelyen megáldoztak. Kifizették az útiköltséget, ez volt a legnagyobb kiadásuk. A búcsúvezető indulás előtt adományokat gyűjtött, hogy a kegyhelyen kifizethessék a misét a búcsúsokért és az összes meghalt bezdáni hívőért. Amikor szerencsésen visszaérkeztek, ismét misével mondtak hálát a jó Istennek. 1945-től ezen a misén emlékeztek meg az Isterbácon kivégzett ártatlan áldozatokról.

Új ruhát ugyan nem varrattak, de az ünneplő misejáró ruhájukat magukkal vitték a hosszú útra. Jól becsomagolták, hogy megvédjék az út porától.

Az úton a zárándokok csoportját fogatosok kísérték, ezen vitték az utasok holmiját. A kocsi fenekében fűszéna volt, a leeresztett saroglyában pedig benedvesített lucerna, erre nagyon vigyáztak, mert a napsütés és a rázkódás hatására könnyen porrá zúzódhatott. A kocsideszka alatt volt az abrakostarisznya zabbal megrakva. Ott volt a kocsi oldalán a viharlámpa, az itatóvödör.

1935. augusztus 18-án mind a három szentmisén kihirdette a helyi plébános, hogy Kisasszony napján Doroszlóra mennek. A következő két vasárnapon is kihirdette a hívőknek, részletesebb felvilágosítást szeptember 1-jén mon-

dott: „A doroszlóvi búcsú jövő vasárnap lesz Kisasszony napján. A búcsúsok reggel öt órakor indulnak a templomból. Ha száraz idő lesz, akkor Monostornak, ha sár lesz, akkor Zombor felé megyünk. Én is megyek (Horvát Gyula volt ekkor a plébános), és úgy tudom, a kántor úr is jönni fog. Minél többen jöjjetek, különösen a fiatalok, had lássa a világ, hogy Máriát tiszteljük, szeretjük, s boldogok vagyunk, ha érte valamit áldozhatunk. Igen szép lesz, ha sokan együtt énekeltek Doroszlón a szentmisén. Jövő pénteken délután öt órától kezdve lesz a gyónás, hat órától a litánia. Indulás előtt Kupuszinán a szentmisén lehet áldozni. Kis Szent Teréz lányai jöjjetek el mind Doroszlóra jövő vasárnap, ott végezzétek el az áldozástokat. Akik nem jöhetnek, itthon áldozanak.”

A bezdáni levéltár hirdetőkönyvében pontos beszámolót találunk az 1937-es búcsúról is, ekkor a plébános arra figyelmeztette híveit, hogy azért menjenek sokan Doroszlóra, mert nagy veszedelem fenyegeti a világot, a Szűzanya pártfogására van szükség, hogy az emberiséget megóvja a rémes háborútól. 1939-ben az Új Hírek napilapban olvashatjuk, hogy a visszatérő bezdániak a búcsúsokat processzióval várták. Ugyanez az újság 1940-ben arról számolt be, hogy százan zárandokoltak a vasárnapi doroszlói búcsúra.

A bezdániak szívesen jártak már a XIX. század legelején is a szentkúthoz, mert két csodálatos gyógyulásról olvashatunk a krónikákban, melyet Pinka Mihály bezdáni plébános jegyzett fel, aki 1798–1805 között működött a településen. „Egy hatéves bezdáni leánykát, aki bal kezét két év óta nem volt képes fölemelni, szülei szintén ide hozták. A lányka szülői nagy bizalommal kérték a boldogságos Szűz Máriát, fogadalmat tettek a Szent Szűznek, ha lányuk szerencsésen meggyógyul. A leányka a kegyhelyen kezének használatát visszanyerte, aminek szemtanúi voltak Pinka Mihály plébános és Németh János káplán. Ez időtől fogva a bezdániak minden évben szorgalmas látogatói voltak a Szentkútnak.” A másik feljegyzés szerint: „Vavró András bezdáni gyermeket gyógyíthatatlan sebeiből ide szállították, ahol sebeiből 18. június 2-án a Szentkút vize megtisztította.”

A mai hívők úgy számolnak be ezekről az eseményekről, hogy a csodás gyógyulások alkalmával megjelent a Szűzanya, ennek az emlékére zárandokolnak Kisasszony napján a kegyhelyre.

A Kisasszony-napi és a pünkösdi búcsút XVI. Gergely pápa 1835-ben engedélyezte, a későbbi pápák ezt megerősítették, a bezdániak azonban úgy vélik, hogy a leghatásosabb a Kisasszony-napi zárandoklat. Sokan pünkösdkor is elmennek. 1914-ig Gyűdre jártak ezen az ünnepen. Korábban július 16-án és augusztus 20-án processzióval voltak Zomborban a Skapuláré Társulat és a karmeliták harmadrendi tagjai. A Kármelhegyi Boldogasszonyra, illetve Szent Istvánra emlékeztek. A két világháború közötti időszakban az állam nem engedélyezte ezeket az utakat, ezért idősebb Ruff István kántor batinai szőlőjében emlékeztek meg e jeles napokról.

A búcsújárásra leginkább vallásos meggyőződésük miatt vállalkoznak, de sokan fogadalomból kelnek útra, vagy a gyógyulás reményében. De egyesek így találták meg életük párját, sokan üzletelnek is egy-egy búcsú alkalmával. Elsősorban az idősebb asszonyok mennek. Egy-egy kereszthalj harminc, esetleg száz tagot is számlált. Húszt hívó az utóbbi időben valamennyi zárandokúton részt vett. Varga Katalin ötvennyolc évig volt búcsúvezető, ezt a tiszteletet 1997-

ben, nyolcvanéves korában adta át Sipos Máriának. A búcsúban minden alkalommal ott volt a csaknem százéves Nagy Éva és az Öreg utcában élő Mezők Júlia. Ezek az asszonyok egyik búcsúban kérnek a Szűzanyától, a másikban meghálálják, hogy kérésüket teljesítette.

Mielőtt útra kelnek, szentmisén, illetve litánián vesznek részt. Korábban is így volt ez. Mielőtt elindulnak, a következő imát mondják:

Teremtő és mindenható Atyaisten. Te híveidet ragyogó felhő által vezetted a puszták sivatagán keresztül az ígért földjére! Kérünk téged, vezess irgalmad aranyfelhőjével minket is, akik szent nevedben akarunk hosszú zarándokútra indulni . . .

Majd a *Te vagy földi éltünk* kezdetű egyházi éneket énekelték el. Elmondtak egy miatyánkot, egy üdvözlégyet, továbbá a dicsőséget, valamint a rózsafüzérből egy tizedet. Az ájtatosságot a *Szent olvasót imádkozunk* énekkel fejezték be. Mikor megindultak a búcsúsok, megszólaltak a harangok. A menet élén a lobogókkal két lány ment, utána egy férfi vitte a feszületet. A lobogót minden évben másik pár lány vitte. A háború után már nem szívesen vállalkoztak erre a feladatra. A keresztnek viszont mindig akadt vívője, 1997-ben a kilencvenéves Bosnyák István vitte. A lobogókon virágkoszorú, a feszületen pedig virágsokor volt. Ezekről a búcsúvezető gondoskodott. A búcsúlobogók korábban a templomban, 1960-tól a búcsúvezetőnél állnak.

A búcsúvezető nemcsak a zarándokutakat vezette, hanem ő volt az előénekes és az előimádkozó is. Horváth Gyula plébános együtt gyalogolt a processzióval, utóda Kecskés Ferenc már személygépkocsival követte híveit.

A hívők többnyire szekereken mentek a búcsúba. Az elsőt vitték a lobogókat, a másodikon a feszületet, míg a harmadikon a plébános és a kántor utazott. Induláskor felállt a menetszlop, melyet az út folyamán nem változtattak meg. Sokan azonban fogadalomból gyalog és mezítláb mentek a búcsúba. Az Új utcai Bosnyák Istvánról mesélik, hogy amikor Medugorjében járt, három napig böjtölt, minden emelkedőre felkapaszkodott, annyira kimerült, hogy össze is esett. Mégsem panaszkodott. Betegsége azonban a zarándokút után elmúlt.

ÚT A BÚCSÚBA

A doroszlói zarándoklat két, a máriagyűdi pedig három napig tartott. Enivalót is vittek magukkal: sült húst, kolbászt, szalonnát, zöldpaprikát, paradicsomot, kovászos uborkát, gyümölcsöt, kenyeret, kelt kalácsot. Régebben cekkerben, mostanában műanyag zacskóban.

A kocsisok ingyen, felajánlásból vitték a zarándokokat. Ha Zombor irányából közelítették meg Doroszlót, akkor a karmeliták templomában szentmisére megálltak, ha Kupuszina irányába mentek, akkor az ottani templomban hallgattak misét. Reggel öt órakor indultak, délután négy óra felé érkeztek meg a kegyhelyre.

Máriagyűdre Batina irányában mentek. A Dunán komppal keltek át, Pélmónostor után Lapáncs falucskában az egyik kocsmában éjszakáztak. A keresztet és a lobogókat a szekereken hagyták. Az út menti keresztelnél, temetőknél a bezdániak nem álltak meg. Ha Sztapáron keresztül haladt a menet, még vízért se álltak meg, mert az volt a véleményük, hogy a szerb lakosság

Bezdáni búcsúsok a doroszlói szentkútnál, 1953

Bezdáni búcsúsok Doroszlón a becsomagolt kereszttel, 1965

nem szereti a búcsúsokat. Máriagyűd irányában, ha magyar településen haladt át a menet, akkor processzióval mentek át a falun. Mielőtt megérkeztek volna, valaki előresietett, hogy jelezze jövetelüket, hogy tiszteletükre meghúzzák a harangot. A kupuszinai és a zombori hívők a templomban várták őket. Útközben nem étkeztek, ha valaki megéhezett, menet közben evett.

Fehér csipkelobogó a bezdáni búcsúslobogó, mindkét oldalán egy-egy piros, illetve fehér szalag lógott. Ha útközben más zarándokcsoporttal találkoztak, nem csatlakoztak hozzájuk, hiszen az összeszokott társaság együtt énekelte a búcsúsénekeket, valamint az örvendetes, dicsőséges és fájdalmas olvasót. Néha az előénekes megviccelte a társaságot, nagy ájtatosan kiénekelte: „találtam egy bicsakot”. Azon nyomban rázendítették a többiek is utána: „Találtam egy bicsakot.” Erre jött a kérdés: „Kendtek is találtak egy bicsakot?” Mire a válasz: „Nem, csak kend után énekelünk.”

AZ ÜNNEP VIGÍLIÁJA

Amikor beértek a kegyhelyre, útjukat gyalog folytatták. A következő beköszöntő énekbe kezdett a búcsúvezető:

*Dicsértessék Jézus neve,
Jöttünk e drága szenthelyre.
Köszönteni jöttünk szép Szűz Máriát
Angyaloknak királyné asszonyát.*

A bejárati keresztnél egy újabb énekbe kezdtek:

*A keresztfához megyek,
Mert máshol nem lelhetek,
Nyugodalmat lelkemnek.
S ott talállak, ó, Szűzanya,
Fájdalom közt bágyadozva.
Tör veré át lelkedet.*

Majd néhány könyörgést mondanak, és ismét énekekkel folytatják.

*Magasan áll a Golgota ormán,
Csak egy angyal zokog ott magában,
Elmerülve néma fájdalmában.*

A búcsúsdalok és a könyörgés után köszöntötték a kegyhely keresztfét, majd az útjukat a kápolna irányában folytatták, hogy a szokásos búcsúsimádásokat, könyörgéseket az előimádkozó után közösen elmondják. A kegykép előtt megállt a csoport, hogy ismét imával és Mária-énekekkel köszöntsék a Szűzanyát.

*Dicsértessék Jézus Mária neve,
Szűz Mária jöttünk köszöntésedre,
Nyisd meg szíved ajtaját,
Karjaiddal ölelj át,
Kik tisztelni jöttünk Szűz Máriát.*

Ezután megkerülték a templomot, hogy a szentkúthoz vonuljanak énekelve.

*Angyaloknak királynéja tiszta Szűz
Kérjed a te Szent Fiadat érettünk.
Édes virág száll, hozzád esdeklünk,
Szép Szűz Mária, könyörögj értünk.*

A kegyzobornál ismét könyörgéseket mondtak. Majd a következő búcsú-
énekekkel folytatták:

*Magyaroknak Nagyasszonya édes jó Anyánk.
Mennyből királyi székedből, ó tekints le ránk.
Üdvözlégy Mária, Jézus Szent Anyja,
Légy nekünk édesanyánk, ne hagj el soha.
Ne hagj el soha, kik eljöttünk köszönteni
Hajnalcsillaga!
Ó Nagyasszonyunk nemzetünk reménye,
Rád szegezzük könnytelen szemeink.
Veszni indult István öröksége,
Szép kertedben ős erényeink.
Szállj közénk ó, sírj te is velünk!
Vigasztald és mentsd meg nemzetünk!*

A kegyzobor után a lourdes-i barlanghoz vezetett útjuk, menet közben
egy lourdes-i éneket énekeltek.

*Szent alkony csendjén megkonduult titkon,
Kis templom érc nyelve avét zeng hívón:
Ave, ave, ave Mária.*

Természetesen itt is a megfelelő imádságokat mondták el, majd szétszéledt a csoport. A lobogókat és a keresztet bevitték a templomba, mely ott maradt a gyertyás körmenetig. Ezután szétszéledt a csoport, sokan közülük megmosakodtak a szentkút vizében, mások átöltözködtek. A legtöbbje azonban evett valamit. Este részt vettek a szentmisén, meghallgatták a magyar prédikációt, mert a szentkútnál horvát, illetve német szentbeszédet is tartottak a lelkipásztorok. Majd készülődtek a gyertyás körmenethez. A kápolnában szentségimádás van, sokan vallásos filmek megtekintésével várták az éjféli misét. A búcsú vigíliájában kevesen aludtak, legtöbben a templomban énekeltek, imádkoztak. A napkeltét Doroszlón is sokan megnézték, mert ezen a napon a Szűzanya tiszteletére száz színben játszik, ekkor a legszebb egész esztendőben.

A BÚCSÚ NAPJA, AZ ÜNNEP

Reggel öt órakor kezdődött a kereszti ájtatosság, majd a szentmisék következnek. Tíz órakor van minden esztendőben a zarándokok közös magyar nyelvű miséje. Ezen az egyes csoportok a keresztiük alatt vannak. A mise után vásárolják meg a búcsúfiát, legtöbbször mézeskalácsot vesznek, olvasókat, tükrös és tükrös nélküli szíveket. Ezeket később a gyerekek megették, hogy ne menjenek veszendőbe. A mézeskalács mellett különböző kegytárgyakat is vásároltak. A kegyhely történetéről szóló könyvecskét előbb-utóbb legtöbb zarándok beszerezte. Mielőtt hazaindultak, a kis üvegekbe a szentkút vizéből töltöttek. Varga Katalin búcsúvezető huszonnyolc éven át doroszlói szenteltvizet tartott az Alsótemető kápolnájának szenteltvíz-tartójában, ahol mindenki hozzáférhetett. A bezdániak közül ugyan senki sem gyógyult meg a szentkút vizétől, de az erről szóló történeteket mesélgetik a búcsújárók. Ezért akik tehetősebbek voltak, gyertyát és virágot vittek a kegyhely díszítésére. A lourdes-i szobornál gyertyát gyújtottak, mert az volt a hitük, hogy kérésük meghallgatásra talál.

HAZAINDULÁS

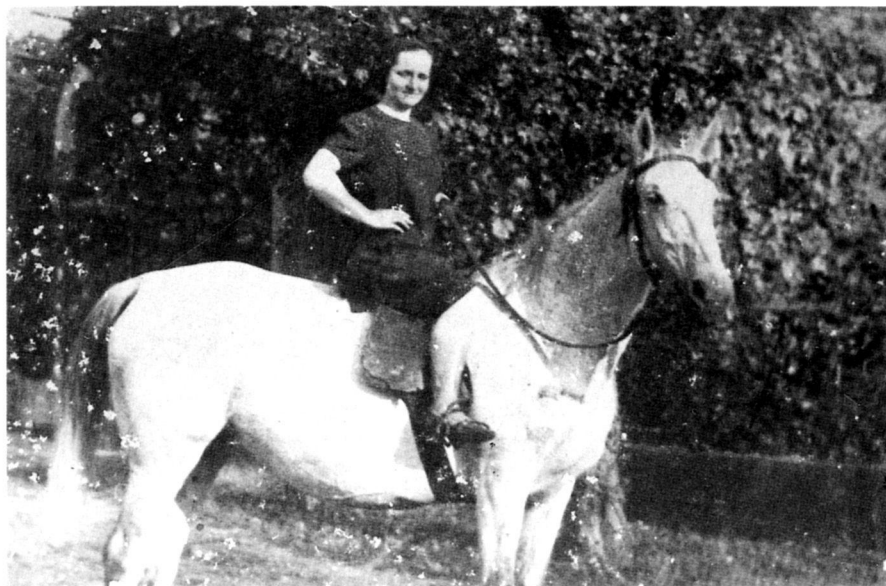
Mielőtt hazaindulnak, a csoportok megpróbálnak bemenni a templomba, ha ez nem sikerül nekik, akkor a templom előtt elmondják a búcsúzó imát. Majd körmenetben a szentkúthoz vonulnak, és a következő éneket mondják:

*Óh áldott Szűzanya, mennyei szép Rózsa,
Boldog mennyországnak drága gyöngyvirága,
Bűnösöknek kegyes szószólója,
Vigyázz reánk Edesanyánk
Angyaloknak királyné Asszonya,
Angyaloknak királyné Asszonya.*

Ismét egy könyörgés következik, majd a kegyhely megfelelő színhelyein az arra illő éneket éneklik. A templomban a következőt:

*Isten hozzád szent Szűz, nekünk el kell menni,
Ütött már az óra, útra kell indulni.
Kesereg a szívünk, mert búcsút kell venni,
Drága szent képedtől, jaj, már meg kell válni.
Ó, anyám hadd még egyszer megtekintni képedet,
Térdre esni lábaidnál, míg elhagylak Tégedet.
Ne hagyj, ne hagyj el, Mária.
Ne hagyj el, mennynek csillaga!
Ne hagyj el, édes Pátrónánk!
Ne hagyj el, égi Szűzanyánk.*

A processzió ezután a lourdes-i barlanghoz vonult, hogy itt is énekszóval és imádsággal búcsúzzon a Szűzanyától. Innen a központi kereszt irányában folytatták útjukat, miközben a következő éneket énekelték:

Varga Katalin hónaposban, 1941

Rózsamisztika, 1990

*Hova menjek, merre menjek,
Bűnnel terhelt ember én,
Ki az Úr az Isten ellen,
Ó, de sokszor vétkezem.*

*Békét, nyugtot hol talállok,
Szóljatok, ki mondja meg?
Rád tekintek édes Jézus,
A keresztfához megyek!*

A kegyhelytől a következő imádsággal búcsúztak: „Örökkévaló halhatatlan Isten, a halottak bús birodalma mellett megállva, imádni akarjuk szent Szívedet. Íme itt megemlékezünk mindenhatóságod erejéről, melynél fogva az emberi élet folyását kormányozod. Szent borzadállyal eltelve emlékezünk itt meg mindazokról, akik csendes sírhantok alatt nyugosznak, s megemlékezünk önmagunkról is, kik szintén a sírban fognak nyugodni.” Majd elmondták a hiszekegyet, a miatyánkot, az üdvözlégyet és a következő éneket:

*Ha bűnnek terhe nyom, ha bánat, kín epezt,
Rajtad ártatlanul, Istenember kimúlt.
Kinek halálakor, nap, hold s föld könnye hullt.*

Ezzel az énekkel ért véget a tartózkodásuk a kegyhelyen. Ha gyalog mentek, akkor útközben továbbra is imádkoztak, ugyanezt tették az autóbuszban is.

A negyvenes évek elején sok bezdáni elment a máriagyúdi búcsúba, hasonlóan, mint a századelőn. A búcsújárás tiszteletére idősebb Ruff István kántor szerkesztésében külön búcsúskönyvet is nyomtattak 1943-ban *A bezdániai máriagyúdi engesztelő zárandoklatának énekesgyűjteménye* címen.

Doroszlóra és Máriagyúdre többnyire százán zárandokoltak. 1941-ben viszont Máriagyúdre hatszáznál is többen mentek. Korábban, amikor gyalogosan voltak Doroszlón, akkor két irányból közelítették meg a települést. A Kupuszina irányából érkezőket a Monostori útnál várták, a Zombor felőlieket pedig a vasúti síneknél. A papok vezették a processziót, és ezek minden alkalommal köszöntötték egymást, mégpedig a menet élén haladó feszülettel és lobogókkal, azokat háromszor meghajtották. Szenteltvizet, zöld ágat hoztak a búcsúból. Az emberek abban reménykedtek, hogy visszanyerik egészségüket a szenteltvíztől. Sokan a házaikat is megszentelték, amikor megérkeztek.

A zárandokok az itthon maradt hozzátartozóikat megcsókolták, hogy azok is átérezzék a szentbúcsú áldását. Majd valamennyien részt vettek a búcsúsokat fogadó litánián. A következő vasárnap szentmiséjét a plébános a búcsújárók tiszteletére mutatta be.

A doroszlói búcsúba, a fentiek alapján leszögezhetjük, évente eljártak, más hazai kegyhelyekre is időnként eljutottak. A két világháború közötti időszakban megfordultak Töröktopolyán is, mert hallottak róla, hogy azon a helyen több csodás gyógyulás történt. A kegyhelyről tudják, hogy ott 1854. december 14-én jelent meg a Szűzanya a kis Jézussal a jobb karján, bal kezében a liliummal. A bezdániai leginkább Nagyboldogasszony napjára mentek Töröktopolyára.

Bezdáni zarándokok Rómában, 1925

Bezdáni és monostorszegi zarándokok Rómában, 1967

A nyolcvanas években a medugorjei jelenések híre Bezdánba is eljutott. Kecskés atya vezetésével többen is megfordultak ezen a szent helyen. Varga Katalin előénekes és Bosnyák István mesélte, milyen mély hatást tett rájuk a hívők hatalmas tömege. Varga Katalin arról is beszámolt, hogy az 1998. évi zarándokútja alkalmával a Mária koronáját jelképező villanyégők égtek, a többiek nem észlelték ezt a jelenséget.

A BÚCSÚJÁRÁS KELLÉKEI

A búcsúsok a keresztet a templomban hagyják, mert azt a többi körmenetben is használták. A lobogókat azonban mostanság kizárólag a búcsújáráskor használják. Búcsú után Varga Katalin gondosan kimossa, hogy a következő alkalommal is használhassák. A templomi lobogók a hetvenes években kikerültek a templomból, ezeket is a búcsúvezető őrzi. A II. világháború utolsó évében a templomot raktárnak használták, ezért ott sok minden megsérült. Többek között a búcsúlobogók is. A kántorné, Ligeti Lászlóné Závor Anna maga horgolta a búcsúlobogókat. Az 1 x 1,5 méteres csipkelobogó. A közepén egy hatalmas kereszt volt. A csipkék azonban tönkrementek, ezért a hívek adományából a búcsúvezető új lobogókat készíttetett. A búcsúlobogókon kívül a templomnak még két csipkelobogója van, az egyikben Szűz Mária szíve a másikon pedig Jézus szíve látható. A lobogó rudjának két oldalán fehér, illetve rózsaszínű szalag lóg. Ezeket a lobogókat a hetvenes években Jeszenszky Rozália horgolta.

BÚCSÚVEZETŐK, ELŐÉNEKESEK

A búcsúvezető ötvennyolc évig Varga (szül. Győri) Katalin volt. 1916-ban Eszéken született, szülei napszámosok voltak, négyen voltak testvérek. Hároméves korában került Bezdánba a rokonokhoz, mert a családjá nagyon szegény volt. Bezdánban végezte az általános iskolát, mivel már kislány korában is szép hangja volt, Ruff István beszélt rá, hogy legyen ő az előénekes. Már kislány korában is avval pótolta jövedelmét, hogy a gazdagabb asszonyoknak vallásos énekeket másolt. 1938-ban lett a búcsúvezető, az is maradt 1997-ig. Az egyházi ájtatoskodás mellett kemény fizikai munkával kereste meg kenyerét. Baranyában Torzsán volt hónapos Machner Pál uradalmában. Csak a pünkösdi ünnepeken kapott szabadságot. A pusztából hetente kétszer még a faluba is belovagolt egy vak lovon, hogy a konyhán segédkezzen.

A háború után 1994-től egy évig ő volt Bezdán kántora. Egy évig a bezdáni kórházban ő volt a szakácsné, majd amikor nyugdíjba vonult, a bezdáni plébánián volt szakácsné.

Ő vezette az összes ájtatosságot, kilencedet a településen. Gyertyaszente-lőkor kezdi a lourdes-i kilencedet. Látomásai vannak. Már évek óta az ájtatosság előtt két héttel megjelenik neki a Szűzanya hálószobája ablakában életnagyságú formában, és csak annyit mond neki: „Kati, kezdeni kell.” Mária fehér ruhában van, kék szalaggal a derekán, mint ahogyan a lourdes-i ábrázolásokon.

1990-ben őt tisztelte meg György János Mária rózsaszobrával, hogy imádkozzanak a békéért. Kati néni húsz családhoz vitte el a szobrot, hogy gyertya-

fény mellett együtt imádkozzanak, elvégezzék a rózsamisztika imádságot. Egy éjszakára még Batinára is átvitték Gyurcsics Ilonkához, hogy őket is őrizze meg a háborús helyzetben.

A bezdániak sok szép búcsúéneket tudtak, ezt bizonyítja az a történet is, hogy még 1945-ben az egyik bácsföldvári búcsúvezető elkérte kéziratos énekeskönyvüket, de máig nem adták vissza. Kati néni máig sajnálja ezt a füzetet, mert abban negyvenkét szebbnél szebb Mária-ének volt.

A búcsúvezetőt a hívők választják ki maguk közül. Köztisztelőnek örvend, élvezi a többiek bizalmát, már megvan a kellő tapasztalata, hogyan kell megszervezni egy-egy zarándokutat. Emellett az is fontos, hogy szép hangja legyen, ismerje a búcsúénekeket, pontosan tudja, mikor mit kell imádkozni. Medugorjában még fordított is. Szorosan együttműködik a kántorral. Kati néni munkálkodása kezdetén még együtt válogatta ki az énekeket.

A múlt században már sok kézzel írott énekesfüzet volt. A századfordulótól azonban inkább a nyomtatott könyveket kedvelték. A bezdániak a következő könyvekből válogatták ki egy-egy zarándokútra a megfelelő énekeket: Szécsi Ignác: Örökké valló lurdés-i aranykincs. Budapest, 1913; Wátz Oszkár: Doroszló hajnalsillag. Stara Kanjiža, 1943; Berecz Sándor: Banatska Topola kegyhelyének története. Stara Kanjiža, 1934; Mária-rendi Ferences Kolostor: A máriagyüdi zarándokok ima- és énekeskönyve. Vác, 1939; A bezdániak máriagyüdi engesztelő zarándoklatának énekgyűjteménye. Bezdán, 1943.

Szalay kántor és Varga Katalin, mivel már mindketten megöregedtek, összeállítottak egy búcsúfüzetet, abban pontosan meghatározták, hogy a zarándoklás idején mikor mit kell imádkozni, énekelni, hogy a következő korosztályok is eszerint végezzék a búcsújárást.

KÜLFÖLDI BÚCSÚJÁRÁSOK

A bezdániak egy huszonöt fős csoportja 1925-ben járt római zarándoklaton. Az utat Horváth Gyula plébános és Ruff István kántor vezette. 1967-ben ismét volt egy csoport, őket már Varga Katalin irányította. Az egyhetes zarándokút alatt több olaszországi szent helyre is eljutottak: Assisibe, Szent Ferenc szülővárosába, Padovába Szent Antal sírjához, Trefontanéba Szent Pál lefejezésének helyére és Lorettóba, Mária házához. A bezdániak korábban öthet évenként megfordultak Rómában. Néhányan azonban már eljutottak Lourdes-ba és Máriacellbe. Horvát József pedig még a Szentföldre is eljutott.

A külföldi zarándokutat elsősorban vallási okból választják, de szerepet játszik az is, hogy milyen a család anyagi helyzete.

A TEMPLOMI BÚCSÚ

A templomot 1846-ban építették, Szent Simon Júdás tiszteletére szentelték fel. A naptár szerinti búcsú október 28-án van, de magát az ünnepséget október utolsó vasárnapján szokták megtartani. Ezen a napon, aki csak tehet, vendégeket fogadott. A vendégeket ünnepi ebéddel várták. Aki főzött, az a nyolcórai misére ment, a többiek pedig a tízórai ünnepi istentiszteletre.

A templombúcsú napján korábban a templom körül, manapság a csatorna partján árulnak a vásárosok: cukorkások, bazárosok, fazekasok, gyertyaöntők.

Öt-hat körhintás is el szokott jönni erre az alkalomra. A sátorokban étel-ital kapható. Néhány zenekar húzta a talpalávalót.

A búcsú vásárába elsősorban a fiatalok és a gyerekek jártak. De megjelennek itt az idősebbek is, hogy gyönyörködjenek a fiatalokban. Az egész téren a sült gesztenye illata árad.

A bezdáni búcsúba minden esztendőben eljöttek a darázsiak Baranyából. Processzióval jönnek színpompás, sok archaikus vonást őrző népviseletben a sokác asszonyok. A bezdániak babonás népnek tartják őket, újhoid péntekje dologtíltó nap számukra. Még mindig él a faluban javasasszony. Csoportosan érkeznek. Megkerülik az oltárt, majd amilyen csendesen jöttek, ugyanolyan halkán távoznak. A darázsi hívők meg vannak győződve arról, hogy a bezdáni templom oltára alatt szentkút van, s ezért járnak ide emberemlékezet óta.

ADATKÖZLŐK

Reéb Éva, 1908

Varga Katalin, 1916

DOROSZLAI SZENTBÚCSÚSOK

Adatok a falu búcsújáró hagyományaihoz

A búcsú, búcsújárás ótörök eredetű szó, melynek többféle jelentése él a magyar nyelvben. Jelent bűnbocsánatot, búcsúvételt (búcsúzkodást), zárándoklatot, átvitt értelemben sokadalmat . . . A magyar néprajzi irodalomban nem következetes a búcsúnak nevezett ünnepek, események, szokások megkülönböztetése. Legtöbbször keverednek a falusi templombúcsúkra és a kegyhelyeken tartott szentbúcsúkra vonatkozó adatok. A nép érezte a különbséget a búcsú szó kétféle jelentése között, illetve a kétféle búcsú között. Ezért ha szükség volt rá, magyarázó jelzővel használta a kifejezést. A dél-alföldi parasztság például a templombúcsút torkosbúcsúnak, a kegyhelyek zárándoklattal felkeresett búcsúit pedig szentbúcsúnak vagy szentesbúcsúnak nevezte.¹ (M. N. VII. 1990:366).

*

A doroszlói szentkút közismert Mária-kegyhely, ahová minden évben ezrével érkeznek zárándokok. Rajta kívül több kegyhely is volt, ahová a hitbuzgó doroszlóiak jártak szentbúcsúra, hogy csak az almásit, a tekijait, a máriagyűdit említsük. Később a medugorjei kegyhelyet látogatták. Volt aki eljutott Loretóba, Lourdes-ba, Máriabisztrícára, Máriacellbe, Padovába meg Rómába, de ezt már vallási turizmusnak kell tekintenünk.

A szentbúcsú említésére búcsújáró helyként kevésbé ismert kegyhelyek neveit is felsorolják. Apatinba meg a szomszédos Szontára például Jézus Szívekor, Bácsba Szent Antalkor, Zomborba Kármelhegyi Boldogasszony meg Havas Boldogasszony ünnepén zárándokoltak² (Kovács, 1994:64, 65).

Újabban valamely szentasszony csodájára Sükösdre járnak a doroszlóiak.

Mint ismeretes, a Trianon után csak az almási³, a tekijai meg a doroszlói kegyhely maradt a Szerb Királyság területén, közülük az utóbbi tölti be a kisebbségi sorban élő katolikus magyarság búcsújáró helyének a szerepét.

Valamikor sokan mentek Gyűdre – mondják az idősebbek. A máriagyűdi búcsújárás a Trianonnal szűnt meg teljesen. Ha figyelembe vesszük, hogy a vele kapcsolatos események nyolc évtizeddel ezelőtt történtek, nem csoda, hogy a búcsús hagyományok e része kihullott az emlékezetből. Róla csak kis-

méretű, üvegre festett, Szűzanyát ábrázoló szentképek, meg a töredékes búcsús paródiák maradtak.

AZ ALMÁSI BÚCSÚ

A néprajzi kutatás során megbizonyosodhattunk afelől, hogy a doroszlói hívók az almási kegyhelyet tekintik első számú zarándokhelyüknek⁴, amelynek látogatását a kegyhely kedvező távolsága (kb. 30 km) és a szlavón hegyháton élő magyarsággal való rokoni kapcsolatok jelentős mértékben könnyítették. A korábbi években például a két kegyhely ünnepe (szeptember 8., Kisasszony napja) sem hatott zavarólag, mert Doroszlón a pünkösdi búcsún volt a hangsúly, és talán éppen a két kegyhely közelsége miatt volt fontos a különválasztásuk.

*

Valódi értelemben vett búcsúvezetőre nem emlékeznek. Az előénekesként számon tartott személyek a halottak virrasztásakor tűntek ki hangjukkal és egyéniségükkel (közöttük két parasztkántor is volt). Ezek név szerint Horváth Hajba Mária, Lovász Juli, Radics Mária, Samu Örzse, Sánta Radics András meg Szűcs Ilona voltak.

Visszaemlékeznek, hogy 1937-ben mintegy ötven búcsús gyalog vágott neki az útnak, népviseletben, többnyire asszonyok. Előénekesek a már említettek közül Samu Örzse meg Radics Mária voltak. A keresztet meg zászlókat nők vitték. Indulás előtt szentmisét hallgattak, a miséző pap Csincsek Antal személyében megáldotta a processziót és a falu szélén, a Kotyogónál álló Nepomuki Szent János-szoborig kísérte, ahol együttes imádkozás után elbúcsúzkodtak. A poros gombosi országúton mezítláb haladtak, kenyéren meg vízen gyalogoltak, parasztkocsi nem ment velük. A Sánta Mester keresztjénél megálltak, a feszületükkel meghajoltak, zászlaikat az ének ritmusára lengették és imádkoztak. A gombosi Révcsárdánál komppal⁴ keltek át a folyón. Útjuk a Szlavón-hegyháton (az erdődi, dályai meg az almási hegyen) át vezetett. Az arrafelé lakók eléjük mentek, megcsókolták a feszületet, és élő virággal ékesítették.

Első pihenőjük a kompnál, a második az erdődi hegyen lakó, Doroszlóról oda nősült Kovács Pál szőlősgazda udvarán volt, aki örömeiben és meghatottságában friss gyümölccsel kínálta a fáradt zarándokokat. Akik először jártak a hegyháton, megcsodálták a gondosan művelt szőlőket meg a huszonöt öl mélységű kutat, amelynek a vize sem látszott.

Énekszóval vonultak tovább, útjukban mindössze egy vagy két feszület állt, amelyeknél megálltak és imádkoztak. A szenthelyre való bevonulásukat harangzúgás köszöntötte. Útjuk a Szent Szület fölköszöntő énekkel ért célba, amelyet imakönyvükből olvastak. Az ének valahogyan így kezdődött:

*Dicsérjük a Máriát
Véle együtt szent fiát . . .*

Közöttük voltak, akik fogadalomból térdelve kerültek meg a kegyhely szent szobrát, majd pedig szálláshelyükre siettek, amely a helyi általános iskolában, meg magánházaknál volt.

Szabad óráikat szemlélődéssel töltötték a búcsúban. Emlékezetesek a gyümölcsárusok, akik barackot, körtét meg szőlőt kínáltak a búcsúsoknak.

A kegytemplomban magyar szentmisét hallgattak. Kihasználva az alkalmat, keresztúti ájtatosságot végeztek. Az idő tájt például szokásban volt a Szűzanya szabadtéri szobrának az öltöztetése. Tudni vélik, hogy fölváltva fehér, meggy-színű meg világoskék palástot adtak a szoborra.

A szentbúcsú napjának reggelén gyóntak, megáldoztak, majd pedig búcsúfiát vásároltak. Mint mondták, üres kézzel mégsem térhettek haza. Feszületet, szentképet, házi áldást, rózsafüzért, gipszszobrocskát, cukorkát, gyertyát, mézeskalácsot meg hasonlót vásároltak.

A kegyhelyen egy éjszakát tartózkodtak, visszafelé a dunai révcsárdához parasztkocsik mentek eléjük, hogy könnyítsék hazatértüket.

Az alábbiakban röviden azt is ismertetjük, hogyan zajlott le egy búcsú az 1950-es évek elején.

Kisasszony ünnepének közeledtével a menni szándékozók egymás közt vagy az előénekestől tájékozódtak, lesz-e menés, mennek-e a búcsúba? Hívtak magukkal társakat, és ha az időjárás is megfelelt, akkor a búcsú előtti nap hajnalán, még ekkor is a szokásos népviseletükben, kisebb csoportokban átgyalogoltak a szontai vasútállomásra, de voltak, akiket kocsival vittek át. Tudnak olyan házat, amelynek lakói három nemzedéket képviseltek a búcsús csoportban. Élelemnek kelt kalácsot, rántott húst meg egy üveg hazai ivóvizet vittek magukkal. Dályáig a Szabadka és Vinkovci között közlekedő vonattal utaztak, és amikor kiszálltak, örömmel tapasztalták, hogy máshonnan való magyarok, sokácok, bunyevácok is voltak közöttük. Processzióba verődtek, és Almásig a hátralevő, mindössze néhány kilométeres utat gyalog tették meg. A doroszlóiak között leginkább nők: férjes asszonyok, unokájukat vezető jószágos nagymamák meg serdülő leánykák voltak. A falubeli legénykék kerékpárral mentek búcsúba a kedvesük után. Búcsúfiával kedveskedtek nekik, és párosan sétáltak a sokszínű néptömegben. Éjszakájukat leginkább a templomban vagy a kegyhely szabad ege alatt közös imával, énekléssel meg ájtatoskodással töltötték.

A tapasztaltabb szentbúcsúsok Almásról zöld falevelekkel, sásszerű vízi növényekkel, Medugorje karsztvidékéről sziklakövecskékkel tértek haza, amelyek szentelménynek számítanak és óvó céllal a szalmazsákjukba, párnájuk alá helyezték.

A zarándoklatra serkentő okok után kutatva az emberi vágyak, kívánságok végtelen sorát fedezhetjük fel, írhatnánk le. A gyerekek, serdülők első alkalommal kíváncsiságból világot látni mennek. A házasulandó lányok jó férjre, a fiatal házások tartós, boldog házasságra áhítoznak. A meddők gyerekáldást, a terhesek szerencsés kimenetelű szülést, szép és egészséges gyermeket kértek a Szűzanyától. Többen voltak, akik egészségi állapotuk javulását remélték a Szűzanyától.

A fogadott búcsú valamely kívánság, vágy elérésének a záloga. A fogadalmtevő céljának a megvalósításáért vagy hálából felajánlás tesz, valamelyik közeli vagy távolabbi kegyhelyre látogat, meggyón, megáldoz, elimádkozza a rózsafüzért, teljes búcsúval igyekszik kiengesztelni a mennybélieket. Hálából néha kegytárgyat, pénzt is ajándékozik a templomnak. A falu utcáin meg a határban álló kőkeresztek is valamely fogadott búcsú tanúságtevői.

Szentbúcsú ürügyén felemlítjük, hogy számtalan esetről tudnak a faluban, amelyek fölsorolásába ezúttal nem bocsátkozhatunk. Példának okáért azonban felemlítünk néhány esetet. Az egyik nagymama Medugorjéba zárandokolt, hogy legyen unokája. A nagybeteg ember arra tett fogadalmat, hogy ha bajából fölépül, akkor Lourdes-ba zárandokol. Aggódó anya a beteg gyermekét ajánlotta föl a Szűzanyának, kinek gyógyulásáért három búcsút fogadott. Hadifogságból megszabadult férfiak életük végéig tartják fogadalmukat csakúgy, mint az a villámsújtotta férfiú, aki Isten különös kegyelmének tartja életben maradását.

Az Isten Anyjától való segélykérés és remélés olykor a népi euthanasia fogalmát is kimeríti, mint az alábbi példánál, amelyet egy kilencvenéves asszony mesélt 1978-ban:

Nekem vót egy testvérem és azt mindég a nyavala bántotta. Ment az utcán és ahun rágyütt, úgy habzott a szája, pedig má a kilencedik évibe vót . . . Osztt akkó az én édesanyám megfogadta, hogy emén Gyűdre, a gyűdi szenthere. Amikó meggyütt, akkó ement a templomba, a Szűz Máriát megkérte, hogy segíjje meg, hogy vagy meggyógyújjon, vagy vegye el a Jóisten, ne nézze, mennyire szenved, meg ű is vele egygyütt és akkó szógátatott misét, vett gyertyát meg szallagot a szűz Mária tiszteletire. Akkó utánna egy hétre, vagy tíz napra, meghat a Pannánk! Ojan szépen. Ojan szép haláláa hat meg: ahogy a frász rágyütt, úgy mingyá meg is hat.⁵ (Kovács, 1994:71).

JEGYZETEK

¹ Annak ellenére, hogy az 1941-től 1944-ig terjedő időszakban a kegyhely a Független Horvát Állam (Nezavisna Država Hrvatska) kötelékébe tartozott, és a Duna képezett országhatárt. Az 1992-ben kirobbant háború következtében több más római katolikus jellegű szakrális emlékművel együtt az almási kegyhelyet is teljesen lerombolták. Ezáltal a doroslói hívők kedvelt zárandokhelyük nélkül maradtak.

² Mindkét paródia a zárandokok ételéről-italáról ad hírt. Az egyik szerint:

*Gyűdre megyünk, sonkát viszünk! – Ó Mária!
Gyűdrű gyűvünk, tojást eszünk! – Ó Mária!*

A másik szerint amikor az előénekes észrevette, hogy felesége kosarából csepeg a pálinka, ekképpen figyelmeztette:

*– Gyugd be Örzse a butellát! – Ó Mária!
– Begyugtam má, nem folik ki! – Ó Mária!*

³ A megkérdezettek között többen csak almási zárandoklatban vettek részt. Aki pedig 8–10 alkalommal zárandokolt valamely kegyhelyre, annak is legalább a fele Almásra vonatkozott. Anyagi okokra hivatkozva mondták, hogy a távolabbi kegyhelyeket leginkább a módos parasztgazdák látogatták.

⁴ Gombosnál a dunai vasúti hidat 1900-ban adták át a forgalomnak. 1941. ápr. 11-én a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság menekülő katonái rombolták le. Helyébe az 1940-es évek végén épült híd a vasúti és közúti forgalom lebonyolítására.

ADATKÖZLŐK

Neve	Kora	A gyűjtés ideje
Bártol Franciska	61	1998
Farkas Márta	64	1998
György János plébános	70	1998
Hózsá Katalin	69	1998
Kovács Erzsébet	58	1998
Orovec István	70	1998
Samu Anna	78	1998
Sugár Erzsébet	72	1998
Szabó Verona	75	1998
Zsíros Matild	83	1998

IRODALOM

KOVÁCS Endre

1994 Boldogasszony anyánk – Adatok egy nyugat-bácskai falu Szűz Mária kultuszához. In.: Folklór és Tradíció VII. MTA Néprajzi Kutatóintézet. Budapest

Magyar Néprajz VII.

1990 Akadémiai Kiadó, Budapest

AZ APATINIAK BÚCSÚJÁRÁSA

Apatin lakossága a XVIII. század közepén a német császárság különböző vidékeiről települt le. Ebből a városból irányították Bácska XVIII. századi új-jánépesítését. A telepesek hajóval, úgynevezett ulmi dobozokkal érkeztek, a helyszínen építőanyagot és szerszámokat kaptak, hogy felépítsék házaikat. A nagy Duna-parti raktárakból látták el azokat a bácskai telepeseket is, akiket Bácska területén kívánt letelepíteni a bécsi udvar.

Már a telepítések szervezésekor pontosan meghatározták az új falvak, városok lakóinak társadalmi összetételét. Apatinba kizárólag katolikus iparosok költözhettek, elsősorban Elzászból, Lotharingiából, Bajorországból és Baden-Württembergből. A telepesek magukkal hozták korábbi szülőföldjük nyelvjárást, szokásaikat és a vallásukat is. A különböző helyszínekről érkező telepesek új otthonukban kialakították sajátos Duna melléki mentalitásukat és nyelvjárásukat. Apatin lakói elsősorban elzásziak és lotharingiaiak voltak, ezért nyelvük és vallásuk is sok franciás vonást megőrzött, az utóbbi a különböző szentek tiszteletében nyilvánult meg. A XVIII. században ebben a Duna-parti városban nagy kultusza volt Szent Vendelnek, Szent Sebestyénnek, Nepomuki Szent Jánosnak, Szent Flóriánnak, Szent Rókusnak, Szent Annának és Joakimnak, Szent Katalinnak, Szent Margitnak és természetesen a Szűzanyának. A környező német településeken Szent Martin, Szent Lőrinc és Szent Donát örvendett nagy megbecsülésnek. Ahogy lazult a szülőföldjükkel a kapcsolatuk, úgy szorult vissza az egyes szentek tisztelete, s új otthonukban másokat kezdtek tisztelni.

A Szűzanyának a németek körében, hasonlóan a többi katolikushoz, nagy kultusza volt. Bácskában már a középkorban nagy súlyt fektettek a Szent Szűz tiszteletére. Apatin közelében 1540-ben a kalocsai érsek nyári rezidenciát építtetett, amely a török hódoltság idején a Benedek-rendiek kolostora volt, a templom dedikációja pedig a Szűzanya volt. Az újranépesített települések új templomainak a kalocsai érsekség korábbi középkori templomok védőszentjét jelöli ki, mintegy jelezve a települések folytonosságát. Ezért lett Prigrevicán Keresztelő Szent János-, Szontán Szent Lőrinc-, Zomborban Szent Mihály-templom. A fentiekből logikusan következik, hogy amikor Apatinban is felépül a templom, akkor annak védőszentjét, a korábbi középkori templom

patrónusát, a Szent Szület választják. Az új templomot 1748-ban a Nagybaldogasszony tiszteletére szentelik fel.

A barokk kori búcsújárás közkedvelt volt a németek körében is. A frissen letelepedett, viszonylag szegény telepesek nem mehettek a távolabbi Mária-kegyhelyekre, s mivel Apatin volt a legnagyobb település, az vált a térség szellemi központjává. Az új templom oltárára a Fekete Madonna került, ami vonzotta a környező települések zarándokait is. A legenda szerint Magdalena Gerber hozta magával korábbi otthonából a svájci einsiedelni kegyszobor másolatát. A németek közkedvelt zarándokhelye a svájci kegyhely már évszázadok óta. A XVIII. században az apatini Fekete Madonnának sok tisztelője volt, több adatot találunk erről a korabeli vizitációkban. Ebben az időben öltöztették a szobrot. A Szűzanyának és a gyermek Jézusnak vörös palástjára arany szállal csillagokat hímeztek. A Madonna jobb kezével a koronás jogart, míg a bal kezében a gyermek Jézust fogta. A kis Jézus kezében ezüstgalambot tartott. Az oltár mellett két piramis alakú tábla is volt, melyre az offereket aggatták. A nagy árvíz után, 1798-ban épült fel a ma is álló templom. Ide is áthelyezik a szobrot. Az oltárkép mögött még ma is látható az a kis fülke, ahol eredetileg állt a Fekete Mária. A XVIII. század végén alábbhagy az apatini Madonna tisztelete, mert a hívők az új doroszlói zarándokhelyekre kezdenek járni. Ugyanis a csodás gyógyulások híre eljutott ebbe a városba is. 1826-ban a főoltárra képet helyeztek, a Fekete Madonnát pedig az oltár bal oldalára tették, majd 1873-ban elkészítették a Szerecsen Mária mellékoltárt.

A szakemberek úgy vélik, hogy a Fekete Madonna tisztelete Spanyolországból ered, s azt az *Énekek énekéből* származtatják, miszerint: „Niger sum sed firmosa” (Fekete vagyok, de szép). Mások viszont úgy vélik, hogy a sok munkától és a nehéz ételtől sötétedett meg a Szent Szűz arca. Az apatini Fekete Madonna az einsiedelni kegyszobor egyetlen vajdasági filiációja, a város történetének értékes tanúja.

Az apatiniak Doroszlóra jártak búcsúba. Évente többször is elzarándokoltak ide, leginkább húsvét és pünkösöd között, valamint a Mária-ünnepeken. Doroszlón van a legrégebbi Mária-kegyhely ezen a tájon, ahol korábban is összejöttek a bácskai zarándokok. Az apatiniak egyénileg vagy szervezeten mentek Doroszlóra, az utóbbit valamelyik egyházi egyesület szervezte. A két világháború között a Marienbund volt a búcsújárás kezdeményezője, melyet a harmincas években alapítanak meg a városban, a fasizmus előretörésekor. Az apatini humanista plébános Adam Berenc, a Donau lap alapító szerkesztője ezzel az egyesülettel próbálta a fiatalokat eltéríteni a nemzetiszocialista eszméktől. Az ifjúságot az egyesületben katolikus szellemben nevelte. A Mária-egyesület minden évben elment a doroszlói búcsúba. 1944-ben a Gestapo le tartóztatta Adam Berencet, és betiltotta a Marienbundot. A németek kitelepítése után az apatiniak már nem mentek processzióval búcsúba.

Egyénileg korábban szekerekkel, később autóbusszal vagy kerékpárral jártak Doroszlóra. Voltak, akik fogadalomból gyalog tették meg az utat. Ha processzióval indultak, akkor azt a búcsúvezető szervezte. A sor elején a feszület mellett egy táblát is vittek, melyen feltüntették a város nevét. Magukkal vitték a búcsús és az egyesület lobogóit. Amikor megérkeztek Doroszlóra, akkor a szentkút melletti litániára siettek, innen pedig a kápolnába a szentmisére. A két világháború között a miséket is már több nyelven tartották a szentkúton. A mise után nem indultak mindjárt haza, hanem a templom körüli sátrak között

sétáltak, hogy búcsúfiát vásároljanak. Többnyire mézeskalácsot meg viaszoffereket vásároltak, melyet a Szűzanyának ajándékoztak. Az utóbbiból nagy volt a választék: szem, kéz, láb, kisbaba, asszony, férfi, ház, ló, tehén, birka formákat kínáltak az árusok. A sátrakban imakönyveket, szentképeket, szentponyvákat is kínáltak. De volt doroszlói söröskorsó, tükör is a búcsús ajándékok között. A gyerekek leginkább mézeskalács-olvasót, -babát, -lovacskát kaptak. Az otthon maradottaknak és a betegeknek is vittek ajándékot. A búcsúban még mezőgazdasági szerszámokat is árultak: kaszakövet, baltát, szalmakalapot stb. A nagy tömegben megjelentek a koldusok, akik pénzt és ételmet kaptak a zarándokoktól.

Az apatiniak szívesen mentek Almásra is. Ide hajóval utaztak. Az út mindössze félórás volt. Az utazás kellemes volt, mert a búcsúsokat elkísérte egy Kápolna nevű fúvószenekar, a tagjai egész úton muzsikáltak. Almásra is magukkal vitték a feszületet, valamint a templomi lobogókat. A Duna partjától a kegyhelyig gyalog mentek. Menet közben imádkoztak, búcsúsénekeket énekeltek, vagy a fúvósok muzsikája mellett egyénileg imádkoztak.

A péterváradai búcsújáró helyet is megjárta az apatiniak. Közismert volt a városban a kegyhely legendája. A templomot Savoyai Jenő emeltette a törökök feletti győzelme emlékére, ugyanis a Szűz Mária meghallgatta könyörgését, és 1716. augusztus 5-én esett a hó, s ettől a törökök megijedtek. Az igazság azonban az, hogy a templomban a római Santa Maria Maggiore oltárképének a másolata található, ezért szentelték azt Havi Boldogasszony tiszteletére.

Az első világháború előtt Gyűdre is zarándokoltak. Úgy tartották, életükben legalább egyszer el kell menniük a gyűdi Máriához. A templomot 1148-ban II. Géza király építtette Mária tiszteletére akkor, amikor Magyarországot és a koronáját István király után ismét Mária oltalmába ajánlotta. A török hódoltság után 1689-ben a kegyhelyet I. Leó császár a ferenceseknek ajándékozta. A romos templomot felújítják, és megszervezik a zarándokok fogadását. A gyűdi kegyhelynek nagy volt a kisugárzási köre, ezért a Mária-ünnepeken a miséket nemcsak a templomban, hanem a szabadban is megtartották. A zarándokok gyalogosan mentek fel a meredek villányi Ördög-hegyre. Az utolsó nagy máriagyűdi zarándoklat 1948-ban, a kegyhely nyolcszáz éves jubileumán volt. Ebben az évben betiltották a processziókat Magyarországon, a ferencesek rendjét feloszlatták, kolostorukat bezáratták. Az apatiniak se mentek többé Gyűdre, egyénileg azonban még napjainkban is sokan elmennek.

A tehetősebbek külföldi zarándokutakon is részt vettek: Máriacellbe, Mariaeinsiedelnbe, Lourdes-ba, Lorettóba, Padovába, Rómába látogattak el. Egyesek még a Szentföldre is eljutottak. A kitelepített svábok Németországban is szívesen járnak zarándokutakra. A Duna melléki svábok Altöttingben, Bajorországban minden évben összejönnek július 8-án és 9-én, hogy együtt imádkozzanak az ottani Fekete Madonnánál. Így folytatják ők is több évszázados hagyományát.

B. V. fordítása

IRODALOM

- SENZ, Josef Volkmar
1966 Apatiner Heimatbuch. Straubing
Apatiner Heimatblatter.
1989 Doppeltheft 107/108. Straubing

A CSONOPLYAI SZENTKÚT

A Telecskai-dombok tövében fekvő Csonoplya lakói 1945-ig kizárólag katolikusok voltak. A három nemzetiségből álló települést hagyománytisztelő és vallásos nép lakta. Rendszeresen jártak búcsúba. A XIX. század közepén az Úr mennybemenetelének napján Máriagyűdre, pünkösdkor Doroszlóra, Szent Antalkor pedig a bajai vodicára jártak. Megfordultak Tekiján is.¹ 1920 után Gyűdre már nem járhattak, ebben az időben minden évben ott voltak a doroszlói búcsún, a harmincas években Máriacellbe is elzarándokoltak, ahonnan búcsúsemlékként egy hordozható segítő Szűzanya szobrot hoztak a templom számára.

Csonoplya és Nemesmilitics határában a Mosztonga patak keleti ágának forrásánál áll egy helyi jellegű szentkút. A falu lakossága Mayer Ferdinánd plébános vezetésével 1893-ban határozta el, hogy kápolnát állíttat. A templomot Brauchler Ádám cservenkai kőműves vállalkozó építtette fel 145 forintért és 25 krajcárért.²

A kis épület 1894-ben készült el. A kéttornyú kis kápolnát Sarlós Boldogasszony tiszteletére szentelték fel. Ez a nap a falu fogadalmi napja, nem dolgoztak a földeken. Aki csak tehetette, kiment a kápolnához, a forráshoz. A forrás vizét később téglafalba vezették, és onnan egy kis vascsőből folydogált. A kápolna bejáratával párhuzamosan egy kis harangláb állt, ezzel a vihar elé is harangoztak. Aсталos Marko és felesége Mironički Marija kőkeresztet állíttatott a kis templom elé. A szentkút környékét kizárólag a helyi hívők gondozták.

A második világháború előtt évente háromszor volt itt szentmise. A nyári boldogasszonyokat ünnepelték meg: a Sarlósat, Nagyboldogasszonyt és Mária neve napját. Kisasszonykor Doroszlóra vagy Nemesmiliticsre mentek búcsúba.

A szentkút mellett egy régi vaskereszt is áll, itt szoktak a hívők egyénileg imádkozni. Leginkább gyermekük gyógyulását kérték a Szűzanyától, mert köz tudott volt, hogy a szentkút vize leginkább a kisgyerekeken segít. Ha meghallgatta kérésüket, akkor a vaskeresztre akasztották fel a kicsik apró ruhácskáit, blúzokat, főkötőket, rékliket. A két világháború előtti időszakban a falu fogadott ünnepén a hívők processzióval vonultak a kápolnához. A kápolna gondnoka a búcsú tiszteletére már előre kikészített egy Mária-szobrot a vaskereszt mellé. A menetoszlopot minden esetben a plébános állította össze. A mise tíz órakor kezdődött, ezért a menet kilenc órakor indult el, harangszóra. Az út-

irány a Telecskai-dombok alatt húzódó szőlők alatt volt. Elöl mindig a feszületet vitték, ezt követték a Mária-zászlók, majd a hívők, nemzetiségek szerint. Útközben mindenki a maga nyelvén mondta a rózsafüzért. Amikor a processzió kiért a szentkúthoz, a kis Máriás-lányok, mert Csonoplyán ilyenek is voltak, vállukra vették az előre kivitt celli öltöztetős Mária-szobrot, és háromszor megkerülték a kegyhelyet. Később mindannyian bementek a kápolnába. A búcsú előtt még otthon meggyóntak és áldoztak a hívők, de arra is volt lehetőség, hogy ezt a szentkútnál tegyék meg. A helyi plébános misézett, de minden alkalommal ott volt a militicsi plébános és két káplán is. A misét három nyelven tartották a már kialakult rend szerint: németül, horvátul és magyarul.

A búcsún elsősorban a csonoplyaiak voltak, de sokan jöttek Militicsről is, valamint a környező tanyákról. Ott voltak a kerényi, az őrszállási és a bajmoki németek is³, még a ludasiak is eljöttek Szabadka környékéről.⁴ A forrás vizének gyógyító hatást tulajdonítottak – mint már korábban megemlítettük –, különösen jó hatással volt a gyermekekre, ezért azokat megmosdatták. Legtöbbször üvegben vitték haza egy keveset a szentkút vizéből. Ha valaki egyénileg kérte a Szűzanya segítségét, akkor térdén állva háromszor megkerülte a kápolnát.

A kegyhely búcsúján sátrat vertek a vendéglősök, az iparosok: itt voltak a mézeskalácsosok, a cukorkaárusok. Búcsúfia nélkül senki sem ment haza. Sokan jöttek a búcsúba, eljöttek a távolabb lakó rokonok, ismerősök. Vendégséget is tartottak a házaknál, este pedig táncmulatságot rendeztek.

A II. világháború után gyökeresen átalakult ez a szokás. A kitelepített németek helyébe likai szerb telepések érkeztek. A vallásgyakorlásnak a külső megnyilvánulását is betiltották. 1947-ben az újdonsült telepések közül néhányan ledöntötték a falu összes keresztjét, megrongálták és kirabolták a kápolnát.

1957-ben Raible Ferenc plébánoskodásakor felújították a kis kápolnát, azóta ismét megtartják benne a korábban említett évi három szentmisét. A kápolna védszentünnepén pedig búcsút tartanak. A búcsú már nem a régi, a hívők nem processzióval mennek a kápolnához. A számuk is megcsappant. Csak a faluból és a szomszédos Militicsről járnak el erre az ünnepre gyalogosan, kerékpárral, esetleg autóval.

Nincsenek már Mária-lányok, de a hordozható szoborral a hittanos névviselésbe öltözött lányok továbbra is háromszor megkerülik a kápolnát. A hatvanas években megszűntették a német miséket, mert nem volt rá igény. Azóta magyarul és horvátul folyik a szertartás. A forrás is kiapadt, de a jó csonoplyaiak a vizet fúrott kútból pótolják. Valaki a haranglábat is eltüntette már.

A szentkút keletkezésével kapcsolatban több eredetmondát ismernek a helybeliek. Másképp mesélik a történetet a bunyevácok, másképp a magyarok. Az alábbiakban az általam ismert memorátok szüzséjét foglalom össze:

A Telecskai-dombok tövében az egyik budárnak megjelent a Szűzanya, s jelezte neki, hogy hamarosan nagy vihar lesz, ha nem változtatnak életmódjukon. A csonoplyaiak kinevették a szőlősgazdát. Néhány nap múlva csakugyan óriási vihar tombolt a településen, ezért, hogy kiengeszteljék a Szűzanyát, fölépítették a kápolnát, és dologtíltó napnak tekintették július 2-át.

Olyan történetet is ismernek, mely arról számol be, hogyan büntette meg a jó Isten azt a gazdát, aki nem tartotta be a közösség fogadalmát. Az egyik híres gazda nem hagyta abba az aratást ezen a napon, és kaszált, azért a Szűzanya ismét jégveréssel sújtotta a települést. Azt is tudni vélik a településen,

hogy az a telepes, aki kirabolta a kápolnát, megcsonkította a szobrokat, néhány évvel a tette után megzavarodott, és öngyilkos lett.⁵

A szentkút keletkezéséről és jótékony hatásáról a továbbiakat is mesélik Csonoplyán. Hajdan a mai szentkút helyén állt egy kút. Egy négyéves csonoplyai kislánynak megjelent a kút vizében a Szűzanya, aki csak annyit mondott, hogy tiszteletére ezen a helyen kápolnát emeltesse. A Szűzanyát azonban csak a kislány látta. A hallottakat a csonoplyai plébános, aki különben nagyon cudar ember hírében állott, nem hitte el, és a kútat ganéval betömte. A falusiak hittek a kislánynak, kipucolták a kútát, s adakoztak, hogy felépüljön a kápolna. A papnak a lovai pedig egyik napról a másikra megdőglöttek, a kislánynak az első látomása után két évvel ismét megjelent a Szűzanya. A kislány nemsokára meghalt.⁶

A másik történet egy csodás gyógyulásról számol be. Számunkra azért is érdekes, mert arról is képet ad, hogyan fohászkodtak a betegek a Szűzanyához, ha betegségükre kerestek irgalmat.

Mesélték, hogy egy embernek fájt az egyik lába, annyira fájt, hogy csak mankóval tudott járni. Fogadalmat tett, hogy minden újhold vasárnapján kijár a szentkúthoz imádkozni, a forrás vizében megmossa a fájós lábát, egészen addig, amíg nem múlnak el a fájdalmái. A Szűzanya meghallgatta kérését, még a mankót is otthagya a vaskeresztnél. Arra is emlékezett, mikor egyszer kint járt a szentkútnál, és megpihent a harangláb tövében, akkor csodaszép angyali énekszót hallott a közeli nádasból.

JEGYZETEK

¹ Rausch, 1989, 53. és 79. l.

² Džinić, 1975, kézirat

³ Beljanski, 1979, 175. l.

⁴ Raffai, 1999, 40. l.

⁵ Beszédes Valéria 1994-es gyűjtése

⁶ Adatközlő Kanyó Niku Anna

IRODALOM

BELJANSKI, Milenko

1979 Treći zapisi o Somborcima i predelima. Sombor

DŽINIĆ, Ilja

1975 Čonoplja (kézirat)

RAFFAI Judit

1999 Búcsújáró ludasiak Doroszlón. Palics és Környéke, 1. szám, 40. l.

RAUSCH, Josef

1989 Gemeinde Tschonople. Nürnberg

A VAJDASÁGI MÉZESKALÁCSOS-MESTERSÉG SZAKRÁLIS VONATKOZÁSAI

A mézeskalácsos-mesterség vajdasági fejlődésében fontos szerepük volt a búcsúknak, elsősorban kereskedelmi kapcsolatuk révén, az eleinte a viasztártyák, a gyertyák és az offerek, valamint a mézeskalácstermékek iránt mutatkozott kereslet miatt. Ezt a tényezőt azonban csak a többi, a mézeskalácsos-mesterség vajdasági megjelenését és fejlődését elősegítő tényezővel együtt vizsgálhatjuk. Az első mesterek a XVIII. század második felében jöttek vidékünkre. A korabeli feljegyzések szerint Rumán az 1760-70-es évek körül, Szabadkán 1769-ben, Zimonyban és Újvidéken 1784 és 1799 között.¹ A négy város közül három, Ruma, Zimony és Újvidék már akkor kiváló méhészetéről volt híres, tehát nyersanyag szempontjából és feldolgozásának tapasztalatát tekintve előnyös helyzetben volt a többi vidék városaihoz képest. A mézeskalácsosok megjelenésük igazi okát azonban nem ez a tény jelentette, hanem a katolikus, főleg a német iparosok tervszerű betelepítése.² E program része a szabadalmazott jogállású települések létrejötte is – Újvidéket 1748-ban, Szabadkát 1779-ben, Zombort 1749-ben nyilvánítják szabad királyi várossá, de a vásártartási jogok adományozása is kereskedelmi központok létesítésének céljából – Pancsova 1740-ben, Nagybecskerek 1769-ben, Nagyikinda 1774-ben, Törökbecse 1788-ban, Versec 1804-ben kapja meg e jogot. Ugyanakkor, 1753-ban felmentik a határőrvidék katonai kötelezettsége alól Karlócat, Bukovacot, Zimonyt és Mitrovicát, ami szintén az iparosodás és a kereskedelem szabadabb áramlását eredményezi.³ A mézeskalácsosok ezeken a településeken foglalkoztak elsősorban a többi német mesterséggel együtt, sorsuk viszont vidékenként másképp alakul további tényezők függvényében. Így például, mivel a viasz értékesítése a kezdeti időszakban sokkal eredményesebbnek bizonyult, a szakmában nagy arányban jelentkeznek a szerb nemzetiségűek, hiszen ők a sonkolyos méz feldolgozásában és a viasz értékesítésében nagy előgyakorlattal rendelkeztek. Ezért a mai Vajdaság déli területén tíz év alatt a mézeskalácsosok száma megháromszorozódott, északon pedig a katolikus és német lakosság túlsúlyának ellenére is közel hatvan évbe tellett, míg számuk elérte a déli területét. Vannak azonban olyan települések is, ahol a német lakosságnak köszönhetően jelent és maradt meg a mesterség, még hozzá hagyományos formájában. Gazdasági szempontból tehát az elárúsító alkalmak

léte és gyakorisága döntő szerepet játszott. A mesterek az adó rendszeres fizetése esetén „minden időben és minden helyen árulhattak”: templomi búcsúkbán és más vallásos ünnepeken, búcsújáró helyeken, piacokon és vásárokon.

A Szent Istvánig visszavezetett Mária-tisztelet jegyében a XVII–XVIII. században újjáéledt a búcsújárás, a régi Mária-kegyhelyek megújultak, és sok új született⁴ vidékünkön is.⁵ Példa erre a Zombor, illetve Doroszló közelében levő szentkút XIX. századi felvirágzása, aminek köszönhetően feltételezhetően nőtt a mézeskalácsosok száma. A mesterség az 1700-as évek második felében vehette zombori kezdetét: egy vádlevélből értesülünk arról, hogy 1800-ban két bábosmester lakik és árúsítja portékáját a városban: Kosztits Tamás – aki a „görög nem egyesült templom előtt ünnepek alkalmával, és az idősebb Halfinger bábmester – aki a Római Katolikus Szent Egyház temploma előtt árulta portékáját”.⁶ Amikor azonban a várostól 20 km-re levő doroszlói szentkutat az 1800-as évek elején zárándokok kezdik látogatni, a mesterek száma feltételezhetően megnövekedett. Ugyanis a vádlevélből az is kiderül, hogy Kosztits Tamás elsőként emeli fel elárúsítását 1805-ben a doroszlói szentkútnál, de már 1840-ben olyan fiatalabb konkurenciája akadt, amely kiszorította az őt megillető jobb sátorhelyezésből, név szerint Lakatos Ferenc és a stájerföldről érkezett Vapplinger József. Kosztits vádlevelében így szól erről: „... én, mint legöregebb Bábmester már 35 évek elfolyta előtt midőn még ezen Báb mester urak – az egyik itt helyben a másik nevezetessen Vapplinger Úr Stajer Országban a Porban fittrengett, a Doroszlói Szt. Kútnál sátort építettem, és későbbben a mint a rend magával hozta, az első helet foglaltam. Tekintetes Városi Tanács bölcs ítéletére hagyom – mily fájdalmasan vettem én szívemre, midőn Vapplinger úr nem tekintvén azt, hogy öreg Ember vagyok és hogy már annyi évek elfoltával mindég, a Doroszlói Szt. kútnál az első helet bírtam, ő azon helet elfoglalta az én sátoromat pedig onnan a leggrútabb módon eltuszkolta – és így kénytelen voltam a sátoromat utánnok, de sokszor mögöttük is építeni.” Egy későbbi okiratból pedig nem tudhatjuk, jól vagy rosszul járt-e Kosztits mester, amikor Újvidéken kapott letelepedési engedélyt. Ugyanis az 1852-ben keletkezett okirat Zomborban 11 mézeskalácsost említ, név szerint is felsorolja őket piaci körzetek szerint: Apatinba járnak Joseph Vaplinger, Petar Maširević, Johann Bickár, Peter Savits, Adam Gesner, Anton Vidákovics, Johann Raab, Újvidékre Paul Milinko, Georg Milinko, Thomas Kosztits és Joseph Bosnyák.⁷ Erre a felosztásra, mint azt az okirat megjegyzi, azért volt szükség, mert nagyobb sátoros ünnep alkalmával több, különböző helyről származó bábosok jelentek meg. Ilyenkor a céh határozta meg a mesterek sátraiinak helyét: előnyben részesültek a helybeliek, közülük is az idősebbek, a máshonnan érkezettek pedig érkezési sorrendben kapták elhelyezésüket. Ha kevesen voltak, közös meg egyezés alapján döntötték el a helyállást.⁸ További kutatásokat igényel a kérdés: miért kellett mégis az egyik legidősebb mézbábosnak a távolabbi Újvidékre költöznie?

A piaci körzetek nagysága a XIX. század derekától csökken, a vásári szabadalmak nagy száma, illetve a gombamódra szaporodó vásárok függvényében. Lokális jellegű áruforgalom jön létre. Így pl. Janovic István (1888–1961) kupuszinai mézeskalácsos⁹ pályájának kezdetén gyalogszerrel, egy hátí trógliban viszi be az áruját a zombori és monostorszegi piacra, a doroszlói és csicsói búcsúra, tehát a piackörök akciórádiума egy napi járó távolság. A mesterség

terjedésére és új mézeskalácsos központok kialakulására nagy hatással volt a császár 1872. június 8-ai nyilatkozata, mellyel polgárosítja a határőrvidéket, ennek hatására alakul ki a titeli és a torontálvásárhelyi körzet. Az 1872. évi 8. törvénycikk, amely megszünteti a céhrendszert, az iparosság nagyobb lehetőségekhez jutott, mert többféle mesterséget is űzhettek előzetes, hosszadalmas tanulás nélkül, csupán a hatóság engedélyére volt szükség a műhely vagy bolt nyitva tartására. A céhrendszer szabályozta a munkaerő áramlását, a termelési tapasztalatok nemzetközi standardizálását a helyi munkaerő-forgalom igénye váltotta fel. Ekkor kezd el a mézesbábosság falun is terjedni, így a századfordulóra főleg Bácskában szinte minden falunak volt mézeskalácsosa is.¹⁰ Ám az eddig felsoroltaknál jóval nagyobb hatása volt a növekvő cukortermelésnek és -fogyasztásnak, valamint a második világháború következményeinek. A németeket kitelepítették, a szocialista időszak vallási türelmetlensége visszafejlesztette ezt a mesterséget.

A mézeskalácsosok, külföldi mintát követve, a háború után váltanak át a régi faformákkal készített mézeskalácsról az ejzolt, cukrászati eszközökkel díszített, színes, tükrös és képecskés mézmentes, de cukormasszás mézeskalácsra. A viaszkészítmények kereslete is megcsappant. A vallásos tárgyú termékek kereslete csökken a profán tárgyakhoz képest. A búcsú egyike azoknak a tényezőknél, amelyeknek következtében a mesterség mégis napjainkig fennmaradt a Vajdaságban.

A mézeskalácsosok gyártották a gyertyákat a különböző offerekre, melyek szorosan kapcsolódtak a vallási élethez. A feljegyzések szerint több mester a templomoknak nagy mennyiségben szállított gyertyát¹¹ annak ellenére, hogy a kolostorok is foglalkoztak gyertyaöntéssel¹², de a viaszöntők, a szappanosok is, akik a gyertyát faggyúból készítették.¹³ A XIX. század végéig a gyertyákra a fáklyák és mécsesek mellett nagy kereslet mutatkozott. A mézeskalácsos készítette gyertyafélékre az 1794-ben kiadott Bács megyei árszabásból következtethetünk, amely a bábsütő rovatában más termékeket nem is említ.¹⁴

Egy font viasz Gyertya Asztalkoz való 1 forint 12 kr.

Egy font Templomi fehér viasz Gyertya 1 forint 9 kr.

Egy font sárga viasz Gyertya – 54 kr.

Ha valaki maga viaszbul tsináltat Gyertyát, annak meg Mártásáért bélével együtt fezetni fog fontyául – 18 kr.

Egy tiszta viasz templomi szövétnek egy belű 1 forint 9 kr.

Egy ött láb Nyomnyi hoszsu szurkos szövétnek 1 forint 9 kr.

A gyertyát nemcsak világításra használták, hanem fontos szerepe volt a népszokásokban is. Gyertyaszentelőkor (február 2.) a tehetősebbek legalább három-négy szál gyertyát vásároltak, és megszenteltették a pappal: egyet a vihar ellen, egyet a halál óráján, egyet vész ellen, egyet a nagyobb ünnepekre. Ez utóbbit karácsonykor vagy húsvét estéjén gyújtották meg. A keresztszülők ezen a napon szentelt gyertyával ajándékozták meg a keresztyerekeket.¹⁵

A mézeskalácsos-mesterek bevallása szerint, a gyertyákra mindenszentek és halottak napját megelőzően mutatkozott a legnagyobb kereslet.

A viaszofferek készítése túlnyomórészt a fa ütőfákkal készült mézeskalács idejére tehető, mivel a viaszofferek is faformák használatával keletkeztek: két forma közé öntötték a viaszt. Ezek a formák a múzeumi gyűjteményekben egy csoportba tartoznak a mézeskalácsformákkal. Egy XIX. század végi verseci

mester Sofronije Božićot nevezi meg, mint egyetlen verseci mézeskalácsos-segédet, aki offeröntő formákat faragott.¹⁶ A mézeskalácsformák készítésére nincs ilyen példa: azokat inkább más területekről hozatták.

Az offereket¹⁷ a színhelyen használták, a templomban és a kegyhelyen. Az offereket, melyek között viaszból már egy sem készül vidékünkön, templomokban, búcsújáró helyeken szentek szobraihoz, vagy kegyképek mellé helyezik el segítségnyerés céljából. A betegségben szenvedő testrészt, belső szervet, néha háziállatot vagy tulajdonukat képező tárgyat (pl. házat, méhkast) ábrázolhattak ezek a figurák. Bellosics Bálint századunk elején a következő fogadalmi szobrocskákat jegyezte fel Bácskában: kutya, juh, tehén, lúd, tyúk, ház, kéz, szív, fogsor, szempár, pólyás baba, méhanya, férfialak, női felsőtest.¹⁸ Egy debreceni kereskedőasszony a máriapócsi offervásárlást a következő szavakkal mondta el: „Jaj, van nagysága egy kis kéz, vagy láb, úgy fáj a kezem, a lábam, hadd áldozzam fel a Szűz Máriának.” Az oltáron amikor már sok összegyűlt, a sekrestyés összeszedte, s vagy gyertyát öntöttek belőle a templom részére, vagy visszavitték a mézeskalácsosnak.¹⁹

A mézeskalácsos-mesterség másik alapvető tevékenysége a mézes termékek, illetve mézeskalácsok előállítás, amiről pedig ezúttal valamivel többet tudunk mondani, nemcsak a tárgyforrás gazdagsága miatt, hanem mert eddigi kutatásaim is a mesterség vajdasági genezisének kívül erre a témára koncentráltak. A téma tekintetében két alapvető korszakot kell megkülönböztetnünk: a kezdeti és nagyjából ezen a vidéken a második világháborúval lezáruló faformával készített sárga, mézes, színezetlen, de domború díszítésű mézeskalács idejét, valamint az ezt felváltó, a mézeskalács mai fogalmának megfelelő ejzolt, cifra cukormasszás mézeskalács idejét (ebben az időben jelentkezik a cukorka készítése és árusítása a mézeskalácsos-mester által). A technológiai váltás a fentiekben már felvázolt változásokkal együtt ment végbe, ami nemcsak formai, hanem tartalmi változásokat is eredményezett. Ha pedig a tartalmi jegyeket állítjuk a vizsgálódás középpontjába, két nagy témakört különböztethetünk meg: a vallásos (szentek, vallásos jelképek, vallásos jelenetek) és profán témakört (emberi figurák, állatok, tárgyak, jelenetek, jelképek). Egy 1963-ban megjelent könyvben²⁰ témák szerint osztályozva a német, osztrák és svájci faragástípus darabjait, a következő témákat állapítják meg: ó- és újtestamentumi jelenetek, szentek, mitológiai jelenetek, profán jelenetek, népi motívumok. Ezt az osztályozást követi a budapesti Iparművészeti Múzeum ilyen jellegű gyűjteményét feldolgozó munka is²¹, ám mi ezt csak részben tehetjük anyagunk szűkössége miatt. Vizsgálódási tárgyunkat illetően a vajdasági múzeumok által őrzött faformákat vettük szemügyre. Egy ismertető jellegű tanulmány 1952-ben készült róluk, amely az akkori állapotot rögzítette.²² Nekem 1989-ben állt módomban átnézni a zombori, az újvidéki, a verseci és a kikindai múzeumok gyűjteményét. Mint kiderült, a gyűjtemények idővel gyarapodtak, így Zomborban 85, Újvidéken 73, Versecen 43, Kikindán 25 ütőfát láttam.²³ Közöttük a zombori és az újvidéki gyűjtemény darabjainak keletkezése, illetve használata többnyire a XIX. század első felétől, vagy még korábbiól származó: Zomborból, Apatinból, Bezdánból, Zsablyáról és Titelről, Újvidékre pedig Fehértemplomból (Bela Crkva), Palánkáról (Bačka Palanka), Indijáról kerültek az ütőfák a múzeumba.²⁴ A kikindai és a verseci gyűjtemény a XIX. század

második felétől datálható, és csupán egy-egy műhely szerszámai: Kikindán a XIX. század második felében működő Joca Lozančić műhelyéből²⁵, Versecen pedig a helybéli Jorgović család három generáción át működő műhelyéből származnak, azzal, hogy a viaszfeldolgozás mellett csak 1896-ban térnek át a mézeskalács-készítésre is. Alapvetően tehát az első nagy korszakon belül két különvált kisebb korszak származékai, amelynek határmezsgyéjét a céhes rendszer megszűnte, illetve az új területek polgárosodása jelenti, valamint az is elmondható, hogy témák tekintetében csak az 1. táblázatban látható gyűjteményekben – tehát a szám szerint is leggazdagabbakban található meg a vallásos téma. A mézeskalács-készítést szolgáló ütfák ikonográfiai vizsgálatát témákra bontva, gyűjtemények szerint végezzük:

	Zombor	Újvidék	Versec	Összesen
Agnus dei	2			2
Angyal	1			1
Szent György		1		1
Hal	2	1		3
Jézus születése – Királyok imádása	1			1
Kálvária	3			3
Kereszt	2	2		4
Keresztre feszített Krisztus	2			2
Szűz Mária	1			1
Szent Miklós		1	3	4
Szőlő	3			3
Templom	1			1
Összesen:	18	5	3	

Elmondhatjuk tehát, hogy a profán témákhoz viszonyítva a vallásos téma igen csekély számmal van képviselve. Azon belül is a zombori múzeum vezet 15 darabbal. Ez annyit jelent, hogy a régebbi ütfáegyüttesekben jobban megtalálható a vallásos téma, illetve olyan, az ütfák által megjelölt helyeken, ahol a németiség a mesterek és a vásárlók között is számosabb lehetett, illetve ahová a mesterség még hagyományosabb, a forrásvidékről közvetlenül ide kerülő formájában létezett.

Ezenkívül megfigyelhető, hogy a vallásos témakörbe tartozó formák kevésbé tartalmaznak díszítőelemeket, míg a profán tartalmúak annál inkább.

Méretük tekintetében a vallásos motívumokat ábrázoló ütfák a középméretűek kategóriájába tartoznak, 20 x 30 cm nagyságúak. A profán témájú ütfák zöme is ide tartozik, habár ezek ettől nagyobb és kisebb méretekben is előfordulnak, míg a vallásosak nem.

A táblázatot követve elmondhatjuk, hogy a témák előfordulásának gyakorisága a következő: kereszt és Szent Miklós (4), hal, kálvária, szőlő (3), Agnus dei, keresztre feszített Krisztus (2), angyal, Szent György, Jézus születése, Szűz Mária, templom (1).

Feltűnő, hogy a szentek közül Zomborban csak Szűz Mária fordul elő, Újvidéken Szent György, Szent Miklós pedig az újvidéki és verseci gyűjteményben. Az utóbbiban meglepő mennyiségben, míg az előző példák csak egy-egy formával vannak képviselve. Ebben az esetben nem feltétlenül a germán ere-

*Agnus dei szív alakú keretben.
32x25,5 cm, Tütel. A dúc túloldalán
a Jézus születése jelenet*

*Angyal. 17,5x9 cm, Apatin. Felső
sarokban A. M. jelzés*

*Kálvária. 21x13 cm, Apatin. Felső
sarkaiban M. C. jelzés*

*Keresztre feszített Krisztus. 17x10,5 cm,
Apatin*

detű Mikulás-járással járó szokás gyakorlatára kell gondolnunk, hanem a szlávok körében jellemző nagy népszerűségére, akár házi védőszentként, akár más vonatkozásban.

Habár a kereszt mint motívum megjelenik a kálváriatémánál, és a keresztre feszített Krisztusnál, megjelenik önállóan is görög keresztként, felülről egy akasztószerű résszel. Feltételezhetően ezek a mézeskalácsosok emblémái is lehettek, habár erre írásos feljegyzés nem mutat. Az egyik ilyen újvidéki példánál²⁶ a mesterség jelvényei, a méhkas, a gyertya és a mézeskalács látható, hasonlóan a budapesti Néprajzi Múzeumban található kereszthez²⁷, amelynek közepén méhkas és méhek, valamint egy fa látható, alatta a következő szöveg: „A szorgalomnak édes az ajándéka.” Ez a kereszt alakú ütőfa Szegedről került a gyűjteménybe ajándékként 1905-ben. Ha a magyarországi gyűjteményeket és néhány osztrák és német publikációt is szemügyre veszünk²⁸, feltűnő a forma délvidéki gyakorisága, annál is inkább, mivel hasonló forma monografikus feldolgozásban sem szerepel. Másrészt azt is tudjuk, hogy a mézeskalácsos céh vezetőit vízkereszt napján választották²⁹, Szerémségben pedig szokás volt Krstovdankor (Szent Kereszt napja) mézet venni a kasból.³⁰ A céhjelvények még egy kisméretű kerek formán jelennek meg címerre emlékeztető alakban³¹, míg a többi egyenlő szárú keresztben más a díszítés.

A motívumok részletesebb ikonográfiai elemzését egy másik alkalomra hagyjuk.³²

A második, az ejzolt mézeskalács korszakát tekintve Sremska Mitrovica-i (kb. 1900–1960), titeli (XX. sz. első fele) zentai (1935–1983), leskovaci (1975), zombori (1969–1989) és telecskai (1971) adatokra bukkantam. Elmondható, hogy ebben a korszakban a vallásos témák még jobban visszaszorultak, de a profán témakörben is motívumszegényedés ment végbe: míg a faformáknál 45, addig az ejzoltnál 31 motívumot számolhattunk meg a két témakör egészében. Itt külön kell választani a tészta formáját és a végleges „jelet”, amelyet a képecske határozott meg. Példának okáért, a babaformára kerülhetett baba, serdülő kislány, dáma, vagy valamelyik szent alakja is, de a szívekbe is kerülhetett a tükör helyébe pl. szentkép. Ilyenkor csak az olvasó mondható kimondottan vallásos jellegűnek, a többi kalács a képecskétől függően vált azzá. Néhány motívumot készítették kicsinyített változatban is karácsonyfadísznek. Bizonyos innovációs tendencia is kimutatható tehát azonkívül, hogy a motívumok kezdik követni a népszerű technikai újításokat egészen a második világháborúig. Attól kezdve ugyanis, napjainkig tartó motívumredukció veszi kezdetét, hogy végül a mindig is legnépszerűbb és már-már a mesterség szimbólumává nőtt motívumok maradjanak meg. Ezek a szív, a baba, a ló és a lovas. A még meglevő mézeskalácsosok is csak ezeket készítik egy-egy vásár vagy búcsú alkalmával. A többi árut a gyertya, a kilós áru és a cukorkák képezik.

A mézeskalácsos termékeinek szerepét a néphagyományban kevesen kutatták, a hangsúly a mesterség történetén volt. Helyenként akad olyan feljegyzés, ami a mesterség termékeinek vásárlást követő sorsát érinti, de többnyire nem a mesterséggel foglalkozó írásokban.³³ Kivételt képez egy tanulmány, amely a mézeskalács a somogyi parasztság táplálkozásában betöltött szerepéről ad ismertetőt.³⁴

Esetünkben is kevés adatunk van arra nézve, hogy kezdetben ki, kinek, miért, mikor és milyen mennyiségben vásárolta a mézeskalácsos termékeit –

Templom. Adat nélkül

*Szűz Mária a kiseddel. 17x10,5 cm,
Zsablya (Žabalj). Lent középén N. M.
monogrammal*

*Kereszt. 15x14,5 cm, Bezdán.
A túloldalán ló*

még kevesebb a vallásos utalás. Annyi bizonyos, hogy a nemeseket és polgárokat illette a dolog, mint azt Szabadkával kapcsolatban, az 1770-es éveket taglalva meg is jegyzik.³⁵ A XIX. század közepét közvetlen megelőző időről pedig már tudjuk, hogy a „pórnép is tucat számra veszi”, hiszen terjed a falusi mesterek és a vásárok száma, így a mézeskalácsosok vásárlóközönsége is.³⁶ Vizsgálat tárgya lenne még a vásárlóközönség nemzetiségi és vallási differenciáltsága, a magyar és a szláv etnikum kezdeti befogadóviszonya a németek hozta termékekkel szemben, úgy mint az idetelepített németek viszonya a megváltozott környezet és társadalmi szféra keretében. Az ütőfák azt mutatják, hogy létezett bizonyos táji jellegzetesség.

Ha ebben a témakörben is csak a vallásos szempontokat keressük, akkor is a leghangsúlyosabb a mézeskalács ajándéktárgy funkciója. A megajándékozottak legfiatalabb korcsoportja a gyermekek. Nekik egyben játék és édesség, a megkülönböztetés, a figyelem és szeretet jele az, amit kapnak. Ilyen értelemben a tartalom–forma–anyag szabta szerepköre regionális eltolódásokkal századunk közepére bomlik meg, amikor is a megváltozott édességkultúra következtében édességként kevésbé, vagy egyáltalán nem szerepel. A vallásos momentum itt többnyire az ajándékozási alkalom. A vidékünkön élő német lakosság körében a II. világháború előtt szokás volt minden nyolc–kilenc éven aluli kislánynak húsvétra nyulat és babát, karácsonyra csak babát, minden egyes ilyen korú kisfiúnak pedig húsvétra nyulat és lovat, karácsonyra lovat ajándékozni.³⁷ „A negyvenes évek táján, amikor gyermekeim kicsik vótak még, nem tértünk haza búcsúbú a leánykáknak baba, fiúknak lovas huszárt vettünk. A pólyásnak mézeskalács olvasót akasztottunk a nyakába, azzal jót játszhatott még is ehette, mert nem vót semmi ráragasztva. A kis papucsok vótak a legócsóbbak, ha másra nem is tellett, azt azért mindig vettünk. Amikó a gyerekek hét–nyolc évesek lehettek, külön öröm vót nekik, hogy ezeket maguk vehették meg”³⁸ – mondta egy zentai lakos. Előfordult, hogy a gyerekek vettek ajándékot a búcsúból elmaradt nagymamának. Ilyenkor „szentképes” mézeskalácsot vittek.³⁹

A megajándékozottak másik nagy csoportja a lányok voltak, hiszen a búcsúknak párkapcsolat-teremtés szerepköre is volt. A vallásos szempont ez alkalommal is az alkalomban van, az ajándékozás pedig szerelmi ajándéknak minősül. Igaz, a párok összehozása már gyermekkorban elkezdődött a szülők által, akik ajándékát szintén ajándékkal volt szokás nyomósítani némely vidéken.⁴⁰ Szeremlén például az ajándéksorozat valamelyik búcsú vagy vásár alkalmával indult. A legényke édesanyja mézesbabot, selyemcukrot, csokoládét vett tekintélyes mennyiségben. Ott, a vásárlás színhelyén telerakta a kislány anyjának a kötényét, aki jól széthúzta a kötény csücskét, és így vitte hazáig, hogy a szembejövők mind lássák. Nyolc–tíz éves leánya számára lehetett azután tükrös szívet rendelni. Tizenkét éves korában a leány már eladónak számított, ettől kezdve már a legények vették át a megajándékozó szerepét.⁴¹ Mivel az érzelmek és bizonyos szándékok szóbeli közlését a néphagyomány normái erősen szabályozták, leggyakrabban nem verbális üzeneteknek kellett ezt a funkciót teljesíteni. „Ha olyan bátrabb legén vót, akkó ahogy a lányok sétáltak búcsúko a szentkút udvarában, akkó megdobta a lányt avva a jójová, hogy szeretne vele beszéni. Akkó ha vót is neki udvarlója, egy alkalmas pillanatban megfogta a lány karját, és vett neki szívet.”⁴² A személyes vonzalmakat nem fejezték ki soha nyíltan olyan szavakkal mint a „szeretlek”, de magát a

szerelem szót se nagyon ejtették ki. Ezt gyakoribb szóváltásokkal és ajándékozással fejezték ki. A szerelmi ajándék, mint olyan, a XIX. század folyamán lett népszerű. A század második felében megjelennek egyes mesterembereknél a különleges szerelmi ajándékok, pl. a Kunságban a szűrhimzéses harisnyakötő, fazekasmesternél rendelésre készülő edények, tálak stb. Ezek díszítőelemei között a legjellemzőbbek a tükröcskék és a szív. Az egyik, néhol az egyetlen ajándékozási alkalom éppen a búcsú volt. „Azelőtt bizony nem nagyon vett ajándékot az udvarló a lánynak. De ha a szentkútná vót búcsú, akkó a legények fizettek fagyaltot meg vettek búcsúfiát, avvó kedveskedtek a lányoknak.”⁴³ Az ilyen ajándék néha csak a közeledést segítette elő, és a szimpátiát fejezte ki, máskor komolyabb szándék jele lehetett. „Ha a vásárban, kirbájban a lány a legénytől tükrös szívet kap, az már a szerelem jele. Ha nem fogadja el, akkor a legény tudja, hogy nincs mit keresnie ennél a lánynál.”⁴⁴ Antalfalván (Kovácsa) a szlovákoknál az volt a szokásban, ha a lány szívesen fogadta a szívet, piros kis akasztóval ellátott, mézeskaláccsapucst vett cserébe, ami annyit jelentett, hogy ha a fiú hívni fogja, ha kell papucsban is, de odamegy a lány, még ha az egész falu is fölébred a papucsok kopogására.⁴⁵ A tavankuti bunyevác legények csak akkor vettek mézeskalács szívet, ha a fiatalok már jegyesek, de akkor a legnagyobbat.⁴⁶ A szív mérete ugyanis analóg alapon kifejezhette a vonzalom méretét is. „Amellik legény jobban szerette a lánt, az nagyobb szívet vett neki” – mondták Doroszlón.⁴⁷ Így volt ez Kupuszinán is, ahol még az 50-es években szegyennek számított, ha egy tizenöt–tizenhat éves lány nem kapott mézeskalács szívet a falubeli Anna-napi búcsúban. A szokás a 80-as években már nem volt olyan szigorú, de a zombori Janović mézeskalácsosnak mégis jó sorsa volt itt. A fiúk előre megbeszélik, és megrendelik nála a szíveket és a babákat. „Mindenki kitesz magáért ilyenkor, ezért fél test nagyságú szívek és babák készülnek. A búcsúban délután jönnek a standhoz a párukkal, és kikérik az ajándékot. A lánynak erre puszival kell válaszolnia. Utána együtt sétálnak, a lányok büszkén hordják az ajándékot a karjukban. Hogy mindenki lássa, utána néhány napra kiteszik a szívet az utcai ablakba.”⁴⁸ Miután az ajándékba kapott mézeskalács bekerül a házba, és már az ablakból is kivették, emlékként dísz tárggyá válik. Gunarason és a Szabadka környéki bunyevác tanyákon például a tiszta szobába került, rá a lány stafírungjára, pontosabban a díszesen vetett ágy közepére, díszpárnára támasztva.⁴⁹ Bánáti szerb falvakban a falra akasztották, vagy ha „olyan nagy volt, hogy a cérna nem bírta el”, a komódon levő nagy kancsóra támasztották.⁵⁰ Hetekig vagy évekig őrizgették. „Sokszor emlékeztették a megajándékozottat az ajándékozóra, az ajándékozó a régi búcsúra, ahol vásárolta.”⁵¹ „Mindig szép emlék vót árú a legényrű, akitű kaptuk.”⁵² Előfordult, hogy a lány a férjévé lett udvarlójától kapott mézeskalács szívet bekeregette, „üveg mögé tette”, és úgy akasztotta a hálószoza falára.⁵³ Volt, akit a kálácson levő kép ígezett meg: A szép kép nagy becsben állott, a szoba látható helyére került a vele ellátott mézeskalács.⁵⁴ Míg a gyermekek a kapott mézeskalácsot gyorsan „elpusztították”, a nagyobbak ha őrizgették is, de a végén többnyire a tűzben végezte, mint a többi tésztaféle, amit nem volt szabad eldobni.

Az ejtelt mézeskalácsok kicsinyített formában szolgálhattak karácsonyfadísznek is. Ez a funkciójuk a harmadik legjellemzőbb a vajdasági területet illetően. Többnyire a karácsonyfa-állítás szokásával köthető egybe, habár a doroszlói koronafa példája annak, hogy korábban is létezett.⁵⁵ Mivel a katolikus

parasztszaládokban a karácsonyfa-díszítés többnyire az I. világháború után vette kezdetét, a mézeskalácsos-mesterek is attól kezdve készítették ezeket nagyobb mennyiségben egységes csomagolásban. „Tízeseivel raktuk a nejlonba: kisbabát, nyulat, gitárt, csillagot, holdat, kislovat, bárányt, madarat, szívet meg órát” – mondta Pejaković Vinko temerini mézeskalácsos. Szintén Temerinben „ha több gyerek volt a családban, sűrűbben akasztották rá a babát meg a lovat. Vízkeresztkor meg lehetett »rázni«, a gyerekek mind leették róla”.⁵⁶

IRODALOM

- BÁLINT Sándor
1943 Bácska kegyhelyei. Kalangya, XII. évfolyam, 162–165.
- BARNA Gábor
1990 Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon. Budapest
- BÁRTH János
1980 Az illancsi tanyák népének búcsújárása. Népi Kultúra – Népi Társadalom, 59–119.
- BELLOSITS Bálint
1908 Áldozati szobrocskák. Ethnographia, XIX., 96–99.
- BERECZ Sándor
1985 Kegyhelyeink története. Bački Vinogradi
- BOROVSKY Sámuel
1911 Torontál vármegye monográfiája. II.
- BORÚS Rózsa
1981 Topolya népszokásai. Újvidék
- CSATKAI Endre
1939 A régi soproni bábsütők. Sopron vármegye, V., 21.
- CSILLÉRI Klára
1976 A szerelmi ajándék. Ethnographia, 101–130.
- CSIPKÉS Kálmán
1940 Régi bábsütő emlékeink. Soproni Szemle, 106–113.
- EPERJESSY Géza
1988 A szabad királyi városok kézművesipara a reformkori Magyarországon. Budapest
- GAVRILOVIĆ, Slavko
1969 Ruma – trgovište u Sremu (1918–1948). Izdanje Matice srpske, Novi Sad
- Húsvéti szokások.
1901 Torontál, április 6., 2.
- HÖRANDNER, Edith
1982 Model – Geschitzte Formen für Lebkuchen, Spekulation und Springerle. München
- IVÁNYI István
1886–1892 Szabadka története. I–II., Szabadka
- JEFTIĆ, Miroslava
1955 Akvizicija etnološkog odeljenja Vojvodanskog Muzeja. Rad Vojvodanskog Muzeja, 248.

- JEKELFALUSSY József**
1892 Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím és lakjegyzéke. Budapest
- JORDÁNSZKY Elek**
1936 Magyarországon s az ahhoz tartozó részekben levő Szűz Mária kegyelem képeinek rövid leírása. Pozsony
- KAPITÁNY Orsolya**
1980 Adatok a mézesbáb szerepére a somogyi parasztság táplálkozásában. In: Anyagi kultúra. Tárgyi néprajz (Somogy néprajza 2.) Kaposvár, 1969, 178.
- KEMÉNY György**
1925 Mézeskalácsok. Magyar Népművészet, IV., Budapest
- KOLAROVIĆ, Luka**
1986 Iz istorijata pčelarstva u Vojvodini. PČESA 2. Novi Sad, 51–55.
- KOVAČEV, Olga**
1993 Prilog proučavanju istorijata liciterskog zanata u Vojvodini. Rad Vojvodanskih Muzeja, 35., 219–227.
- KOVÁCS Endre**
1988 Bölcsőtől a koporsóig (Az emberélet fordulónak népszokásai Dorozslón.) Újvidék
- LÉTAY Miklós**
1978 Egy családi üzem mézeskalács és viaszformái. Ethnographia, 266–272.
- LOVAY Zsuzsanna**
1985 Magyar iparművészeti gyermekjátékszerek a századfordulón. Forrás, 10., 49–52.
- MAMUŽIĆ, Ratko**
1957 Zanatlje Srema II. pol. 18. veka. Rad Vojvodanskih Muzeja, 81.
- MILUTINOVIĆ, Vera**
1952 Lecedarski kalupi u muzejima Vojvodine. Rad Vojvodanskih Muzeja, 1., 88–95.
1956 Kult vezan za crkvu na Tekijama. Rad Vojvodanskih Muzeja, 5., 41–45.
- Nemzeti Újság**
1920 december 7. 3. (hírek)
- ORTUTAY Gyula**
1935 A szerelem Ajakon a házasságig. Szeged
- PETROVIĆ, Zoran**
1986 Selo Sakula, a u Banatu, ovi ad. 111–112.
- RUDNAY János–BELICZAY László**
1987 Mézkönyv. Budapest
- Szabadkai őszi vásár**
1896 Bácskai Napló, október 7., 5.
- SZABADFALVI József**
1986 Mézeskalácsosság Debrecenben. A Hajdu-Bihar megyei Múzeumok Közleménye, 46., Debrecen
- SZALAY Imre**
1877 Szalay Ágoston régiség-gyűjteményének ismertetése. Századok, 586–598.

- Vásárnapi Újság
1855 októ. 21., 339. (a Nagy-Becskereki októberi vásárról)
- A vásárról hazatérők
1865 Hazánk s a külföld, július 30., 483.
- WALZER, Albert
1963 Liebeskutsche, Reitesmann, Nikolaus und Kinderbriger, Konstanz – Stuttgart
- WEINER Piroska
1981 Faragott mézeskalácsformák. Budapest

JEGYZETEK

- 1 Kovačev O., 1993
- 2 Pl. 1782-ben Szerémségre vonatkozó rendelettel szabályozták, hogy kizárólag német katolikus betelepülőket fogadhatnak. Mamužić R., 1957, 81.
- 3 Popov, D., 1987, 132–133., Mamužić R., 1957, 81.
- 4 Barna G., 1990, 21.
- 5 Lásd: Berecz S., 1985
- 6 Zombori Történelmi Levéltár (a későbbiekben ZTL), 854/1840.
- 7 ZTL, 335/1852
- 8 ZTL, 335/1852
- 9 A későbbi, máig létező zombori Janović mézeskalácsos-dinasztia első tagja. Adatközlő: Janović János mézeskalácsos-mester
- 10 Jekelfalusy J., 1892, 1241–1246.
- 11 Gavrilović, S., 1969, 87.
- 12 Weiner P., 1981.
- 13 Eperjessy G., 1988, 96.
- 14 Szabadkai Történelmi Levéltár 33/pl. 1796, 51.
- 15 Borús R., 1981, 25.
- 16 Milutinović, V., 1952
- 17 Az offerek szerepéről lásd: Bellosits B., 1908, Jordánszky E., 1936, Bálint S., 1943, 16., Milutinović, V., 1952, 1965, Szabadfalvi J., 1986., 100–102.
- 18 Néprajzi Múzeum (Budapest) adattára, lelt. sz. R. 5.451.
- 19 Szabadfalvi J., 1986, 101–102.
- 20 Hanssen, E.–Hahn, F., 1963, Über Model. Deutsche Lebensmittel – Rundschau. Stuttgart
- 21 Weiner P., 1981
- 22 Milutinović, V., 1952
- 23 A régi leltár szerint Becskereken 10, Pancsován 7, Szabadkán 7 ütfőfa található a helybéli múzeumokban. Azóta kiderült, hogy a zentai múzeumban is van 4 dúc.
- 24 A múzeumi nyilvántartási könyvek alapján Zomborba 1903 és 1909 között történt a bekerülésük. Újvidéken Vera Milutinović publikációja után két évvel jelent meg egy beszámoló a Vajdasági Múzeum új szerzeményeiről, amelyben megemlítik, hogy a mézeskalácsos-formák kollekciója is gyarapodott 37 darabbal. Lásd: Jeftić, M., 1955, 248.
- 25 A formákat a múzeumnak 1961-ben adta át a szakmát is öröklő ükunokája.
- 26 Újvidéki Vajdasági Múzeum, leltári szám 1541. Megjelent: Kovačev, O., 1993, 220.
- 27 Leltári szám 71., 477.

- 28 Egyes magyarországi gyűjtemények néhány formáit lásd: Kemény G., 1925 – az akkori Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának 32 dúcáról (ezek ma a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéhez tartoznak), Léty M., 1978 – a budapesti Történeti Múzeum Beliczay mézeskalácsos család 4 generációjának formakollekciójáról, Weiner P., 1956 és 1981 – az Iparművészeti Múzeum formagyűjteményéből, Szalay I., 1877, Csatkai E., 1939, Csipkés K., 1940. – a Sopronban található mézeskalácsformákról, Szabadfalvi J., 1986, 43–77. – A debreceni Déri Múzeumban találhatóokról, Rudnay I.–Beliczay I., 1987, 108–109. Debreceni és a budapesti Kiscelli Múzeumban levő formákról. Német és osztrák formák áttekintése: Hörandner, E., 1983, Walzer, A., 1963
- 29 Szabadfalvi J., 1986, 12.
- 30 Kolarović, 1986, 54.
- 31 Zombori Városi Múzeum
- 32 Az összes fotót a zombori múzeum fotótárából kaptam 1988-ban. Az itt található gyűjtemény darabjait ábrázolják.
- 33 Csilléri K., 1976, Ortutay Gy., 1935, Petrović Z., 1986
- 34 Kapitány O., 1980
- 35 Iványi I., 1982, II., 223.
- 36 Vasárnapi Újság, 1855, 339., Hazánk s a külföld, 1896, Bácskai Napló, 1896
- 37 Janović J. zombori mézeskalácsos visszaemlékezése, valamint Borovszky S., 1911, 154. és hűsvétiszokás-leírás keretében említik még a Torontál c. lapban 1901-ben, április 6-án, 2. oldal
- 38 Adatközlő: Fehér István (1912–1989), földműves, r. katolikus zentai lakos
- 39 Nemzeti Újság, 1920
- 40 Lovay Zs., 1985, 49.
- 41 Csilléri K., 1976
- 42 Kovács E., 1988, 58.
- 43 Ua.
- 44 Kohanecz György (1910) r. k. temerini lakos közlése
- 45 Petrović, Z.
- 46 Saját gyűjtés 1988-ban
- 47 Kovács E., 1988, 58.
- 48 Gyűjtés 1988-ban
- 49 Busa Terézia (1945), r. k. gunarasi lakos, Pajo Kovačev (1940) r. k. szabadkai lakos
- 50 Petrović
- 51 Bárh J., 1980, 104.
- 52 Kovács E., 1988, 58.
- 53 Busa Terézia, Gunaras
- 54 Holcsik Mária, 62 éves, r. k. Temerin
- 55 A Kis Lajos Vajdasági Magyar Néprajzi Társaság és a zentai KOC Thurzó Lajos által szervezett, a zentai Városi Múzeumban megrendezett kiállításon a doroszlói hagyományos koronafa piros kis mézeskalácsokkal volt díszítve. Ez a zentai múzeum gyűjteményébe került utána.
- 56 Kohanec György közlése

REGIONÁLIS ÉS LOKÁLIS BÚCSÚJÁRÓ HELYEK A VAJDASÁGBAN

Az alábbiakban a vajdasági búcsújáró helyek néhány jellegzetességével fogunk foglalkozni. Párhuzamba állítjuk az ortodox és katolikus kegyhelyeket, szentkutakat, vodicákat. Írásunkban időrendben tárgyaljuk az egyes szenthelyekre történő zarándoklást, azok felvirágzását, illetve visszaszorulását.

Az első világháborúig a napjainkban közkedvelt délvidéki regionális kegyhelyek lokális búcsújáró helyek voltak. Az igazi zarándoklatot a hívők számára az jelentette, ha távolabbi szenthelyeket kerestek fel. A szabadkai bunyevácoknál például az volt a szokás, hogy házasságkötésük előtt legalább egyszer Máriagyűdre is elmentek.¹ Ugyancsak a szabadkaiakkal kapcsolatos az a feljegyzés, miszerint a XVIII. század közepén Nepomuki Szent János hetében Hajósra, pünkösdkor pedig Máriagyűdre zarándokoltak.² A bácskai nép számára az első világháborúig a gyűdi zarándokutak voltak a legjelentősebbek, a szegényebbek, gazdagabbak is részt vettek rajta. Ezeknek a zarándokoknak megsegítésére 1864-ben Jakobcsics József és felesége még alapítványt is létrehozott, hogy tavankuti tanyájukon az arra járó búcsús kereszteknek szállást adjanak, és illően megvendégeljék őket. E célra tíz láncc földet hagytak a szabadkai Szent Teréz-templomra³, az alapítvány tiszteletére egy napjainkban is álló vörös márványkeresztet is emeltettek tavankuti birtokukon, ahol egykor megszálltak a búcsúsok.

A Tisza menti bácskaiak és a bánátiak Máriaradnára mentek, emellett a szegedi kirajzású magyarok évenként elgyalogoltak a szegedi alsóvárosi búcsúba. A tehetősebbek a XIX. század és a XX. század fordulóján Rómában is megfordultak. A búcsújárásokon vásárolt szentképekből pedig arra következtethetünk, hogy többen Máriacellbe is elgyalogoltak. Az írásos forrásokból megállapíthatjuk, hogy a XVII. és a XVIII. században megtelepülő katolikus lakosság, miután konszolidálódik helyzete, szívesen látogatta a barokk korban kialakult búcsújáró helyeket. Ez a szokás megmarad az első világháborúig.

A zarándoklatok úticélja 1920 után gyökeresen megváltozott, mert az emberek, az addig közkedvelt regionális búcsújáró helyekre, a határok megváltozása miatt, már nem mehettek. Az impériumváltás után az addig lokális kegyhelyek egy része regionális búcsújáró helylé alakult át.

AZ APOKRIF KEGYHELYEK

A XIX. századi lourdes-i Mária-jelenés nagy hatással volt a bánsági, illetve a bácskai vallásos népeletre. Több Mária-jelenésről gyűjthetünk még napjainkban is legendát, illetve memorátot. A katolikus papság többnyire ezeknek nem tulajdonított nagyobb jelentőséget. Egy-egy szenthely kultusza rövidebb-hosszabb ideig tartott. A második világháború után többnyire teljesen megszűnt. Az apokrif kegyhelyek érdekessége, hogy egy részüket a katolikus, illetve az ortodox hívők is magukénak tudták. Nem valószínű, hogy a szerb szenthelyek összefüggésbe hozhatók a lourdes-i történetekkel, hiszen az egy-egy szenthelyhez fűződő legendák kizárólag a csodálatos gyógyulásokról szólnak. A pravoszláv hívők ezeket nemcsak a Mária-ünnepeken látogatták, hanem valamelyik nyári jeles napon és újhold szombatján.

Törökkanizsán a Shulpel-kastély parkjában az egyik tölgyfához jártak a környékeliek, mert a csodás gyógyulás esélyében bizakodtak. A legutóbbi néprajzi gyűjtések szerint a népi emlékezet Józseffalván, Obilićevón ugyancsak egy öreg fa gyógyító erejéről szólnak, ahova a jámbor szerb hívek egészségük visszanyerése reményében zarándokoltak. Oroszlámos és Törökkanizsa határán szintén áll egy szentfa és egy -kút, ahová korábban a katolikus, illetve ortodox hívek jártak fohászkodni. Az utóbbiak fakeresztet is állítottak. A helyi pópa időnként kijárt ehhez a szenthelyhez. A kilencvenes évek derekán újra-éled a hely kultusza, közadakozásból a kút mellé 1997-ben egy kisebb kápolnát emeltettek az oroszálamosi ortodox hívők. Mokrin határában valamikor a századelőn a falu vallásos szerb asszonyai szentkutat építettek, melléje pedig feszületet, a kikindai vodicának kicsinyített másolatát. Manapság is ide járnak az idősebbek Nagyboldogasszony vigíliáján, hogy az Isten meghallgassa kérésüket. A kút mellett álló keresztekre pedig áldozati tárgyként kendőket kötnek.

Dél-Bánátban, Pancsova környékén a legtöbb szerb falu határában áll valamilyen szenthely. Nikola Vlajić két nagy csoportba sorolta őket, aszerint, hogy van-e a szentkúton kápolna, vagy csak a kereszt és a kút jelzi a szenthelyet.⁴ Mila Bosić⁵ kutatásaiból tudjuk, hogy a vajdasági szerbek Szent Györgytől Nagyboldogasszony napjáig a fontosabb jeles napokat, fogadott ünnepek előestéjét a vodicánál töltötték. Napjainkban a péterrévei szentkút a pravoszláv egyház által elismert egyetlen Mária-kegyhely. Hasonlóan, mint a szabadkai szentkúthoz, az utóbbihoz mindkét vallási felekezet hívei eljárnak, a századelőn az utóbbi még apokrif szenthely volt.⁶

A régi szabadkai földrajzi nevek között olvashatunk a Szentkút utcáról.⁷ Matijevics Lajos 1971-ben⁸ a Prágai kőhíd utca elején álló kútnak gyógyító erejéről és keletkezéséről még jól formált legendákat gyűjtött. 1996-ban, amikor erről faggattam az arrafelé élő idős embereket, hogy mit tudnak a kútról, már csak a helynevet ismerték. Az én adatközlőim az Oldal utcát nevezték Szentkút utcának, a hivatalos neve ma Požarevac utca, de közelebbit már nem tudtak róla, az egykori utcanévre is csak azok emlékeznek, akik a századelőn születtek. Hogy mennyire feledésbe merült az egykori apokrif kegyhely, az is bizonyítja, hogy az édesapám történetesen a Szentkút utcában született, de ha emlegette a szülői ház helyét, akkor az *Ódal* utcára hivatkozott. Matijevics 1971-es írásában még a Prágai kőhíd utca egy szakaszát nevezi ezzel a helynévvel, 1977-ben már ő is az Oldal utcában jelöli meg az egykori szentkút

helyét. A keveredést a hely meghatározásában minden bizonnyal az okozta, hogy a Görög-malom sarkán a századfordulón fúrtak egy artézi kutat, ide jártak a környékről ivóvízért, amíg – a hatvanas évek közepén – kiépítették a vízvezeték-hálózatot.

A pacséri pravoszláv szentkutat csak az idősebbek emlegették már a kilencvenes években. A falu Babapuszta irányába eső határában állt a kútból és keresztből álló szenthely, pontos helyét 1997-ben már nem sikerült azonosítanunk. Ha Nikola Vlajić felosztását vesszük figyelembe, a Mosztonga menti szerb vodicák a šaponjai, a rančevói, az őrszállási, abba a típusba tartoznak, ahol a pusztában az ásott kút és a kereszt jelzi a szakrális teret. A negyvenes évek végéig a tavaszi és a nyári hónapokban újhold szombatján jöttek össze a vallásos asszonyok, *bogomoljkák* hogy együtt imádkozzanak.⁹

A monostori apokrif katolikus vodicához Nagyboldogasszony napján nemcsak a helybéliek mentek ki, hanem a bezdániak is, akik hittek a monostori Szűzanya segítő szándékában. Az apokrif szentkutat közül ez az egyetlen kultikus hely, ahova napjainkban is közösen és egyénileg is kimennek a jámbor hívek. Processzióval Nagyboldogasszony napján, egyénileg pedig Szent Györgytől Szent Mihályig hajnalban, mert akkor jobban meghallgatja a Szűzanya kérésüket. A Mária-képes fülkéket, valamint a szakrális tér keresztjeit fogadalomból tartják rendben.¹⁰

FOGADALMI KEGYKÁPOLNÁK

A lokális kegyhely egy része eredetileg fogadalmi kápolna volt, ahova később a környező települések hívei templomi lobogókkal és kereszttel zárandokoltak egy-egy jeles ünnepen. A csicsovi szerbek lakta pusztában a XVIII. század végén, 1780-ban Josip Mačković zombori tanácsnok építtette azt a kápolnát, melyet Havi Boldogasszony tiszteletére szenteltek fel. Föltételezzük, hogy a kápolna dedikációja alakította ki azt a legendát, miszerint az alapító nyáron hóviharba keveredve eltévedt, s akkor fogadta meg, hogyha hazasegíti a Szűzanya, kápolnát építtet tiszteletére.

A csonoplyai Sarlós Boldogasszony-kápolnát 1894-ben egy nagy ítéletidő után építették a helyi gazdák. Az épület a Telecskai-dombok tövében a Mosztonga patak egyik elágazásában áll. A legenda szerint az egyik budárnak megjelent Mária, és előre figyelmeztette a rossz időre. A kápolna melletti haranggal jég ellen is harangoztak. 1994-ben még arról is tudtak, hogy a kiskutyával, a kisharanggal elkergették a garabonciás diákokat. Csonoplyán korábban még a ludasi búcsúsok is megfordultak.

Fogadalmi kápolnák voltak eredetileg a szerb vodicák is, a nép velük kapcsolatosan is tud a csodás gyógyulásokról¹¹, ezért alakult ki a velük kapcsolatos kultusz.

KEGYKÉPEK, KEGYSZOBROK

Bácskában és Szerémségben a katolikus és pravoszláv templomokban több olyan kegyképet, ikont őriznek, melynek keletkezéséhez különböző legendák fűződnek. A képek mellé kifüggesztett fogadalmi ajándékok, új keletű hála-táblák arról tanúskodnak, hogy a képek tisztelői felépültek testi, lelki bajaik-

ból. Az egyes kegytárgyakról azt a legendát mesélik, hogy a település alapítói korábbi otthonukból hozták magukkal. Hosszú vándorlásuk során e képek által voltak a Szűzanya oltalmában. Az apatini Fekete Mária-szobor, a svájci Einsiedeln másolata, a tradíció szerint bizonyos Magdalena Gerber a várostelepítéskor adta a templomnak. A hagyomány szerint, ha az utolsó német is elhagyja a várost, akkor azt vissza kell vinnie eredeti helyére. A XVIII. században a szobornak nagy kultusza volt. Az új templom felépítéskor 1798-ban az apatini búcsújárás megszűnik¹². Ebben minden bizonnyal II. József korlátozó rendeleteinek is meghatározó szerepe lehetett, amelyek a vallási élet külső megnyilvánulási formáit is szabályozták.¹³ A központosított egyházpolitika hatására eshettek vissza a bácsi zárandoklatok, melyek a Remete Szent Antal-kápolnához és a csodatevő Szűzanyához¹⁴ fűződtek.

A szabadkai ferencesek templomában őriznek egy Fekete Madonnát, vagy ahogy az itteniek nevezik, Szerecsen Máriát. A czestochowai kegykép másolata a XVIII. század elején kerülhetett Szabadkára.¹⁵ A kegyképnek még napjainkban is nagy jelentősége van a magánáhitatban. A vitrinben, ami körülveszi a Mária-oltárt, újabb keletű kedves tárgyakat, cisősorban női ékszereket őriznek. A régebbi ajándékok elvesztek, mert már több alkalommal kirabolták az oltárt. Az egykori német településen, a kerényi templomban is áll egy hasonló Fekete Madonna-kópia, kultuszáról sajnos nincsenek adataink.

A katolikus kegyképek közül kétségkívül a tekijai, a római Santa Maria Maggiore Fekete Madonnája másolatának legrégebb a kultusza, az eredetileg pestistől óvó kép a XVII. századi Magyarországon törökellenes tartalmat is kapott. A legenda szerint Savoyai Jenő 1716-ban Havi Boldogasszony napján aratta döntő győzelmét Péterváradon.¹⁶ A XVIII. században festett csodatevő Mária-képet őriztek még a zimonyi, az újlaki és a sotini katolikus templomban, ezek legendája is kapcsolatba hozhatók a törökellenes győztes hadjáratokkal.

Versecen a Szent Kereszt-kápolnában a Passauai Madonna filiációját őrzik. Ehhez a képhez zárandokolt a dél-bánáti katolikusság korábban tömegesen. Doroszlóra a búcsújárók ezreit a középkori szentkút mellett a Passauai Madonna is vonzza.

A XVIII. századtól a vajdasági szerbek is több csodatevő ikont tiszteltek, a hilandari Háromkezdű Madonna kegyképmásolatából a karlócai görögkeleti érsekség területén több is található. A segítő Szűzanyák közül a legjelentősebb a bezdini, a kovilji, a bogyáni, a remetei, a feneki, a hertelendyfalvi és a siklósi. A kegyképeknek külön csoportját alkotják a sötét tónusú Madonnák, melyeket a kolostorok, illetve parókiák leltárkönyvei Arab Szűzanyaként tartanak számon, melyet a pravoszláv néphagyomány szerint Szent Lukács evangélista festette sötét tónusra. A karlócai érsekségben a XVIII. és a XIX. században a hilandari csodatevő ikonok mellett a Brünni Madonna másolatait is tisztelték, melyeket meg is koronáztak.¹⁷ A szabadkai szerb templomban található Fekete Mária a Brünni Madonna helyi változata. A századfordulón, amikor új-jáépítették a templomot, az összes berendezését, az ikonosztázzal együtt kicserélték, csak a Szűzanya trónja az ikonnal maradt közkívánatra az eredeti helyén, mert közismertek voltak a csodatevései.

Olivera Jović a bánáti templomok ikonjainak a tanulmányozásakor figyelt fel arra, hogy e csodatevő képek tisztelete nem kötődik szigorúan egyik val-

lášhoz sem. A pravoszláv templomokban őrzött ikonokat a katolikus hívek is tisztelték. Egyesek ebben a jelenségben a két egyház újraegyesítésének a lehetőségét is látták.¹⁸

TEMLOMBÚCSÚK

Processzióval a bácskai és bánáti magyarok nemcsak a közismert kegyhelyekre mentek. Valamennyi településnek megvolt a vonzásköre, ahova 1947-ig templomi búcsúba jártak. A ludasi Katalin-napi búcsúra körösztek még a szegedi tanyavilágból is érkeztek. Híresek voltak a szabadkai Rózsa-búcsúk, melyeket az augusztus huszadikát követő vasárnapon tarottak, ide is tömegesen zárandokoltak a szegediek.¹⁹ A sándori szentkút kultusza szüntette meg ezt a zárandoklatot. A horgosiak, adorjániak, kanizsaiak Martonosra mentek, a topolyaiak, kishegyesiek Bajsára, a temesköziek pedig Szajánba jártak ünnepélyes külsőségek között búcsúba. A szabadkai V. és VI. körű magyarok egy keresztje Szent Annakor vett részt a kelebiai tanyasi templom búcsúján. A processzióban résztvevők nem vendégségbe mentek a rokonsághoz, hanem a lelki megnyugvásért, megtisztulásért. Valószínűleg éppen ezért nem tesznek nagy különbséget a szentbúcsú és a templomi búcsú között.

A BÚCSÚJÁRÁS

A bácskai és bánáti katolikusok búcsújáró szokásaiban több változást figyelhetünk meg. E vallási népszokás lelki tartalma nem változott, külsőségeiben is a régi szokásmódelhez igazodott. Hogy az itteniek hova jártak búcsúba, az a mindenkori politikai helyzet függvénye is volt. Jó példa erre, hogy II. József törvényei szüntették meg az apatini és a bácsi zárandoklatokat.

Az első világháború után a korábbi búcsús központokba már nehezen mehettek el, ezért alakulnak át a korábbi lokális kegyhelyek regionálissá. A doroszlói és az almási szentkút a gyüdi zárandokutakat pótolta, a töröktopolyai pedig a radnait. Az új országban a helyi egyház támogatásával vált a Szabadka környéki sándori szentkút tízezreket vonzó búcsújáró helylé. Hogy pótolják a korábbi zárandokutakat, a katolikus egyház is népszerűsítette az addig lokális kegyhelyeket. A plébánosok és kántorok szervezték az utakat. A húszas és harmincas években megjelentetik a régi-új kegyhelyek történetét. Az új körülményekhez alakítják a búcsúénekeket, imádságokat.²⁰ A horgosi Nepomuki Szent János-templomban még egy búcsút tartanak Havas Boldogasszony tiszteletére, hogy helyettesítsék a korábbi közkedvelt szegedi zárandokutakat.

A negyvenes évek végén betiltják a gyalogos zárandoklatot, processziókat, a templomi búcsúba se mehettek a keresztiek. Emiatt a gyalogos búcsújárás teljesen megszűnik. A kegyhelyekre járás viszont nem, s ott a korábban kialakított szokást gyakorolják. Kedvükre énekelik a régi egyházi népekeket, a búcsúvezetők előimádkozók, előénekesek lesznek. Offerek helyett hátatáblát állítanak a Szűzanyának.

A hatvanas évektől ismét nő Bácskában és Bánátban a búcsújáró kedv. A tömegközlekedés fejlődésének következtében nálunk is virágzik a vallási turizmus. Franciaország, Spanyolország, Olaszország világszerte ismert kegyhelyeit választják úticélul a búcsúsok. A kilencvenes évektől a magyarok felfe-

dezik Csíksomlyót, melyben az egyháznak is, de a helyi magyar önkormányzatoknak is meghatározó szerepük volt. A korábbi gyűdi, radnai, szegedi búcsújárás teljesen perifériakussá válik. A katolikus és ortodox kegyképek tisztelete ebben az időben többnyire a magánáhitatban jut kifejezésre. Az apokrif szenthelyek többsége már csak a legendák szintjén él. Néhány ortodox kegyhely kultusza az egyház kezdeményezésére, amely nem mentes a napi politikától sem, a kilencvenes években ismét felvirágzik, a hívek kápolnát, keresztet alapítanak.

IRODALOM

- BÁLINT Sándor
1943 Bácska kegyhelyei. Kalangya, 4.
- BÁLINT Sándor–BARNA Gábor
1994 Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Budapest
- BERECZ Sándor
1934 Banatska Topola kegyhelyének története képekkel, búcsújárási imák és énekek. Stara Kanjiža
- BESZÉDES Valéria
1993 Szentkutat a Mosztonga mentén. Üzenet, 11–12.
1995 A Szűzanya tisztelete Szabadkán. Üzenet, 4–6.
1996 A szabadkai Szentkút–Bunarić interetnikus vonatkozásai. In.: Tükörképek a Sugovicán. Kecskemét
- BOSIĆ, Mila
1996 Godišnji običaji Srba u Vojvodini. Novi Sad
- CVEKAN, Paskal
1977 Subotički franjevački samostan. Zagreb
- CSORBA Béla
1996 Temerini búcsújárók Tekián. Üzenet, 4–6.
- EVETOVICS, János
1903 Részletek Bács múltjából. A XVII.–XVIII. századból. Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve 6–14.
- MASIĆ, Boris
1998 Kratka istorija apatinske crkve i grada Apatina. Apatin
- MATJEVICS Lajos
1971 Népi magyarázatok két szabadkai víznév keletkezéséről. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei 7.
- MILANOVIĆ JOVIĆ, Olivera
1976 Iz slikarstva i primenjene umetnosti u Vojvodini. Grada za proučavanje spomenika Kulture Vojvodine VI–VII
- PENAVIN Olga–MATJEVICS Lajos
1976 Szabadka és környéke földrajzi neveinek adattára. Újvidék
- SEKULIĆ, Ante
1978 Drevni Bač. Split
- TIMOJEVIĆ, Miroslav
1997 Poštovanje Bogorodice Brnske kod Srba. Saopštenja XXIX.

TORMÁSY Gábor

1883 A szabadkai főplébánia története. Szabadka

VLAJIĆ, Nikola

1996 Vodice južnobanatskog okruga. Građa za proučavanje spomenika
Kulture Vojvodine XVIII.

JEGYZETEK

- 1 Tavankuti adatközlőnk 1998-ban mesélte, Marija Stantić
- 2 Tormásy 1883, 82.
- 3 SZTL. Végrendelet gyűjteménye, az irat kelt 1862. augusztus 24.
- 4 Vlajić, 1996, 173, l.
- 5 Bosić, 1996, 297., 374.
- 6 Beszédes, 1995, 276–279.
- 7 Penavin–Matijevics, 1977, 253., 269.
- 8 Matijevics, 1971, 141–143.
- 9 Beszédes, 1993, 531.
- 10 Beszédes, 1993, 534–535.
- 11 Vlajić, 154–155, Beszédes, 1993
- 12 Masić, 1998, 19–20.
- 13 Bálint–Barna, 1994, 145–147.
- 14 Evetovics, 1903, 155–158, Sekulić, 1978, 73.
- 15 Sekulić, 1985, 52–53, Cvekan, 1977, 43., Beszédes, 1995, 276–279.
- 16 Bálint, 1943, 163–164, Csorba, 1996, 212–222.
- 17 Timotijević, 1997, 181–190.
- 18 Jović, 1976, 181.
- 19 Tormásy, 216. A helyi sajtó a múlt század nyolcvanas éveiben minden évben beszámolt
a Rózsa-búcsúról
- 20 Berecz, 1934

LÉTÜNK – társadalmi, tudományos, kulturális folyóirat. Kiadja a Forum Könyvkiadó Kft., Újvidék. Szerkesztőség: 21 000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1. Tel.: (021) 57–216. Előfizethető a 45700–603–8–10750-es zsírszámlára. Kérjük, a számlán tüntessék fel: „Létünk”. Egyes szám ára 20 dinár, kettős szám 40 dinár. Előfizetési díj egy évre 80 dinár, külföldre, illetve külföldön 40 DEM. Készült a Forum Holding Nyomdájában, Újvidéken. YU ISSN 0350–4158

